

Palócföld

IRODALMI, MŰVÉSZETI, KÖZÉLETI FOLYÓIRAT

LXVIII. évfolyam 2022/3.

SALGÓTARJÁN 100

PETŐFI 200

KÉPZŐMŰVÉSZET

Zilahi Nono

SZÉPIRODALOM

PALÓC KONYHA

TARTALOMJEGYZÉK

SZÉPIRODALOM

Simek Valéria: Őszi tájon	3
Olaszka Sándor: Dermező	4
Nagy Antal Róbert: Ezredforduló	7
Kaiser László versei	13
Handó Péter: Kávéfröccs	14
Acsai Roland: Anakreóni versek	17
Majoros István: Találkozás a Luxemburg-kertben (regényrészlet)	18
Bánfai Zsolt versei	24
Zentai László: Von Alexander, a csirkefogó (regényrészlet)	49
Ádám Tamás: Búcsú a kedvestől	59
Berényi Klára versei	77
Balajthy Ferenc versei	78
Istenes Tibor versei	90
Radnai István: Nagyapa hazatér	92

KÉPZŐMŰVÉSZET

Zilahi Nono művészetéről	8
Csernák Edit: Botos Zoltán kiállításához	45

SALGÓTARJÁN 100

Baráthi Ottó: 50 év a 100 éves Salgótarján városában (2. rész)	26
--	----

IN MEMORIAM

Ádám Tamás: A vers az irodalom kamarazenéje – Az egyik utolsó interjú Görgey Gábor íróval	40
---	----

NÉPRAJZ

Vasvári Zoltán: Hatvan éve hunyt el a hazai cigányság nagyszerű kutatója, Erdős Kamill (1924–1962)	61
--	----

HAGYOMÁNY

Záhorszki Mónika: Egy régi ház emlékei	71
--	----

PETŐFI 200

- Praznovszky Miklós Ferenc: Petőfi Sándor születésének bicentenáriuma elé – A költő jubiláris születésnapjai 79

PALÓC KONYHA

- Nagy Zsófia: Palóc konyha 97

SZEMLE

- Alabán Péter: Kollektivizálás és a parasztság reakciói – Varga Zsuzsanna: *A magyar parasztság esete a szovjet kolhozokkal. Átalakuló életvilágok falun az ötvenes-hatvanas években* 99
- Lukáts János: Kaiser László: *Gyerekszoba – Versek* 105
- Lukáts János: Kaiser László: *Sorsokban könyvek – könyvekben sorsok* 107

SIMEK VALÉRIA

Őszi tájon

A régi ősök vidámsága
jutott eszembe. Csendes
derűm ott maradt a
saroglyában. Minden
kiáltásban öröm kurjantott.
Ahol az őszi árnyak ültek a
szőlőtőkék alá, ahol a
tücskök muzsikája szólt a
langyos estében. Ahogyan
a ló nekifeszült a hámnak,
és kocogtunk az őszi tájon.
Az utak mentén egy-egy
alma, körte huppant a
földre. Ahogyan apám
megfogta a lócsöt és
ráakasztotta a gyeplőt.
A naplemente hazakísért.
A ködök ágyat vetettek és a
falu felett felhőkből volt a
takaró.

OLASZKA SÁNDOR

Dermező

A nógrádi dombvidéken van Dermező, Salgótarjától északra, közel a szlovák határhoz, nem messze Bodoktól. Mély völgyben fekszik, mint az idő, hosszan, mint tavasztól a nyár. Mint egy történet, magaslik fölé a Hold vára alatti bazaltorgona, erdőkatedrális kupolája alól, aminek a dalai nyomokat hagytak a vidéken. Bányákat ásott, síneket vert a völgybe, még a Ráv patak csillogó vizénél estéenként kutyák és farkasok énekeltek himnuszt a bokrok mögül a holdnak, és fehér, kicsi csillagok fürödtek benne, miközben a fekete éjszaka gyengéden átkarolta a magas, karcsú fákat. Az orgona dallamaival szállt az itt lakók lelke, és bár szerényen, de a szántóföldek, bányák, valamint a vasútnak köszönhetően nem volt gond a megélhetés.

Dermező nevét a második világháború után jegyeztette be hivatalosan a jegyzékbe, miután Alsó- és Felsőak egyesült közigazgatásilag. A Dermező nevet a Sudami-domb oldalában ülő, bánatos, síró lányok miatt vette fel a falu, akik törött szívvel várták haza a párjukat, hiába, mert nem tértek vissza soha. Ezek a lányok hozzáadták könnyeiket a szélhez, ezeknek a lányoknak a könnye dermed rá őszi ősre a völgy rétjeinek, dombjainak zöld fűvére.

Dermezőt azonban nem orgonája, bús özvegyei tették ismertté, vagy a táj babonásan mesebeli gyönyörűsége, hanem a Día de Los muertosal vetélkedő halottak napja alkalmából rendezett fesztivál hete, amit minden évben megtartanak. 1957-re nyúlik vissza a szokás gyökere. Akkor lépett hivatalába az új polgármester, Gurdaly János, aki mindenben tudta, mi kell a parasztnak, munkásnak, és miután sajnálatát fejezte ki azon dermezői családoknak, akiknek valamely rokonát bebörtönözték vagy megölték a szabadságharcban, rögtön munkához látott, és az orgona dallamát túlharsogva mutatta az utat a fejlődés, a kollektivitás irányába. Gurdaly meggyőző volt. Nem élt fényűzően, nem volt arrogáns, egyedül ötvenhatról, meg a végzettről nem szeretett beszélni. Mindenki vághatott disznót, főzhetett pálinkát, olcsón juthatott telekhez, építőanyaghoz, és ha a két kínos témát el tudta kerülni, valamint Gurdallyal barátságban volt, még néhány ártatlan stiklit is megengedhetett magának. Homor Gyula, vagy becenevén Szikla, helyi fafaragó nagyon jó barátja volt Gurdalynak. Egyenesen elítélte ötvenhatot, és a véget kinevette, gúnyolta, a fejfákra

trefás, népi versikéket festett, vidám ünnepnek fogva fel a halált. Szikla így hozzájutott a Rofoin villához, ahol a temetések után igazi zenés, mulató halotti torokat tartott. A dermezőiek először furcsállták, hogy örülniük kell a halálnak, és vigadni a gyász helyett, de a jó hangulatú torok, vidám, színes fejfák megnyerték a legtöbb falusi szívét, és szép lassan híre ment a dermezői temetéseknak, egyre több és több kirándulót vonzva a faluba. Annyira a falu szellemiségébe ivódott ez a szokás, hogy amikor rendszerváltáskor a falu elsőnek szabadon választott polgármestere életellenes, babonás rituálénak titulálva be akarta zárni az első temetőt megtöltve a szemében halottgyalázásnak tűnő sziklai hagyományt követni, a lakosok majdnem a háza előtt meglincselték. Ennek a nyomásnak a hatására aztán bevezette a halottak hete fesztivált, Dermező legnagyobb ünnepévé varázsolván a mindenszenteket.

Keve Lídia, jelenlegi polgármestere a falunak is készül az idei fesztiválra. Cukorkákat gyártat, egyedi dobozolású csokoládékat rendel, cukrászokkal ímélezik, sztárvendég után nézelődik, aggódik, hogy kevés műsorterv érkezett a kiírt pályázatra, pedig nyakán az október vége. Mindemellett a lélekszennyeződések káros hatásait figyeli a kamaszokon, akiknek zöld, reménytelen lelke egyre aranylótoltokkal sárgul.

Koporsóba dobott luxusruha, fekete és krémszínű. A kinőtt sírás ajándék mellé. A szobája egy temető. Olvassa a sok nevet a tárgyakon. Legjobb főnökasszony. Dilis kolléganő. Kicsi nyuszim. A fény kissé olvadt, puha, svéd macabre-cukorka. Fűzfát szaggat minden levegővétel. Kiemelkedik a gödörből Süti kutya. Hetvenhétszer is megbocsát neki. A temető suttog: Itt vagy odaát! Rendbe kéne tenni a sírhelyet. Senki nem ér rá kijárni. Olyan rég halott. Néha eszükbe jut azért. Rozsdás temetőkapu a konyha. Nyikorog, ha arra jár ő. Valószínűleg depis. Kerüli az élőket. A legújabb, legdrágább napot nem is látta már. Ő egy koszorú. Egy gyertya. Egy nagy tábla kő. Port nyelő, mély gödör. Nem olyan, mint a fák ágai közül sütő napsugarak, nem is nyúlós, marasztaló és saras, mint a temetői pázsit, nem emlék, csak egy rég megtörtént létezés. Kimegy, és tesz fel egy teát a halála negyvenedik napján. Aztán visszatér az élők közé. Misztériumjátéka szögeit a fiókba teszi. A francba! Feltámadt. Ez nem ér véget! Soha nem ér véget! Ő a csók, amitől megszűnik az apokalipszis. Letörli a szarkómát a testről az érintése. És letörli az eget, a földet, és nem lesz többé a lélek-kemoterápián. Összeszedi az öröklét a szennyest a kanapé elől. A bögrét, amit az úr a harmadik napon látott el macival, szívvel, fülét a tenyeréhez tapasztja, és hallja száguldó pulzusát. Mikor a többiek észreveszik, hogy ott áll előttük, mindenki a sebei felé nyúl. Kibontja

zörögve az édes, omló fényt. A szoba abbahagyja a sírást. Szép csendben lehunyja ablakát. Szavak állnak körülötte.

A megnyitóbeszédével vesződik. Szellemesnek kéne lennie, jól összeszedett beszédet kéne mondania, hiszen az idei fesztiválon országos médiaismeretségre tesznek szert. Jelen lesz az összes újság, tévéstáb, körülbelül háromezer ember foglalt szállást a faluban vagy a szomszédos falvakban. Közben a koporsóparipás vidámparki körhinta is csúszik, pedig nagyon kellene, de késik a kamion. Egyre jobban úgy érzi, hogy ő a halott, akin nevet, vígad a falu. Minden évben ez a felhajtás. Idegenek, humoristák, zenészek, macabre-játékok, édességek, sörsátrak, sültgesztenyések, meg egy csomó turista. Panaszok a hangos bulik miatt, megvendégelt polgárőrök. Ingyenc halottak, akiknek mindenféle ételt kell rendelni, mert nem akármit esznek meg november elsején. Közben végignézni, ahogy gyerekkora óta ismert emberek életét figurázzák ki egy kis haszon reményében.

Elege van. Nassolnia kell egy kicsit a Sudami dombon az éjszakai táj látványából. Kilovagol a halotti hintóhoz tartozó Igor hátán. Két éve nem lovagolt. Ő nem ilyen. Nem bazaltos. Nem fürdik benne csillag. Hozzá nem szólnak a farkasok. Se feltáráásra váró mélység nincs benne, se nem utaznak át rajta pengeéles, vas érzések robogva. Nem fagy rá a könny évente ősszel, nem küld senkit, nem is vár senkit vissza. Nem gyengéd és szelíd, mint az est, nem karcsú, mint a Ráv patak melletti égerek. Nem tűzlepke. Rettentően gyűlöli, ha meg akarják érinteni a lelkét, ne adj Isten, a testét. Ő a nem újra festett, letört háttámlájú pad a kultúr előtt. Ő a le nem nyírt fűvű park a templom alatt, ami most a ló hátáról a Sudami domb tetejéről nem is látszik csúnyának. Az ő csontjából arcvíz lesz, olcsó, amit csak az öreg bácsikák vesznek majd, mert rettenetes illata lesz. És hallja a szerelmet a kupola alól szólni. Hogy nem. Nem ez ő. Nem ez lesz ő. Igor, a ló sírni kezd. Elszorul a hasa. Alig kap levegőt. Érzi, hogy nagy a baj. Hogy valami olyasmivel áll szemben, amivel még nem találkozott. Leporolatlan villanyoszlopok, mosatlan, zsíros házfalak, fekete, poros, sárlapkás úton, szétszórt emberek között vágtat. Hívja azonnal az állatorvost, és megnyugszik. Mint megtudja, a lovak nem sírnak. Képesek érzelemre, mozog a fülük, vagy ilyesmi, de sírni nem szoktak érzelmi alapon, csak az összegyűlt port, csipát kimossa a könnycsatornájuk. A történet a magasból pedig nevet rajta, kíméletlenül nevet, míg csontváznak öltözött emberek fáklyákkal elindulnak az alsó temető felé a főpróbára.

Hideg, rendelt, olcsó szél érkezik észak felől, előre kerülnek a kopasz, emberek után kapkodó faágak, biggyedt szájú, sűrű felhőt tesznek az ég-
re, és vacognak a képmutató, erőltetett fagyos estében, mosolyogva.

NAGY ANTAL RÓBERT

Ezredforduló

szúrt sebre mozdul az őszi pompa
átvérzett kötés a tél előtti táj
a sárba mártott kés-idő tompa
hideg pengéjétől belilul a száj

tátva érzi tettét hitel-tüzet
tűzifát másnapra másnak hogy vegyen
az ezredvég egy húszast gyűr fizet
néhány bérbe kapott négyzetméteren

Zilahi Nono művészetéről

Zilahi Nono grafikusművész az 1990 után született fiatal művészgeneráció tagja. 2016-ban diplomázott szülővárosában, a kolozsvári Képzőművészeti és Formatervezési Egyetem Képzőművészeti Karának grafika szakán. Ezt követően 2019-ben Kiválósági Diplomával tüntette ki a londoni Drawing Academy. Az utóbbi évek folyamán Európa számos országában, Ázsiában és az amerikai kontinensen is kiállították vagy publikálták már alkotásait. Művei megtalálhatók romániai és külföldi köz- és magángyűjteményekben.

2019-ben művészeti egyesületet alapított és több nemzetközi képzőművészeti kiállítás szervezője volt, amelyek keretében hazai és erdélyi magyar képzőművészek alkotásait mutatta be. Szerkesztőként 2020 óta magyar hivatásos képzőművészek munkásságát és alkotásait népszerűsíti a világhálón. Zilahi Nono 2019 óta tagja külföldi és magyar neves képzőművészeti szervezeteknek, egyesületeknek. Művészeti tevékenysége mellett verseket ír, amelyek antológiákban, irodalmi folyóiratokban kerültek közlésre az elmúlt évek során.

*Zilahi Nono: Vasárnapi ima – Nagymamám áldott emlékére
(2020, 50x80 cm szén és pasztell)*

Damó István grafikusművész és könyvillusztrátor Zilahi Nono grafikáiról

Miután kézbe vettem Zilahi Nono szén-, és pasztellrajzainak másolatait, rövid idő elég volt ahhoz, hogy a vizuális élmény hasson rám ahhoz, hogy bátorkodjak felszabadítani a tudatom. Gondolatébresztő rajzokat láttam. [..]

Egy jó rajz olyan, mint egy jó plakát, aminek másodpercek alatt hatnia kell a nézőre, és megadni számára az információt magába foglalva a kép erejét, üzenetét. Időtlen. Ez sikerült alkotónknak. Hangulatteremtés, emlékképek, benyomások, életérzések, mindezeket együttvéve tudtam kiolvasni a rajzaiból. Rajzai túllépik a tanulmányjelleget. Idéznek és közvetítenek, „történések”, amelyek a teljességgel megélt pillanat élményvilágából merítenek, táplálkoznak. Rajzai gazdag érzelmvilágról tanúskodnak, nem lerajzolnak, hanem megrajzolnak. Életre hangolva, vívódó alkatot sejtetnek. Nem ábrázolnak, hanem megjelenítenek. Esztétikai jelentést hordozó alkotások.

Alkotónk nem hiába választotta a rajzot mint önkifejezési formát. A rajz bensőséges műfaj, szimbólum. A rajz egy attitűd. A jó rajznak kisu-gárzása van, felhívja magára a figyelmet, magával ragad, aminek másodpercek alatt hatnia kell a nézőre. Egy belső világ szavakkal talán egyáltalán nem rögzíthető „történéseit” látjuk. Zilahi Nono rajzaiban nincs konkrét történet, (történet), de valószínű, van megélt élmény. Ahol élet van, ott dráma is van. Az, hogy fekete-fehér rajzokkal állunk szemben, azt hiszem, tudatos döntés eredménye az alkotó részéről ezáltal fokozva a rajzok drámai erejét. A rajzokat a gesztus szeretete jellemzi, közös bennük a romantikus megközelítés. Az egymáshoz közelálló rajzok, a kezek mint visszatérő motívum, egymással összefüggéseket mutató részemelek végül sorozatokká rendeződnek, és mégis minden rajznak önálló élete van. Ez az alkotó erénye. Rajzai életképek utóéregzései, a létezés és álomvilág határán lebegnek. Nem véletlen a hasonlat, hiszen alkotónk akár irodalmi köntösbe is öltöztethette volna rajzait, hiszen Nono költő is, sokoldalú művész. Zsigereiben él a költészet is, az irodalom tisztelete, szeretete, és valószínűleg képalkotói módszerei is. Rajzait böngészve felmerült bennem egy másik kérdés is: a kezes portré lehet, átvitt értelemben, egy bensőséges, meghitt világnak a tükrözése? Lehet-e a „belső szobánk”, emlékeztetve arra, hogy a test a lélek és az idő múlásának tükre, és hogy testünk magán viseli a szomorúság és az

öröm nyomait vidám csillogást hozva a szemlélők szemébe? Végül felmerül bennem még egy kérdés: a rajz lehet önvallomásnak a helye?

Lehet, mint ahogy Kafkánál, a gondolatok egy szellemi zárkává, célává minősülnek. (Kafka: Az én cellám. Aforizmagyűjtemény. Európa Kiadó, Bp.)

Örömmel lapozom újra és újra a szén- és pasztellrajzokat. „Sic transit...”, jut eszembe. Magány és béke, különös csend övezi a rajzok szereplőit, akik alázattal élik hétköznapjaikat, némaságban, munkával, és bizonyára áldozattal teli életük. Mind elmennek. Esterházy Pétert parafrázálva: hallgatni legszebben a kezek hallgatnak. Legyen ez a zárszó.

Zilahi Nono: Furuházó székeky jubász kifordított bundában, báránybőr csuklyával (2019, MAGYAR FOLKPANORÁMA sorozat, szén és pasztell, 32x32 cm)

Székely Géza képzőművész-tanár megnyitó beszéde Zilahi Nono *Hungarikum* című tárlatán

Zilahi Nono alkotásait tömörítő formai törekvések jellemzik. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy nagyobb hangsúlyt kap a látvány mögötti összefüggések keresése, valamely öntörvényűbb, egyénibb képi rendszer megteremtése érdekében. Talán egyféle kitörési kísérlet érhető tetten a látványvilág szabta keretekből, valamely absztraktabb hangvételi, elvonatkoztatottabb jellegű látásmód irányába.

A fotórealizmus jegyében fogant, akvarellalapú, vegyes technikában kivitelezett munkái is rávilágítanak Zilahi Nono egyik erényére, a megfigyelőképességen alapuló, érzékletesen kifejező rajzkészségre.

A vegyes technikában készült alkotásait sommásabb, tömörítőbb formai törekvések jellemzik. Úgy is mondhatnánk, hogy nagyobb hangsúlyt kap a látvány mögötti összefüggések keresése, valamely öntörvényűbb, egyénibb képi rendszer megteremtése érdekében. Talán egyféle kitörési kísérlet érhető tetten esetükben a látványvilág szabta keretekből, valamely absztraktabb hangvételi, elvonatkoztatottabb jellegű látásmód irányába.

Külön említést érdemelnek a hagyományos grafikai eljárásban készült rajzok, melyek fekete-fehér, szürkékbe ágyazott monokróm jellegükből adódóan egyértelműsítik alkotójuk vonzalmát a finom mívű, pontos megfigyelésen alapuló ábrázolási felfogáshoz. A szeretetteljes odafigyeléssel tanulmányozott életkép-mozzanatok ugyanakkor néprajzilag hiteles, bensőséges hangulatot árasztanak.

Mondhatni életre kelnek a beleérző közvetlenséggel megformált kezek és arcvonások, melyek együttesen a megjelenített személyek fizikai és lelki tükröképei is egyszerre. Anyagszerűen megoldott részletgazdagságuk és intim légkörük révén hatnak a nézőre. Figyelemreméltó Zilahi Nono ábrázolóképesége.

A leheletfinom, szürkés árnyalatokban megfogant alkotásai kitűnnek líraiságukkal, transzcendentálisan sejtelmes utalásaikkal. Megemlíteném, hogy a linóleummetszés területén tett próbálkozásai is ígéretesek, a maguk lényegre törő, expresszív nyelvezete folytán újabb lehetőségeit vilantják fel Zilahi Nono grafikus önkifejezői útkeresésének.

A tárlat témakörébe illeszkednek az akrilfestmények. Ez a sorozat, amint a címadás is utal rá, a kalotaszegi, mezősegi és szilágysági táncrendek mozgás- és színvilágába, valamint népviseleti tárházába nyújtanak bepillantást.

Zilabi Nono: Magyarországi kötőasszony
(2019, MAGYAR FOLKPANORÁMA sorozat, szén és paszttell, 32x32 cm)

Zilabi Nono: Székely asszony guzsallyal
(2019, MAGYAR FOLKPANORÁMA sorozat, szén és paszttell, 24x24 cm)

KAISER LÁSZLÓ

Ezt a fejszét

Dukay Nagy Ádám emlékének

Ezt a fejszét hova vágjam?
Tönkbe nem,
másba nem,
magamba nem.
De fejsze a kézben,
hova vágjam?!
Ne félj, szegény önmagam,
ne féljetek,
másik kezemben
méz és virág,
hiány és szájalom.

Mit tegyek?

Mit tegyek, hogy úgy félek én,
az emberektől rettegek,
mikor csapják félre és el:
nyújtott, békés kezemet.

Mit tegyek, hogy úgy örülök,
bárki hozzám közeleg,
nekem hozza testmelegét,
s leveszi a terheket.

Mit tegyek, hogy nagy stabilan
álljak eléd, emberfi,
ne legyen, hogy minden sejtem
minden sejtéd szenvedni.

Bárhogy vágyom, bárhogy várom,
nincsen nyugvás, nincs béke:
nem tudom, hogy mire való
embervágyam s mivégre.

Korlátlan rabság

Immár magamba zárom szabadságom
és lépek túl naponta határokon,
zárkámiban az ég, a föld és angyalok,
korlátlan rabság lett az én otthonom.

HANDÓ PÉTER

Kávéfröccs

– A vírus nem nyughat a maga bőrében, ezért fertőz meg vele engem – mondja Zonak a képébe köhögő, aki állítja, hogy eddig olyan egészséges volt, mint a makk, s most már elkelve számára némi gyógyszerféle rendelése, különben beláthatatlan következmények kerülgetik majd valamennyi elevent és holtat.

Zo – válasz gyanánt – szívesen visszaköhögne, mivel kölcsönköhögés visszajár, de nincs hozzá ingerenciája az ingerenciás tengeren innen és túl, de még a torkában sem. Sőt, az a számos alkalommal nevesített bolha sem köhög benne, ami párbeszédde alakíthatná a kocsmapultnál kialakult konfliktushelyzetet, amelyből egy rundó bizonyosan kiutat nyitna, ám Zo garaszkodik, semmit nem kér a nyomulónak, magának is csak egy kávét, fölgőzölt tejjel, két cukorral, aztán becéloz egy szabad asztal melletti lócát, úgy ülve le rá, hogy senki se férhessen mellé. A túloldal azonban szabadon marad. Rögvest élnek vele, befoglalják, akár a tehénlepény a csorda utáni rétet.

– Nem tolakodásképpen – pedig igen –, de milyen kapcsolatot ápol a vírusával, ha már nem veszi észre, hogy átadta? Ergó, argó, meg margóra jegyezném meg, ismerősével nem tesz ilyent az ember. – Főlemeli a mutatóujját, és a begyére köhint egy rezgő turhacsöppöt. – No, látja, már itt is van a delikvens. Azaz volt – s rajzol vele egy mágikus kört az asztalon nyugvó kávéscsésze-alátét köré.

Zo szűrcsöl, hogy időt nyerjen egy hathatós döntés kieszeléséhez, de a kullansa más tempóban dolgozik, s olyan lépéseket tesz, amelyenekre Zo egyébként gondolni se merészelne, nemhogy előre számoljon vele. Ettől balféknak véli magát. Amikor viszont a távozás hűs mezejére kívánna lépni, és feláll, vele szinkronban emelkedik az az illető is, aki azt a szinkronhangot is birtokolja, ami akár Zoé is lehetne. Ezzel veszélybe sodorják Zo szárba szökkenő bátorságát, és kevés híján őt is. Oltári szerencséje van, hogy ez nem így történik. Nézi, mint vak puli a nyáját, miként zuhan el a nyomkövetője, illetve tűnik el az asztal és a túloldali lóca közében.

– Ugye, nem maga bántotta ezt a szegény halmozottan hátrányos helyzetűt? – árad a pultos kisasszony sipákoló hangján a kocsmateret kitöltő kérdés, amire minden jóérzésűnek fel kell kapnia a fejét.

– Bántotta a rosseb – válaszol rá Zo, ahogy a torkán kifér, hogy mindenki tisztán hallja, még ha a decibelek ilyenkor se szöknek az egekbe nála. Közben igyekszik a csészéjét visszajuttatni a pultra, hogy utána katalpultra léphessen.

– Ho-ho! Nem úgy van az! – tenyerel a vállára egy matrózfröccse mellől feltámadt borostás krapek, aki még az imént a lóbőr húzásában jeleskedett. – A cimboránk igenis az asztal alá került.

– De nem én segítettem oda – háritja el Zo a tenyeret visszafordultában, mintegy kicsusszanva alóla. Aztán belebámul a bandzsál szemekbe, amelyek úgy futnak össze, mint a sínpárok a végtelen irányába, csak ezúttal az a távoli pont, amely többnyire végtelenül távolinak tűnik, orrhegye szőrösomóján lenne kijelölve. – Szóval a barátja saját akaratából került oda, ahol most van.

– Nekem ő nem barátom. Hallja-e? Ilyenekkel én nem barátkozom. Viszont cimboránknak tekintjük – mutat körbe, mire visszamutatnak a törzstagok –, ezért gyámolítjuk, ha baj éri.

– Hát gyámolítsák – mondja Zo, s befejezi a csészéje pultra tételét, majd lépne tovább.

– Nem úgy van az – tenyerelnek újból a vállára, akár egy suhancnak, aki egy felnőttnek ellent mondani merészel.

– De bizony úgy van – jelenti ki Zo, miközben ismételten kifordul a tenyér alól, még mielőtt az megpróbálna rákapaszkodni. – És jó lenne, ha békén hagyna.

Épp csak befejezi kérését, már egy ököl tart felé. Zo ekkorra kellőképpen föl van spannolva ahhoz, hogy zsigerből cselekedjen: jobbal félreüti a közeledő kart, ballal pedig reflexből szétlapítja az orrhegy pamacsát, amitől némi zavar támad a tekintetben, s kiegyenesednek a nyomvonalak, majd tovább nyitnak a végtelen felé, mintegy megpillantva a fizikatudomány vagy a csillagászat számára leírhatatlan antimélységet, a tér irreális görbületét, meg minden egyéb természeti (t)örvényeknek ellentmondó képzetet. Ezt a profán szingularitást kihasználva surran ki Zo az oldalajtón, elkerülve a további eszméléseket. Egyelőre dühöt érez. Azért, mert pont ide kellett betérnie, mert idáig fajulhatott a dolog, mert visszaütött. Mi van, ha a támadója időközben elesett, eltörte valamijét vagy netalántán bevverte a fejét, kórházba vagy hullaházba kerül miatta? A közönség soraiból ki mondja majd, hogy jogos önvédelem volt? Csak önmagát védte, amikor ütött? Üthetett-e ebben a helyzetben? Neki józanul kellett volna viselkednie. A matrózfröccsösnek nem feltétlenül. Más tudatállapotban más szabályok vonatkozhatnak rá? Nyilvánvaló, hogy mindenki más-

más tudatállapotban van. Akkor mindenkire más-más szabály vonatkozik? Kizárólag az „amit szabad Jupiternek...”-elv érvényesül? Az eszmék korában a rögeszméknek is lehetőséget kell biztosítani? Minél nagyobb, annál inkább? Jó lenne tudni, hol a határ. „A határ a csillagos ég” – gondolja, mások nyomán, Zo. A csillagos ég határa az a legtávolabbi pont, ahonnan még fényt érzékelünk. Ez mutatja meg az univerzum létezésének idejét. De ha az univerzum gyorsuló ütemben távolodik, akkor néhány ezer év múlva már csak olyan objektumokból érkezik fény, amelyek pillanatnyilag közelebb vannak, aztán belőlük se. Az időben haladunk előre, ám a határt öregebbnek érzékeljük-e majd? Vagy netán fiatalabbnak? Milyen szabály mentén kellene hát gondolkodnunk? Nem a megismerése tágtítja az univerzumot? Zummot neki! Fókuszáljak most arra – figyelmezteti magát Zo –, ami itt és most van, és velem történik. Aztán felismeri, hogy az, ami történik, az jelent mindent. Lassuló léptekkel távolodik a kocsmától, elér az elterelő út zebraíjáig, nem kell jelzőt nyomnia, valaki már megtette vele szemközt, a túldalán, épp csak megáll, már indulhat is, fordulhat jobbra, a pályaudvar felé, elhaladhat az Amerikából jött népzabáltató mellett, hallhatja az aluljáróban kartonlapokon ücsörgő gitáros jazzes futamait két slágert idéző akkordja között, maszk mögé rejtheti az arcát, hogy a cirkáló rendőrök ne igazoltassák miatta, beáll a buszra várakozó köhécselők közé, és elvegyül. Kiválni már nem szeretne. Megvolt a vérpezsdítő kávéfröccs.

*Zilahi Nono: Széki primás
(2019, MAGYAR FOLK-
PANORÁMA sorozat,
szén és pasztell, 24x24 cm)*

ACSAI ROLAND

Anakreóni versek

1. Beinduló kocsikban

Beinduló kocsikban
lehelve már az ablak.
Hazája végre itt van
melengető szavaknak.
A jég, a hó, a varjú,
a sok szemét kukákban,
a fán madárnak faggyú,
felette meg magány van.
A nimfa fázva bújik
fatörzsbe vájt odúba,
de jégvirág lesz úgyszólván
üvegre ráhajolva.

2. Anakreóni versek

Anakreóni versek:
imák a negyvenesnek.
Rigó a fára reppen,
az ötven év közelben.
Ma éjjel itt a mínusz,
tavak vizére jég fut.
Ha eljön majd a reggel,
kelünk a kisgyerekekkel.
Kitöltök épp a sörből,
a sok-sok év dörömböl.

3. A nimfa

A nimfa fényes arcú,
világosítja áram.
Pataknak sodra lassú,
magunkat rajta láttam.
Tükörképének tükrét
a téli délutánban
sodorta vélt öröklét,
amerre még a nyár van.
A hídon állt a nimfa
és csillogott hibátlan.
A lélek árva titka
kimondható ma bátran.

4. Anakreóni dalban

Anakreóni dalban
repülnek évek halkán.
Anakreóni versben
az életünk elmentem.
Anakreóni sorban
a régi tűz belobban.

MAJOROS ISTVÁN

Találkozás a Luxemburg-kertben

Részlet *Az anarchista* című, készülő regényből

Ça c'est Paris. Igen, ez Párizs – éneklí a kintornás a Luxemburg-kertben, közel ahhoz a kijáráthoz, amely a boulevard Saint-Michelre nyílik. A párizsiak kedvencei, Mistinguett és Maurice Chevalier gyakran előadják ezt a dalt, együtt és külön-külön is. A Folies Bergèresben Fogarassy Tamás is látta közös műsorukat. Aki egyszer megismeri ezt a várost, és megrészegül simogatásaitól, biztosan visszatér – mondja a dal, ezúttal a verklis tolmácsolásában, aki hetykén félrekapott siltes sapkájában vidáman tekeri a franciák által barbár orgonának nevezett hangszerét. Tamás szereti ezt a zenét, s ezt a hangszeret is. Mióta Párizsban él, gyakran ellátogat a Luxemburg-kertbe.

Fogarassy Tamás 1910 szeptemberében érkezett a francia fővárosba. A grófi családból származó fiú júniusban kapott francia-történelem szakos diplomát a budapesti egyetemen. Párizsba azért jött, hogy doktori fokozatot szerezzen, s közben fejlessze francia nyelvtudását. A francia konzervatív gondolkodókkal foglalkozik Bossuet-től Chateaubriand-on át egészen a kortárs Maurras-ig.

Nemrég jött be a kertbe. Leült az egyik székre, s élvezettel nézte a szombat délutáni forgatagot. A szebbnél szebb kalapban, ruhákban pompázó asszonyokat, lányokat. A gyerekek futkározását a tavak körül; a sétáló párokat; a kerten csak áthaladókat, akik aztán eltűntek a boulevard Saint-Michel vagy a rue de Vaugirard irányába. És a virágok most is gyönyörűek. Behunyta a szemét, átadta magát a zenének, s a szeptember végi napsütésnek. Hirtelen simogatást érzett. Talán a szellő cirógatja? Nem, nem. Ez finomabb, gyengédebb, ráadásul illatos. Felnézett, s egy árnyékot látott maga előtt ... Nicolette állt a háta mögött.

– Bonjour Monsieur Fogarassy! – mondta kedvesen.

Nicolette magyarosan ejtette ki a Fogarassy nevet, nem sz-szel, ahogy a franciák, hanem kemény s-sel. Kezdetben persze ő is sz-t mondott, de megtanulta a név kiejtését, s már úgy mondja, ahogy egy született magyar. A fiú keresztnévét azonban franciásította Thomasra, mert ez neki jobban

tetszik. Thomas, azaz Tamás nem tiltakozott emiatt. Másfél éve ismerik egymást. Szeretik a Luxemburg-kertet, mert itt találkoztak először.

Minden 1912 tavaszán kezdődött. Tamás a Sorbonne könyvtárában nem csupán a disszertációjához szükséges szakirodalmat, forrásokat dolgozta fel, hanem átnézte a napilapokat és az irodalmi folyóiratokat is. 1912. március elején a *Revue littéraire, artistique, théâtrale et sportive* legújabb számát lapozgatta. Megnézte a novellákat, verseket, s az egyik néhány soros költeménynél megállt. A természet szépségét, változásait mutatta be a napfény hatására. A költő festett a szavakkal. Tamás szinte maga előtt látta a táj változásait, a fény és az árnyék játékát. Akár egy impresszionista festmény. Ennél szebb Monet kezéből sem került volna ki. Mint egy varázslat, olyan ez a rímekbe szedett táj. A vers címe: *Varázslat (Magique)* ... A szerző nem is adhatott volna más címet. De ki a szerző? Nicolette Legrand. Ez a név semmit sem mondott Tamásnak. Igaz, a kortárs francia irodalmat annyira nem ismerte. Mindenesetre meglepte, hogy egy nő ilyen varázslatosan ír.

Néhány nappal később ismét a könyvtárban volt, s arra lett figyelmes, hogy a teremben a könyvtáros hölgy egy fiatal lánnyal suttogva beszélget. Annyit kivett a beszélgetésből, hogy gratulált a lánynak a *Revue littéraire*-ben megjelent verséhez. Tovább hegyezve a fülét elkapta a *magique* szót, amely a beszélgetésben többször elhangzott. S ekkor esett le: ő lehet a szerzője annak a versnek, amely napokkal ezelőtt annyira tetszett neki. Felnézett, ... s amit látott, az is varázslat volt. Egy nagyon csinos, barna hajú, barna szemű lány beszélgetett mosolyogva a könyvtárosnővel. Ő tehát a költőnő. Most már nemcsak a vers, hanem a szerzője is elbűvölte Fogarassy Tamást.

Az elragadóan vonzó Nicolette és verse kapcsán eszébe jutott Ady egyik írása a nőkről. Úgy rémlik, 1904. december vége felé olvashatta ezt a *Budapesti Hírlapban*. „*Jönnék a nők*” – ez a három szó akkor bevésődött az agyába, s azóta is megmaradt. Arról ír a költő, hogy a nők bevonulnak az irodalomba, s igazi verset csak ők tudnak írni. De más műfajokban, s még az újságírásban is nagyon jók. A hímzés és a csipkeverés művészetét, finomságait is beviszik írásaikba, a stílusukba, jegyzi meg Ady. Alig tíz évvel ezelőtt meglepő volt Tamás számára a tudósítás. Úgy vélte, ez a fantasztikum birodalmába tartozik, s Ady túloz, mert a párizsi nők megbabonázták. Nicolette-et látva és versét olvasva be kellett vallania, Ady mégiscsak igazat írt.

Szabadidejében gyakran járt a Luxemburg-kertbe. S miután a könyvtárban már látta a költőnőt, még szívesebben jött ide. Hátha ő is itt lesz.

No, erre nem kellett sokáig várnia. Egy kora délutáni napon, az egyik széken éppen ő ült. Egyedül volt, és könyvet olvasott. Fel sem nézett, ki zárta a körülötte levő világot. Tamásnak csak ahhoz volt bátorsága, hogy elmenjen előtte. S aztán ez a helyzet még jó néhányszor megisméltődött. Úgy érezte magát, mint Marius a Nyomorultakból, aki Cosette-et itt ismerte meg. Ő is idejárt a kertbe, hogy legalább láthassa szerelmét, akivel azonban a szigorú papa, Jean Valjean miatt titokban levelezett. Mariusnak persze szerencséje volt, mert jött egy kis forradalom 1832-ben, s ez lehetővé tette, hogy személyesen is találkozzanak.

– Nekem nincs ilyen szerencsém – gondolta magában Tamás. Pedig most milyen jól jönne egy kis rebellió, bármennyire nem szeretem a forradalmakat.

Egyszer aztán összeszedte minden bátorságát, s odament ahhoz a székhez, ahol Nicolette ült.

– Bonjour Mademoiselle – mondta kissé bátortalanul és akadozva. Megengedi..., hogy... zavarjam?

– Monsieur? – a lány kérdő tekintettel pillantott fel a könyvéből. Egy kissé bátortalanak látszó fiatalembert látott maga előtt, aki mintha hozzá beszélne.

– Gratulálok a verséhez! ... Olvastam a Revue littéraire-ben. Tudja..., a Magique... , amit Ön írt.

S mivel látta, hogy a lány még mindig kérdőn néz rá, megkérdezte:

– Ugye, Ön Nicolette Legrand?

– Igen, Monsieur, én vagyok – mondta a lány meglepve. Erre aztán nem számított... Itt áll előtte egy fiatalember, aki ráadásul olvasta legújabb versét. Egy udvarias reagálást azért sikerült kipróbálnia magából:

– Nagyon... nagyon köszönöm, ... igazán kedves öntől. ...

Egy kis szünetet tartott, s hogy leplezze zavarát, mindjárt „támadott”.

– Ne haragudjon, egy kis akcentust érzek a beszédében. Nézze ezt el nekem, mert tényleg remekül beszél franciául. De ... s ezt a zenei érzékenységet biztosan anyámtól örököltem ... ez alapján úgy gondolom, ön külföldi. Csak nem tudom megmondani, melyik országból.

– Gratulálok a kifinomult zenei érzékéhez! – válaszolta meglepődve Tamás. Igen, külföldi vagyok, Magyarországról jöttem.

– Ah! Szóval az Osztrák–Magyar Monarchiából. A zenének köszönhetem, hogy ismerem az ön országát, igaz, elsősorban Bécsset, mert a bécsi klasszikusok a kedvenceim közé tartoznak. A birodalom másik feléről..., be kell vallanom..., nem sokat tudok. Pedig gondolom, Budapest is nagyon szép.

– Igen, ezt elfogultság nélkül mondhatom. S van egy gyönyörű opera-házunk. Gondolom, Liszt Ferenc nevét ismeri. De ne higgye, hogy vizsgáztatni akarom. Engedje meg, hogy bemutakozzam: Fogarassy Tamás vagyok, s doktori tanulmányokat folytatok a Sorbonne-on. Ne haragudjon, hogy megzavartam az olvasásban. Nagyon tetszik a verse, csupán ezt akartam közölni önnel, és gratulálni.

Tamás kissé meghajolt, s elindult a boul'Mich irányába. Nicolette Legrand a tekintetével még néhány pillanatig követte a fiatalembert. Most tudatosult benne, hogy egy külföldi, egy magyar megszólította. Ilyesmi még nem történt vele. S miután felocsúdott a meglepetésből, azért be kellett vallania, hogy ez a szokatlan lépés jól esett neki. Ismerőseitől, barátnőitől nem nagyon kap gratulációt, ha megjelenik egy költeménye. A többség per-se azt sem tudja, hogy verseket ír, mert irodalmi lapokat nem olvasnak.

Tamás ezután még gyakrabban jött a kertbe. A táskájában pedig egy Magyarországról szóló könyv lapult. Nemrég vette meg Raoul Chélard: *La Hongrie contemporaine* (A mai Magyarország) című kötetét. Csak az alkalomra várt, hogy átadhassa a költőnőnek.

Az egyik délután a Vaugirard utca felől jött be a kertbe. Észrevette, hogy a tó melletti egyik széken Nicolette ül. Elegáns kalapot viselt, zöld ruhája pedig még ülve is kiemelte formás alakját. Tamás egyenesen feléje indult.

Még mielőtt odaért volna, a lány kinézett a kalap alól. Úgy tűnt, valamin töpreng...

– Monsieur, ugye ön az, aki pár nappal ezelőtt megszólított, és gratulált a versemhez?

Tamás kissé meglepődött.

– Igen, Mademoiselle, én voltam – válaszolta –, s ezúttal is zavarni szeretném. Említette, hogy nem sokat tud Magyarországról. Ezért szeretnék egy könyvet ajándékozni önnek a hazámról ..., ha elfogadja.

Tamás kivette a táskájából Chélard könyvét és átnyújtotta.

A lány megnézte a címlapot, belelapozott.

– Igen, láttam már ezt a könyvet, de nem vettem meg. Tudja, eddig nem volt magyar ismerősöm. Ön az első. S ezt nekem adja? Hm... Ez... ez... igazán kedves. De szeretném viszonzni. Könyvért könyvet! Nemrég jelent meg az első verses kötetem. Szívesen adok belőle.

– Örömmel elfogadom – válaszolta Tamás.

– Sajnos nincs nálam egy példány sem. Ha mondjuk, holnap három körül erre jár, megtalál valahol itt a kertben, s megkaphatja a kötetemet.

Nicolette egy pillanatra megállt a beszéddel, s megjegyezte:

– Milyen fura, én adok magának randevút – tette hozzá, s jót nevetett.

– Én pedig elfogadom... Akkor holnap, Mademoiselle.
 Másnap a lány szinte ugyanott ült, mint tegnap.
 – Bonjour, Monsieur Fogarassy. Üljön a mellettem levő székre.
 Kivett a táskájából egy vékony kötetet, s átadta a fiúnak.
 – Megkérhetem, kedves Nicolette, hogy írjon pár sort a belső címlapra?
 Egy ilyen ajándék ettől lesz igazán értékes.
 A lány kissé meglepődött, de elővett egy íróeszközt, s ezt írta:
En cordial hommage, Nicolette Legrand.
 Tamás gratulált a kötethez. Beszélgetni kezdtek...

Most, 1913. szeptember végén is a Luxemburg-kertben ülnek. És beszélgetnek...

Nem sokáig maradtak, mert hamarosan felálltak, és elindultak a Szajna felé. Betértek egy kis étterembe, a Le Vieux Paris-ba, ahol elfogyasztottak egy hatalmas csokis palacsintát. Közben a francia konyháról s a francia palacsinta könnyű és finom tésztajáról beszélgettek. Felidéztek a nagy szakácsokat, köztük Antoine Carême nevét, aki a 19. század első felében nemcsak szakács volt, hanem építészként és irodalmárként is ismerték. A kortárs Auguste Escoffier számára pedig a konyha egyszerre volt művészet és tudomány. Nem felejtették ki a Szakácsakadémiát sem, amelyet még az 1880-as években alapítottak, s Maurice Maeterlinck, a költő is tagja volt.

Tamás élvezettel hallgatta a lányt. Szépen ejtette a szavakat, s a francia nyelv szinte zenélt, ahogy Nicolette megszólaltatta. Tamás szeretett Nicolette-tel beszélgetni, mert közben hallgathatta ezt a muzsikát és nézhet-e a lány átszellemült arcát és csillogó szemeit.

A gasztronómiai örömök után megnézték a könyvtárakat, majd átsétáltak a Notre-Dame-hoz. A székesegyház, a gótika látványa hatására Tamás lelkesen mesélte, hogy Magyarországon is vannak szép templomok, művészeti értékek, a parlamentet pedig az angolok is megirigyelhetik. Megjegyezte, hogy reméli, egyszer Nicolette idegenvezetője lehet Budapesten.

– Ez nagyon izgalmas lenne, kedves Thomas, mert kíváncsi vagyok a hazájára – mondta a lány. Tudja, mi franciák keveset tudunk a kontinens keleti feléről. Számunkra ez valami egzotikum. Arról a vidékről pedig, ahol ön lakik, semmit sem tudunk. Mesélte, hogy az itt élő emberek különös tájszólást beszélnek.

– Igen, ők a palócok. Én pedig Palórország fővárosában, Balassagyarmaton élek a szüleimmel. Szeretném megmutatni önnek ezt a különös vi-

lágot. S annak örülnék a legjobban, ha mint a hercegnőmet..., sőt, mint a feleségemet vezethetném be ebbe a világba, ebbe a kultúrába.

Tamás itt hirtelen megállt, ... kissé maga is megijedt attól, amit az imént mondott. De folytatta...

– Nicolette..., hozzám jönne feleségül? Képzelve el, hogy én vagyok az ön palóc hercege, aki itt Charlemagne lovas szobra alatt, a Notre-Dame előtt kéri meg a kezét. Nézze, egy fehér ló is áll mellettem.

Nicolette-et meglepte ez a nem várt lánykérés, pedig hányszor eljátszadozott a gondolattal: mi lenne, ha Thomas megkérné a kezét? Hát ez most megtörtént, mégis úgy érzi, hirtelen, váratlanul jött. Sokszor elgondolta, hogy férjhez megy Fogarassy Tamáshoz, a magyar fiúhoz, aki valami vad vidéken él Párizstól keletre, egy különös beszédű nép között. ... S ő, a párizsi bankárlány odaköltözne!? A művész, a kalandot kereső lelke persze igent mond erre. Igent mond, mert szereti ezt a fiút, az ő palóc hercegét, ahogy éppen most hallotta, s ez... s ez nagyon tetszik neki... a fehér lóval együtt. A földön járó énjének azonban voltak fenntartásai. Mit fog csinálni egy olyan országban, melynek még a nyelvét se tudja? S fehér lovon lovagol majd a palóc mezőkön, vadregényes erdők szélén...? Lovagolni sem tud. Írhatja persze a verseit, novelláit, mert élménye az biztosan lesz és ideje is. S ugyan ki olvasná a verseit Palóccországban vagy Magyarországon? Franciaországban sem számíthatna nagy olvasótáborra, hiszen kezdő író, ráadásul nő. Az egzotikumot azonban szeretik a franciák, s ő lehetne a női Pierre Loti, csak nem Konstantinápolyban, hanem Palóccországban. Lehet persze Párizsban is maradni, hiszen Thomas a francia mellett tud németül, angolul, oroszul, s valamit törökül is. Van tehát mit megbeszélniük.

Tamás tudta, nehéz kérdést tett fel Nicolette-nek. De azt is tudta, hogy ő Nicolette-et akarja, mert a kapcsolatuk szerelem volt az első pillanattól kezdve. Azt azonban nem tudja, hogy kedvese mit akar, mert Nicolette még nem válaszolt. Nem válaszolt, mert a válasz nem volt egyszerű és nem volt könnyű.

– Ha ön francia lenne, kedves Thomas, akár holnap oltár elé állhatnánk. Magyarország azonban nagyon messze van, ahogy ön is mondja gyakran. Néhány nagyon fontos kérdést ezért meg kell beszélünk. És a szüleinket is be kell avatni... S aztán... s aztán... lehet, hogy feleségül megyek önhöz – mondta, miközben Tamás szemébe nézett és sejtelmesen mosolygott.

(...)

BÁNFAI ZSOLT

Merülés

Sötétedés után ő sem lát ki a hanyatlásból.
Ágyékára tapad a folyó, a hold átgurul a sztrádákon.
Víz alatt a város tegnapi fényei: üvegpalota,
termeiben kiállítás, tükörterem, torkot fojtogató
éjszaka, féklámpák karambol előtti csóvái.
Nem tudja, merre a kijárat,
nem tudhatja, mennyi a visszhang lépései között még,
a mederfenék meghatározza a sodrást –
lepedőn pihennek a nyálkás kövek, nehezedő súlyok,
kavicsok zsebében, így indul a dunai útra,
vállára veszi a folyót,
mert úgy akar a köveken haladni, mint aki a holdjárást
másolja a mélyben, hordalékul csak élete terheit
cipelve: finoman megágyaz a fenéken,
leoldva magáról indulás előtti, utolsónak is
szép leánymosolyát.

Primosten

Homokágyon nyugszik el a hullámraj,
a víztömeg levonuló nyomokat nyal a sziklafalra,
sétáink magányosak, mint a zuhanó sirályok,
ernyőképen bordaárnyék, világító lávakövek a fenéken.

Mondják, kezdetektől nem felejt az ember bőre,
a miénk, mint cserzett térkép, kabát a kövön kiterítve,
az emlékek megülik a gyomrot, fojtják a tüdőt –
mikor azt mondtad, ideje hidat vernem az öledben,
éreztem, ezt a földet együtt veszítettük el.

A móló elhever, néhányan bámulnak minket,
botladozunk, éltes színészek a kövön,
csak a hullámok ritmikus csapkodása van, a sirályok
némák, a halászfaluban sós szellemek járnak,
pengeéles árnyuk aszalt húsunkba vág.

Nagy Lászlóhoz

A ház most is ott áll Iszkázon.
Egy biccenő árny átsétál a kerten,
hangodat hallom, látom
ahogy botra dőlve átvágtatsz az
örökkévalón, fenn a padláson,
takaros kéklő tornácon.

A sarkos mozdulatokba
az Isten kegyelemből mosolyt
oltott, döbrentő csodát. Faragott
egy emberi szívet, éles férfiarcot,
könnyed, finom hangot ragasztva
hozzád. Te nem tévedtél soha.
Költő voltál, az érző gondolat
jegyese. Te segíts engem.

Ott laktál a szélben, hol
láttalak is, egyszer, egyszer.
Feljegyeztem, mikor azt mondtad,
be kell lássam, nem bujdoshatok
el a boldogságban. Gyönyörűm,
te segíts engem.

BARÁTHI OTTÓ

50 év a 100 éves Salgótarján városában Emlékmorzsák egy készülő memoárból 2. rész

Az előző lapszámban megjelent, a fentivel azonos című írásom 1. részében életem és pályám 1971–1990 közötti időszakára tekintettem vissza. Felidéztem a várost, a munkahelyemet, a korszellemet. Vezetőkre, munkatársakra és ismerősökre emlékeztem. Írásom alábbi 2., egyben befejező részében az 1990-től napjainkig terjedő időszak egyes emlékképeit – a korábbihoz hasonló szellemben – villantom fel.

Változások, választások, válságok

A történelmi változások sora 1990-től felgyorsult. Több, mint 30 év után az akkori események felülnézetből vehetők szemügyre, és – még az én szubjektív szűrőmön is – már jó rálátással értékelhetők. Jómagam, apolitikus alkatként, soha nem kísértem olyan figyelemmel a változásokat, mint ekkor. Éreztem, hogy az én sorsomat is formálhatják. Magam is meglepődtem, amikor az „örök optimizmusomat” némi szkepszis váltotta fel. A szovjet haderő kivonásának és függetlenségünk visszanyerésének örültem, a többpártrendszerrel sok jót nem vártam. Feltételeztem, hogy a rendszerváltás megannyi megrázkódtatással jár majd.

A helyhatósági választások salgótarjáni képviselőjelöltjei és a listát állító pártok névsorát a megyei – ekkor Sulyok László által főszerkesztett Új Nógrád c. – napilapban böngészve egészen elképedtem. A nemrégem még az MSZMP-tagságukra büszke ismerőseim közül többen az újonnan alakult pártokban tűntek fel. Meglepő nyilatkozatokkal vétették észre korábban észrevétlen önmagukat. Az egyik újságíró-ismerősöm kapacitált, hogy az „ő pártjába” lépjek be, mert csak az képviseli hitelesen az új rendszert, miközben más pártok szószólói is ugyanezt szajkózták. Mint-hogy én a diktatúrában sem voltam az MSZMP tagja, most a demokráciában eszembe sem jutott feledni személyes autonómiámat.

A helyhatósági választások eredményeként Salgótarján város önkormányzati képviselőtestületébe csaknem azonos számban juttatta be jelöltjeit az SZDSZ, az MDF és az MSZMP. Végül az SZDSZ-es Tolmácsi

Ferenc, a megyeházán volt kollégám került a polgármesteri székbe. Nem lepődtem meg, amikor néhány nap múlva lemondott, aztán hagyta magát győzködni, és végül maradt. Igaz, nem sokáig. A kialakult válság kezelése helyett az ALBA Üzletház körüli kínos ügyben magyarázkodott. Végül – megválasztása után egy évvel – lemondott. 1991 végén – a Fidesz jelöltjét – a korábban újságíróként ismert dr. Zsély Andrást választották polgármesternek. Az ő „idejében” – 1992–1994 között – a felerősödött politikai viták miatt sem jutott elég idő a kialakult krízis kezelésére.

A városi választások után került sor a megyei önkormányzat, majd a közgyűlés elnökének megválasztására is. Nap mint nap tanúja voltam az egész országban páratlan procedúrának. Az 1990 végén indult választási küzdelem csak a 13.(!) fordulóban, 1991-ben dőlt el, amikor a közgyűlés Korill Ferencet választotta elnökének, aki korábban dolgozott a szakszervezetek megyei tanácsán, a balassagyarmati pártbizottságon és a moziüzemi vállalat igazgatójaként is. Én ez utóbbi pozíciójában ismertem.

Élet és halál a garzonházban

Még jó, hogy ekkor már – a válásunk után – újra volt lakásom, a garzonházban laktam. A Salgótarján központjában magasodó épület a város egyik emblematisz látványossága. Az ikertoronyház alacsonyabb, 15 emeletes épületében 120, a magasabb, 18 emeletes tömbjében 144, egyenként 29 m² alapterületű garzonlakást alakítottak ki, amelyek melegvízzel, távfűtéssel ellátottak, összkomfortosak. A magas szintekre épületenként 2–2 lift szállítja a közlekedőket.

A garzonházi lakásomat megosztottam a párommal, Erzsikével, akinek ugyan volt saját lakása, de jobban érezte magát velem, ami fordítva is igaz volt. Az első napokban-hetekben a 14. emeleti lakótársakkal ismerkedtünk meg. Amennyire heterogén egy település lakossága, annyira sokrétű és színes volt a két ház csaknem félezer lélekszámú lakóközössége is, amely zömmel egyedülállókból és az idősebb korosztályokból tevődött össze. A képzettségi szint alacsony, a cigányság reprezentációja magas volt.

A garzonház messziről mutatós küllemével szöges ellentétben állt az épület belső látványa. A közlekedők, a közös helyiségek, a lépcsőházak és a liftek kinézete lehangoló, a legtöbb lakás lelakott volt. Nem volt mit tenni, ide igyekeztem beilleszkedni. Megismertünk itt értékes és különös embereket, de abszolút antiszociális lakókat is. Az előbbieket sorába tartozott Vass Ferencné, Katika, másodunokanővérem. Lakása a könyvektől roskadozó polcrendszer volt. A dohányzóasztalon – amely mellett sokat

beszélgettünk — mindig egy-egy nyitott könyv és keresztretjvény-füzet hevert. Katika kedvenc írója Wass Albert volt.

Az alig néhány felsőfokú végzettségű lakó egyike, Sóvári László, régi kollégám a lakóház felszereltségével, szolgáltatásaival (lift, telefon, porta stb.) elégedett volt. Ám zavarta és bosszantotta, hogy egyesek az elemi együttélés szabályait sem tartják be. A garzonban helyi hírességek is laktak. Az SBTC két egykori futballistájával, Balázs Palival és Menczel Ivánnal, valamint a cigány festő Balogh Balázs Andrással is jó kapcsolatba kerültem. Az ő bemutatásukra itt nem térhetek ki, ahogy a garzonházi tűzesetről is csak röviden szólhatok.

A 2003. január 25-én, szombaton este történt garzonházi lakástűzben egy ember meghalt, többen füstmérgezést kaptak és jelentős vagyoni kárt szenvedtek. Fortélyos félelem fészkelte be magát a magasházba. A dráma engem is megviselt, később sem hagyott nyugodni. Készítettem is egy 15 oldal terjedelmű oknyomozó riportot, ami *Egy lakástűz anatómiája...* címmel meg is jelent a Palócföld 2003/4. számában.

Az SVT Tűzhelygár PC másodhegedűseként

A tanácsi munkahelyem megszűnése után szinte biztosra vettem — mondogattam is Erzsikének, miattam ne izguljon —, hogy hamarosan kapok egy jó állásajánlatot. Nem idegeskedtem, inkább fociztam és teniszeztem a barátaimmal, könyvtárba jártam, olvastam, mintha csak szabadságon lettem volna. Még májusban találkoztam Zsidai Istvánnal a piacon, aki a '70-es években a tanítványom volt. Ez időben pedig a 1980-as évek elejétől újra önálló Salgótarjáni Vasöntöde és Tűzhelygár (SVT) anyagbeszerzője. Pisti elmondta, átalakul a gyár, szakembereket keresnek, a Tűzhegyár PC igazgatóhelyettést is, pályázzam meg az állást. Ezt tettem, el is nyertem.

1991. július 1-jén, hétfőn reggel Bacsa Tivadar, az SVT Tűzhelygár PC igazgatója fogadott. Bejártuk a munkahelyeket, bemutatott a munkatársaknak. Átadta a „Vezetői munkaszerződést”. Kértem mellé a munkaköri leírást is, de azt csak jóval később — az előbbi szerződés aláírását követően — kaptam kézhez. Ezt Bacsa azzal magyarázta, hogy ezt így szokták (!?). Azt gondoltam, azonnal ott kellene hagynom a céget, ha ilyen a rendszerváltás utáni üzemi demokrácia is.

Idézem is a csak később megismert feladataim egyikét: „...biztosítja a jogszabályok, szakmai óvórendszabályok, szabványok és a biztonságos munkavégzéssel kapcsolatos előírások betartását”, amihez az alapvető vé-

dőeszközök (kesztyűk, kötények, álarcok stb.) is hiányoztak. Miután azonban a „Vezetői munkaszerveződés”-emben az alapbérem 35.000 Ft/hó volt (a pályázatomban igényelt 30.000 Ft/hó helyett), és a második félévre ki volt tűzve a prémiumfeladat is 100 ezer forint értékben, azt gondoltam, hogy ezért a „pénzért” – noha a cég az első blikkre nem konvenniál – egy félévet kibírok.

A napi munkám – másodhegedűs létemmel ellentétben – „rabszolga típusú” volt. Minden percem betáblázva: vezetői értekezlet, műszakindító megbeszélés, a kilónyi posta áttekintése, válaszlevelek megírása, kimenő ügyiratok szignálása, munkavédelmi ellenőrzés stb. Közvetlen irányításom alá került a műszaki (!) osztály és néhány üzem vezetője is. A munkájukról naprakész információkkal kellett (volna) rendelkeznem, hogy a főnökeimet, akár a „vezér” Gressait is tájékoztassam. Éreztem: másodhegedűsként – e tekintetben – csak fals hangokat foghatok.

A fogamat összeszorítva igyekeztem helytállni. Számptalan intézkedést kezdeményeztem. Elkészítettem az üzem törvényes rendjét, a dolgozók védelmét szolgáló szabályozásokat, amelyek elősegítették az üzem hatékonyságát és a dolgozóink védelmét is. T. Németh Laci újságíró, a Tűzhelygyár PC igazgató-helyetteseként bemutatott a CALOR c. üzemi lapban, ahol aztán magam is rendszeresen publikáltam.

A kínzó felelősségtudat mellett sok szép élményben és elismerésben volt részem. Jó volt beköltözni az új épületben lévő irodámba. Az aulában emléktáblát avattunk az 1956. december 8-ai sortűz gyári áldozatainak emlékére. Ugyanitt kiállításokat, termékbemutatókat rendeztünk. Kirándulások, kihelyezett vezetői értekezletek szolgálták a „csapatépítést”. Sok jó szakembert ismertem meg a gyárban, noha itt nem sorolhatom őket. Jó szívvel emlékezem Gressai Sándor vezérigazgatóra, akivel élete végéig baráti kapcsolatban maradtam. Készítettem is évek múltán vele egy életinterjút, ami a Palócföld 2000/1. lapszámában olvasható. A „csúcs” a fizetésem 35 ezer forintról 45 ezer forintra történő felemelése és a 100 ezer forintos prémiumom felvétele volt.

Ugyanakkor a feszültségek fokozódtak. A gyárból ki sem tehettem a lábam, kifejezett klausztrófóbia kínozott. A balesetmentes munkavégzés feltételeinek hiánya, a rám háruló felelősség frusztrált. Egy félév után, amikor a munkásvédelem feltételeinek javítására precízen kidolgozott terveimet elvetették, egészen elkeseredtem. Egy-egy baleset után – szerencsére halálos nem történt – úgy éreztem, fél lábam a börtönben van.

Amikor már nemcsak a páromnak panaszkodtam, de baráti körben is, akkor ez úgy jutott el az APEH megyei igazgatójának, dr. Instítórisz

Andrásné dr. Koma Erzsébetnek a fülébe, hogy elpályázom a gyárból. Megkeresett, és felajánlotta a személyügyi vezetői státuszt. Miután a feltételeket is elmondta, és az írásbeli kikérést is vállalta, megegyeztünk. Az SVT illetékesei sajnálkoztak, de nem gördítettek akadályt a távozásom útjába. A munkámat 500.000 (!) forint jutalommal és egy SVT-jelvényvel ismerték el és köszönték meg. Nem úgy, mint a megyeházán – 20 év után.

Átutazóban az APEH megyei igazgatóságán

Az APEH igazgatóját – mint a KSH megyei igazgatóságának munkatársát – még az 1970-es évek elején a megyeházán ismertem meg. Emlékszem, gratuláltam is neki a doktori címéhez. Csodálkoztam, amikor szakterületét ott hagyva a népi ellenőrzés városi vezetője, majd megyei szakszervezeti, később pártbizottsági munkatárs lett. Az már nem lepett meg, hogy innen az APEH megyei igazgatóságának helyettes vezetőjének, majd 1992. január 1-jével igazgatójának nevezték ki.

Institúriszné azonnal kvalifikált szakemberek után nézett, így talált rám is. Én pedig a remélt nyugalom érdekében elvállaltam a személyügyi vezetői státuszt osztályvezetői besorolással, 43 ezer forint alapbérrel és egyéb ígért juttatásokkal. A gyors beilleszkedésem után említésre méltó események nélkül, bürokratikus „beszabályozottan” teltek a napok. Végeztük az előírt feladatainkat kolléganőmmel, Kovácsné Marikával.

A legtöbb feladat rá hárult, amit ő precízen látott el. Rám jószerivel csak a szignó, az értekezleten való részvétel és az információk továbbadása maradt. Ahogy az előző munkahelyemen a nagy felelősség terhelt, úgy itt az üresjárat, az unalom, a kompetenciák hiánya és ugyancsak a bezártság érzése frusztrált. Rövid idő után az járt az eszemben, hogy nem vagyok kihasználva, többre vagyok hivatott, aminek hangot is adtam.

Időnként viták és nézeteltérések is adódtak. A kritikai észrevételeimet vezetőim nem fogadták jól. Mert azok szerintük – és ebben igazuk volt – nem szolgálták az igazgatói döntések egyhangú támogatását. Végül egy korábbiakhoz hasonló – de azoknál nagyobb jelentőségűnek beállított – nézeteltérés már indulatokat is kiváltott. A vezetői megbeszélésen – az előzményekkel együtt – beláttuk, jobb lesz, ha közös megegyezéssel elválnak az útjaink. Így is történt...

Menedzserképzésben mesterkedve

Ezek után megfogadtam: többé nem hallgatok szirénhangokra, jobban megfontolom, hogy milyen munkát vállalok, és kivel dolgozom együtt.

Nehezen viseltem, hogy az utóbbi munkahelyeimen a szaktudásomat, az önálló munkavégzőképességemet, az elemző- és íráskészségemet nem használták ki. Nem találtak befogadásra a kritikáim és az észrevételeim, nem valósultak meg a javasolataim. Önállóságra, alkotó munkára, szabad szellemi foglalkozásra vágytam.

Ám ekkor a városban a munkanélküliség már csúcsra járt. Biztonsági okokból is regisztráltattam magam a munkaügyi központban, ahol a régi tanítványaim egyike (már megint!) megsúgta, hogy hamarosan indul a környezetvédelmi menedzserképzés. Úgy döntöttem, hogy ezt a korszerű kurzust vállalom, addig pedig – ha csak közben nem lesz valami egészen kitűnő lehetőség – kipihenem és kondicionálom magam.

Ami mind nagyon „bejött”. A közigazdasági egyetem (a volt „alma mater”) és a TIT megyei szervezete által indított, a munkaügyi központ által finanszírozott környezeti menedzserképzés (havi járandósággal) minden igényemet kielégítette. Újszerű, nívós és érdekes volt, egyes tantárgyakba (döntésemélet, környezeti menedzsment és -auditálás) élvezettel ástam bele magam. Az előadók egyike volt egyetemi hallgatótársam, dr. Kerekes Sándor docens, akivel egykor a kollégiumban is együtt laktunk. Most meg jókat beszélgettünk, nosztalgizáltunk.

Tanulnom, készülnöm – már a három diplomás képzettségemmel, vizsgarutinommal – alig kellett. Érdekes egy évi „mesterkedés” után *A köztisztaság mint önkormányzati feladat – kiemelten Salgótarján hulladékkezelésének helyzetére és feladataira* címmel elkészítettem a szakdolgozatomat, majd az államvizsgáimat is letettem, és a környezeti menedzser másoddiplomámat kitűnő minősítéssel abszolváltam. Miközben – egy év alatt – kipihentem magam, sportolásra és olvasásra is jutott időm. Mintha nem is környezeti képzésben, hanem orvos által felírt környezetváltozásban vettem volna részt.

Alighogy megjelent a megyei újságban is a nevünk – mint diplomás környezetvédelmi menedzsereké – csörgött a telefonom.

„A környezetvédelem mentalitás is”

Felvettem, és dr. Kecskeméti Sándor, régi jó ismerősöm rekedtes hangját hallottam. Aki gratulált, majd a szokásos élcelődő modorában így folytatta: – Ha a friss diplomás „környezetvédő kollégának” nem derogál beszélgetni velem, akkor várom az irodámban. Az ő stílusában válaszoltam: – Éppen egy cégvezetővel tárgyalok, de dr. Kecskeméti „környezetvédő kollégát” is szívesen meglátogatom néhány nap múlva. Ugyanis addig még volt dolgom: „számlaképesé” kellett tenni magam, amit az APEH-

nél soron kívül, ennyi protekció maradt, abszolváltam is. Így is felkészülve mentem Sanyi bátyámhoz (én így hívtam őt), aki helyet kínált, majd egy üveg vizskit és egy üveg ágyaspálinkát is kitett az asztalra. – Melyiket isszuk meg először? – kérdezte. – A jobbikat vagy az erősebbet – válaszoltam, mert már ismertem a humorát. Mindkét üveggel ugyan nem ittuk meg, de „alkukészebben” tárgyaltunk, meg is egyeztünk.

Megállapodásunk – egyelőre mint gentleman’s agreement – úgy szólt, hogy részt veszek az Észak-magyarországi Környezetvédelmi Egyesülés (később Központ) projektjeinek kidolgozásában eseti megbízás alapján. Sanyi vázolta várható feladataimat és a „kompenzáció” (megbízási díj, jutalék stb.) lehetőségeit. A feladatok között szerepelt pályázatfigyelés és pályázatírás, környezeti állapotfelmérés, auditálás, interjúk és kiadványok készítése, előadások, beszédek és újságcikkek írása.

Itt nem sorolhatom azokat a munkákat, amelyekben részt vettem, de ma is emlékszem az elsőre és az utolsóra is. Az előbbi a kommunális hulladék tömörítését szolgáló technológiai eljárás végső fázisa, az eljárásról szóló előadások anyagának elkészítése volt, még 1995-ben. Az utolsó pedig a Zagyva-stratégia, 2013 körül, amiben sok munka volt és még több lehetőség maradt. Ugyanis dr. Kecskeméti a különböző – jobbára civil – szervezetekkel való együttműködési megállapodásokat köttette nyakra-főre. Amit én régi rossz, szocialista gyakorlatnak tartottam, amiért Sanyi bátyám megsértődött. (Nem csoda: „régibalos” volt...) Javasoltam, hogy inkább a Zagyva-menti települések polgármestereivel tárgyaljunk, hogy a stratégiát mielőbb tervekre, majd „aprópénzre” válthassuk. Ezt nem ellemezte, de nem is szorgalmazta, amit én rosszul viseltem. Amíg a korábbi munkaszerződéseinket jobbára realizáltuk, ebben nem léptünk előre. Végül ez is hozzájárult munkakapcsolatunk eliminálódásához, majd megszűnéséhez a 2010-es évek közepén.

Dr. Kecskeméti Sándor 2021-ben elhunyt. Emlékére ajánlom a vele készített egyik interjúmat a Palócföld 2005/1. számában. Ekkor mondta nekem, több variációban is, hogy a „környezetvédelem mentalitás is”. Ma ez a mentalitás, sajnos, még mindig nem része a helyi társadalomnak. Pedig sokat tettél érte – nyugodj békében, Sanyi bátyám!

Szakmai vállal(koz)ások, „műhelymunkák”

A fenti vállal(koz)ásaimmal régi vágyam teljesült: senki nem utasíthatott, én oszthattam be az időmet. Akkor ültem az íróasztalomhoz, és dolgoztam a számítógépen, amikor akartam. Ekkoriban már hasonló fel-

tételek között rendre kaptam más megbízásokat, kedvemre való munkákat, városi „projekteken” való közreműködésre, elemzői, szak- és közírói munkákra. Grátis is vállaltam munkát, amikor úgy véltem, hasznára lehetek szűkebb pátriámnak. Alább mindkét „műfajból” csak néhány példát említhetek.

Még 1993-ban elvállaltam Czine Béla – aki 1990–1994 között városi képviselő is volt – vállalkozásainak ügyvitelét. Közben nem győztem mérész ötleteit visszafogni. Salgótarjából történt elköltözéséig jól tudtunk együttműködni. Remélem, az elíziumi mezőkön minden terve megvalósul.

Még a ’90-es évek közepén keresett meg egykori hatvani iskolatársam, dr. Kasza Sándor. Beszélt kiadói terveiről, és ezek egyikeként felkért, hogy írjam meg a megyei kézikönyv gazdasági fejezetét, amit vállaltam is. A vaskos kötet – több kitűnő kollégám közreműködésével – hamarosan meg is jelent. (Nógrád Megyei Kézikönyve, CEBA Kiadó, 1996)

Az ezredfordulón az egyik volt munkaügyi munkatársam hívott fel, hogy jubileumi kiadványt készítenének, írójaként, szerkesztőjeként rám gondoltak. Tamás Ildikó igazgató ajánlatát örömmel fogadtam, a kiadvány – két kolléganője segítségével – határidőben elkészült. (*Tíz év a munkaerőpiacon*. A Nógrád Megyei Munkaügyi Központ jubileumi kiadványa, Salgótarján, 2001)

Szívesen tettem eleget Szántó Zoltán volt tanácsi kollégám kérésének, hogy vegyek részt az innovációs stratégia készítésében. A vállalt – elemzői, írói, szerkesztői stb. – feladataimat sikeresen teljesítettem. (*Nógrád megye innovációs stratégiája*. Nógrád Megyei Területfejlesztési Ügynökség Kht. Salgótarján, 2005)

Egy alkalommal dr. Szvircesk Ferenc, a megyei múzeumi szervezet igazgatóhelyettese kért meg, hogy készítem el a készülő kiadványuk statisztikai táblarendszerét. Vállaltam, megcsináltam. (*Értékek és konfliktusok. Salgótarján és Nógrád megye kulturális élete a hatvanas években*. Nógrád Megyei Múzeumi Szervezet, Salgótarján, 2005)

2006 tavaszán Pusztá Béla polgármester megbízott egy városi kiadvány elkészítésével. Megírtam, megszerkesztettem, megjelent. (*Egy évtized Salgótarján város gazdasági, társadalmi életében*. Salgótarján Megyei Jogú Város Önkormányzatának tájékoztató kiadványa. Salgótarján, 2006.)

Az egyik városi közgyűlés szünetében szólított meg Czene Gyula, a terület tagja, a Dolinkáért Egyesület elnöke, hogy írjam meg a kedvelt kirándulóhely történetét egy kiadványban is. Segítségével tető alá is hoztuk a kis kötetet. (*A Dolinka krónikája. Kiállítás Salgótarján ritka természeti kincséért*. Dolinkáért Egyesület, Salgótarján, 2006)

Két tanulmány megírására is megbízást kaptam 2009-ben. Örömteli munka volt. (*Nógrád-Novohrad értékei. Tanulmányok a Neogradiensis Eurorégió kulturális, történelmi és természeti értékeiről.* Nógrádi Fejlesztési Ügynökség Nonprofit Kht. Salgótarján, 2010)

A megyei területfejlesztési koncepció részeként megbízást kaptam a Nógrád megye gazdaságának helyzetét elemző és bemutató fejezet elkészítésére. A koncepció helyzetfeltáró része a további munka alapját képezte. (*Nógrád Megye Területfejlesztési Koncepciója 2014–2020. Helyzetértékelés.* Nógrád Megye Önkormányzata.)

A 2010-es évek közepén két kötet – *Az üvegyártás Nógrád megyében*, illetve a *Salgótarjáni kálvária* című – is kikerült a kezem alól, a *Nógrád, a varázslatos világ* c. kiskönyvtársorozat egy-egy darabjaként. (Nógrád Megye Önkormányzata, Salgótarján, é.n.)

A vírusjárvány idején kényszerűségből bevezetett home office nyomán jutott eszembe, hogy a fentebb csak példaként említett vállal(koz)ásaimat én már korábban az „otthoni hivatalomban” végeztem az újság- és közírói munkámmal együtt, amelyről alább írok röviden.

Újság- és közírói munkásságom morzsái

Hosszú időre kell visszatekintennem. Hiszen az első két szakírásom még 1969-ben, a budapesti munkahelyem *Vasút* c. szaklapjában jelent meg. A további szakcikkek már a *Nógrád* c. napilapban láttak napvilágot az 1970-es és 1980-as években. A *Nógrád Megyei Hírlapban* pedig 1996-tól – ez időtől számíthatom magam külsős újságírónak – kipróbáltam magam az újságírói műfajok csaknem mindegyikében. A kedvencem jó ideig a jegyzet volt. Aztán más műfajokban is egyre több cikkem jelent meg. Értekeztem a gazdaságról, a helyi társadalomról, az életkörülményekről, a foglalkoztatottságról, a munkanélküliségről, a szegénységről, egyes rétegek, így az értelmiség, a nők, a nyugdíjasok és az ifjúság helyzetéről, a tudomány és a kultúra áldásairól. Írtam az élet szépségéről, színéről és fonákjáról, középpontjában az emberről és szűkebb-tágabb környezetéről. Ennek egyik szintézise az a gyűjteményes kötet, amely *Ember és környezete – Válogatás az elmúlt két évtized írásaiból* cím alatt jelent meg. (Balassi Bálint Megyei Könyvtár, Salgótarján, 2007)

Praznovszky Miklós kitűnő alkotótársam a múlt évben elkészítette a bibliográfiámat, amit itt is köszönök neki. Mint írja, nem teljes körű a gyűjtése, de az én saját leltárrammal együtt (és némi „kerekítéssel”) jó támpont írói munkásságom adatszertű jellemzésre. Ezek szerint a *Nógrád Megyei Hírlap-*

ban 900, a *Palócföld* folyóiratban és a *Tarjáni Városlakó Magazin*ban 60-60 írásom jelet meg, míg a Nagy Iván Honismereti Pályázaton 20 díjazott pályázati dolgozattal jeleskedtem. Napvilágot látott 8 önállóan és 8 társszerzővel írt könyvem, mintegy félszáz tanulmányom, pályaművem.

Több írásom jelent meg további megyei és országos folyóiratokban, lapokban. Egy teljesség igénye nélküli címlista. „Helyiek”: *Börzsönyi Helikon, Fórum, Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve, Nógrádi Szemle*. „Országosak”: *Comitatus Önkormányzati Szemle, Észak-magyarországi Stratégiai Füzetek, Forrás, Honismeret, Jegyző és Közigazgatás, Magyar Közigazgatás, Munkaügyi Szemle, Népi Ellenőrzés, Területi Statisztika*.

Alább külön megemlítem két helyi kedvenc lapomat és az ezekben megjelent néhány írásomat.

A Bobál Gyula és íróársai által 1954-ben alapított *Palócföld* irodalmi, művészeti, közéleti folyóiratban az 1980-as évektől publikálok rendszeresen. Több főszerkesztőjével kollegiális vagy baráti kapcsolatban álltam. Egyikük, dr. Praznovszky Mihály inspirálására, dr. Csongrády Béla bábáskodásával *50 év a Palócföld életéből – Egy folyóirat Nógrád történelmében* címmel elkészítettem a folyóirat monográfiáját is. (Balassi Bálint Megyei Könyvtár és Közművelődési Intézet. Salgótarján, 2008)

2016-ban dr. Gréczi-Zsoldos Enikő került a lap élére. Főszerkesztői munkája és szellemisége nyomán a lap a legjobb régi-új arcát mutatja meg. „*A helyi értékek, tradíciók fundamentumára épült Palócföld folyóirat egyfajta szellemi útlevél volt mindig, mellyel a mindenkori magyar kultúra útját járhatta. Mindannyiunknak, akik az úton járunk, feladatunk, hogy vallomást tegyünk erről az üzenetről*” – írta többek között a főszerkesztői beköszöntőjében. S immár hét éve ez történik. Sok kitűnő szerzőtársammal együtt magam is szívesen írok „vallomásokat”. Ezek közül itt csak kettőt említek. A 2021/3. lapszámában jelent meg *A kultúra és közélet salgótarjáni reprezentánsa – A 80 éves dr. Csongrády Béla köszöntése* c. laudációm. A 2022/1. számban látott napvilágot *Dr. Fancsik János, Salgótarján polihisztorja 90 éves* c. hasonló műfajú írásom.

Amíg a Palócföldben az interjúkat, úgy a másik kedvencemben, a *Tarjáni Városlakó Magazin*ban a riportokat preferáltam. Többek között a csaknem húsz sikeres salgótarjáni vállalkozóval készített riportomra különösen büszke vagyok. A *Közéletről és kultúráról Salgótarjában* alcímet viselő lapot 2006-ban néhai Ercsényi Ferenc alapította, főszerkesztője Vaskor István volt, akitől 2007 közepén Balás Róbert vette át a felelős tiszteletet. Néhány év cezúra után, 2015-től a Nógrád-Info Bt. – Losonczi Tamás tulajdonos vezetésével – hívta életre újra a lapot, és ekkor én is a szer-

kesztőbizottság tagja lettem. A főszerkesztő Balás Róbert maradt. Az új folyam őrizte jó hagyományait, de színesebb lett – fekete-fehérben is. A múlt évben már a 35. száma jelent meg. Sajnos Losonczy Tamás 2021-ben váratlanul elhunyt. A magazin 2022-ben még elnyerte a Bobál Gyula Díjat, de e sorok írásakor nincs tudomásom a folytatásról. Aggódok miatta.

Városunk utóbbi 30 évéről – dióhéjban

S ha már egykori „jöttmentként” kitartottam és maradtam városunkban a rendszerváltás utáni „rendszerelenségben” is, alább leírom röviden azt is, hogyan látom én Salgótarján utóbbi három évtizedét. Városunk első önkormányzatában – ahogy utaltam rá – a pártharcok, a polgármesterváltás, a piacgazdasági ismeretek hiánya az országos tendenciákhoz képest jelentős fáziskésést okoztak. A város hajója lemaradt az országos befektetési hullámról. A munkanélküliség elszabadult, a mai napig is feszültségekkel terheli a várost és lakóit.

A hosszú időre „jegelt” városfejlesztés után a 2010-es években megindult a belső városrekonstrukció. Bár sürgető a külső városrészek fejlesztése is, a megvalósítás várat magára. Ezért napjainkban is jellemző a mozaikváros-lét, az identitástudat nélkül létező, szegregált lakosságával. Látható a természeti és az épített környezet fizikai és esztétikai romlása, a zöld területek szűkössége, a lelakott lakásállomány. S vannak társadalmi válságjelek. A fogyó és elöregedő népesség, a lehangoló szerkezeti összetétel, a fiatalok elvándorlása, az értelmiség elidegenedése, a városlakók egy részének közömbössége és igénytelensége.

Mindezekkel szinkronban a város kulturális élete sokrétű, gazdag és színes. Igaz, erőltetetten rendezvénycentrikus, miközben egyes intézményi funkciók ellátása forrásért kiált. A városi kultúra beszűkülni tűnik a kulturális ágazatba, holott a gazdaság és a társadalom valamennyi szférájában hatnia kellene. Fontos lenne többek között a felsőoktatás és a kreatív ipar feltételeinek megteremtése, az intellektuális javakhoz való hozzáférés szélesítése, a vállalkozási készség és a versenyképesség növelése, a befektetés-ösztönzés segítése.

Némi bizakodásra ad okot, hogy egyes – általam az imént is említett – célkitűzések Salgótarján város programjaiban és fejlesztési elképzeléseiben is megjelennek. Ezek maradéktalan végrehajtása minimum feltétele annak, hogy Salgótarján a megyei jogú városok mezőnyében még versenyben maradjon. Mindez az összes érintett városi szereplő részvételét, az önkormányzat, a közösségi és a magánszektor, a gazdasági vállalkozá-

sok, a civil szervezetek és a városlakók széleskörű összefogását is sürgetően követeli.

Személyes élmények, családi örömök

S természetesen csak morzsák a fenti közcímbe említettek közül is, jóval a 2004-ben bekövetkezett nyugdíjazásom utáni időkből. Néhány emlékezetesebb esemény, a naplóból kiragadva:

2009. január 29., csütörtök. A kinti hideg idő ellenére szívmelengető nap volt. Ritkán fordul elő, hogy egy szerző két új könyve egyszerre kerül a közönség elé. Velem ez történt a megyei könyvtárban, amikor dr. Csongrády Béla értő közreműködésével a *Kálvária kálváriája* és az *50 év a Palócföld életéből* c. könyvemet is bemutattuk.

2010. május 26., szerda. Újból lakástulajdonos lettem. A Rákóczi út 39. I/2. 55 m²-es lakást megörököltem, miután egy másik jogosult részét kivásároltam. A garzonházból kiköltöztem, az új lakásomat pedig felújítottuk, hamarosan be is laktuk. A szomszédokban jó emberekre, barátokra is találtunk, otthonunkat azóta is a béke szigetének tartjuk.

2011. december 14., szerda. Két éve két könyvemet mutattuk be egy rendezvényen, ezen a napon pedig két oklevelet és díjat is kaptam egy ünnepségen. A Dornay Béla Múzeum 2011. évi Nagy Iván Honismereti Pályázatán a szakértő bíráló és a zsűri egyik dolgozatomat I., a másikat III. díjjal honorálta.

2012. szeptember 18., kedd. A fiúk kicsit pocakosak, a lányok sem nádszál karcsúak. A szemekben kevesebb a tűz, több az elfogadás. Kell néhány pohár ital, amíg oldódik az osztályközösség. Ki-ki felidézi az „ártatlanság korát”. A szavunk, a mimikánk, a lelkünk a régi. Már tudjuk, mi működik és mi nem. Ez volt az 50 érettségi találkozónk, Hatvanban a Bajza József Gimnáziumban, illetve a Várkert Vendéglőben. Az 1962-ben 41 érettségiző diákból 17 örült, hogy jelen lehetett.

2016. szeptember 17., szombat. Délelőtt vigasztalannak tűnő eső fogadott Balassagyarmaton, de délután ragyogóan fényes nap kerekedett ki számomra. Ekkor vettem át ugyanis – nagyon szép ünnepségen – a Nógrád Megyéért Díjat. Amit többek között „Nógrád megye gazdaságának fellendítése, társadalmának felemelése, kultúrájának gazdagítása, a megye bemutatása és elismertetése, a nógrádi identitás erősítése érdekében végzett” munkámmal érdemeltem ki.

2017. június 7, szerda. A megyei könyvtárban átadták a Balassi Bálint Megyei Könyvtár által 1995-ben alapított Balassi-díjat és az egyéb elisme-

réseket. A Balassi-díj Kuratóriuma „magas színvonalú” munkám elismeréseként Kulturális tevékenységért díjat adományozott részemre, amit Fekete Zsolt polgármestertől vettem át.

2018. szeptember 27, csütörtök. Aranydiploma átvétele a budapesti Corvinus Egyetemen.

Dr. Baráthi Ottó

Ünnepélyes külsőségek között került megrendezésre a Corvinus Egyetem aulájában a diplomaátadó ünnepség. Dr. Láncki András rektor mondott ünnepi köszöntőt. Aztán személyesen gratulált, kezét fogtunk, és asszisztensei átadták a Corvinus díszoklevelet és jelvényt, valamint az autentikus Jubileumi Évkönyvet.

Részlet a díszoklevél szövegéből: „BUDAPESTI CORVINUS EGYETEM Dr. Baráthi Ottó oklevelés közgazdának ÖT-
VEN éven át kifejtett szakmai tevékenységét elismerjük. Ennek bizonyságául állítottuk ki ezt az ARANYOKLEVELET...”
Dr. Láncki András rektor

2019. április 7., vasárnap. A 75. születésnapom megünneplése, családi körben, úgy, mint a legtöbbször. Ebben a korban már van mire szerénynek lennie az ünnepeltnek. A legfontosabb a jó egészség, a derűs kedélyállapot és a szellemi képességek fenntartása, a család óvó-védő szeretete. Mindez ezen a napon is megvolt nekem, lélekemelő és erőt adó módon.

S ha már említettem a családi kört, akkor szívesen szólok szeretteimről is. Sőt büszkén, mert szép családom van, amelynek egyetlen külön ismérve, unikuma is van: számomra ők a világon a legfontosabb és a legjobban szeretett emberek, kicsik és nagyok. A házasságomból van egy régen önálló életet élő nagy fiam, Zsolt, és egy szép családdal rendelkező, aranyos kislányom, Évike. Aki már nem is olyan kicsi, hiszen jogászdoktorként egy budapesti központi hivatalban helyettes főosztályvezető, egyben feleség és édesanya. Két gyönyörű gimnazista lányuk a szemük fénye, akik egyben a mi kedvenceink is, és akiknek köszönhetően értékesebb és színesebb az életünk. Az immár 33 éves párkapcsolatom fő jellemzője a békes, kiegyensúlyozott és harmonikus élet, amelyben a páromé, Erzsikéé a főszerep, amennyiben ő vezeti a háztartást, gondoskodik rólunk, és biztosítja az „édes otthon” miliójét, aki még első lektorként is segíti a mun-

kámat. A lánya, Ildike, a mi őrangyalunk, aki közellétével és állandó gondoskodásával a biztonságot is jelenti nekünk.

Reményteljes epilógus

Nos, így élek én mostanában, amikor többek között örömmel írom és szerkesztem a visszaemlékezéseimet. Amely(ek)ből majd szeretnék egy helytörténeti könyvet, korlenyomatot készíteni, jó esetben megjelentetni. Reményeim szerint a 80. születésnapom környékén. Csakhogy én is átadhassak valami maradandó ajándékot szeretteimnek. Köztük a városomnak is. Ahhoz, hogy a memoár anyaga elkészüljön, már kétség sem férhet, hiszen mintegy 2/3-a már itt van a számítógémem memóriájában, és egy külső tárolóban elmentve. Ám hogy kézzelfogható kiadvány legyen belőle, hogy egy nyomtatott kötet is megjelenhessen, ahhoz még szponzorok szükségeltetnek. Előre is köszönöm szépen, hogy lesznek, akik segítik majd megvalósítani az utóbbi elképzelésemet.

Zárógondolatként a további terveimről, elképzeléseimről, amelyekből – csak hogy a megmaradt optimizmusomat igazoljam – van még több is, de ezek megvalósítása 78 éves koromban már nem létkérdés. Amiben reménykedem, az már inkább. Legalábbis számomra. Ez pedig az, hogy a memoárkötetem megjelenése után is létezzek, éljek még egy jó ideig; a koromhoz képest egészségben, családtagjaim támogatását és szeretetét is élvezve. Ehhez nem lesz szükségem szponzorokra. Ezt a Mindenható majd elrendezi. Ezért is a lelki békém – penetráns politika ide vagy oda – háboríthatatlan.

(Folytatása következik.)

ÁDÁM TAMÁS

A vers az irodalom kamarazenéje
Az egyik utolsó interjú Görgey Gábor íróval

Görgey Gábor, születési nevén Görgey Arthur (Budapest, 1929. november 22. – Solymár, 2022. április 11.) Kossuth-díjas magyar író, költő, műfordító, dramaturg, rendező. 2002 és 2003 között a nemzeti kulturális örökség minisztere.

A Görgey család leszármazottjaként született, 1929-ben. Édesapja Görgey György, édesanyja Péchy Zsófia. Második felesége Iván Ildikó opera-énekesnő volt. Egy lánygyermek édesapja (Anna, 1965). Solymáron élt.

1948-ban felvették a Pázmány Péter Tudományegyetem német–angol szakára, de 1949-ben félbe kellett szakítania tanulmányait. 1950-ben került a színházi élet közelébe, amikor a Nemzeti Színháznál dolgozott. 1951-ben származása miatt kitelepítették, csak 1954-ben térhetett vissza Budapestre. Egy évig a Római Katolikus Hittudományi Akadémia hallgatója volt. 1955-ig hivatalsegédként dolgozott, majd 1956-ig üzemi színjátékos csoportok rendezőjeként.

1959-ben a Magyar Nemzet munkatársa lett, a lapnál 1994-ig dolgozott. Eközben 1964–1972 között a Pannónia Filmstúdió dramaturgia és 1982–1988 között a Szegedi Nemzeti Színház irodalmi vezetője volt. Többször rendezett a Madách Színházban is.

A Széchenyi Irodalmi és Művészeti Akadémia alapító tagja. 1992–1998 között a Magyar Írószövetség elnökségi tagjaként tevékenykedett. 1994-ben a Magyar Televízió művészeti vezetőjévé nevezték ki, pozícióját 1996-ig viselte. Szintén 1994-ben a Magyar PEN Club alelnökévé, 2001-ben elnökévé választotta. Tisztségét 2010-ig viselte. Közben, 2000-ben a Bibó István Közéleti Társaság alelnöke is lett.

2002-ben Medgyessy Péter akkori kijelölt miniszterelnök felkérte kormányában a Nemzeti Kulturális Örökség miniszteri posztjának betöltésére. Miniszteri esküjét 2002. május 27-én tette le. 2003-ban, az első kormányátalakítás során távozott pozíciójából. 2004-ig a miniszterelnök kulturális főtanácsadójaként tevékenykedett. 2006-ban az SZDSZ országgyűlési képviselőjelöltje volt. A Fehér Klára Irodalmi Díj és a Pethó Sándor-díj kuratóriumának tagja volt.

Első verseskötete *Füst és fény* címmel jelent meg 1956-ban, a következő 1963-ban, *Délkör* címmel. Első drámája, a *Komámasszony, hol a stukker?* nagy sikerrel szerepelt a hazai színházakban, az Amerikai Egyesült Államokban is bemutatták. Több műve önéletrajzi ihletésű, ilyen a *Galopp a Vérmezőn* című drámája is, amelyben kitelepítési élményeit dolgozza fel. Regényírói munkássága is jelentős, *Adria szíriénje* című regényéért kapta meg a 2000-es Év Könyve-díjat.

Díjai, elismerései: Robert Graves-díj, József Attila-díj, Déry Tibor-díj, Művészeti Alap irodalmi díja, Év Könyve-díj, Nemes Nagy Ágnes-díj, Aranytoll, Kossuth-díj, Magyar Köztársasági Érdemrend Középkeresztje Csillaggal, Szép Ernő-jutalom, Prima Primissima díj.

* * *

Kell-e mondanunk, mit jelent a magyar történelemben a Görgey név? És kell-e bemutatnunk Görgey Gábort? Az író, a költő, a rendező, a dramaturgot, a publicistát, a kulturális minisztert, a műfordítót. Egy interjú keretein belül reménytelen vállalkozás. El is tekintenénk most ettől. Inkább olyan dolgokra koncentrálnánk, amelyek nem annyira közismertek. Szomorú aktualitást ad az interjúnak, hogy időközben Görgey Gábor meghalt, egyik utolsó interjóját a Palócföldnek adta.

Már gyerekként is rímeket faragott?

Nem tartoztam a versfaragó kamaszok közé, de mindig filosz szerettem volna lenni. Német-angol szakra jártam az egyetemen, mindaddig, amíg ki nem rúgtak. Felvettek a legendás Eötvös Kollégiumba a Rákosi-puccs évében, de ott is elkezdődött az osztályharcos korszak, a politikai igazodás gusztustalan tülekedése, úgyszólván visszavontam a jelentkezésemet.

Mikor közölték az első munkáját?

Első versem a Sík Sándor főszerkesztette Vigliában jelent meg, 1948-ban, akkor érettségiztem. Recenziókat is írtam.

A vers címe?

Hazafelé. Egyik kötetemben sincs benne, hosszú ideig nem is volt meg. Nemrégiben sikerült előhalásznom a Széchényi könyvtárból a verset, amelyet egy Fischer Anni-koncert ihletett.

A kor hangulata késztette arra, hogy nevet cseréljen?

Sík Sándor, ez a csodálatos ember, Radnóti Miklós atyamestere mondta nekem: – Édes fiam, ha netán író lesz belőled, változtasd meg a neved, mert a Görgey Arthur név már foglalt a magyar történelemben. Így lettem Gábor.

Az első publikáció után elég későn, '56-ban jött ki az első verseskötete, a Füst és fény.

Hányódtam az egyetemi kirúgásom után, statisztáltam a Nemzeti Színházban, filmekben, majdan 1951-ben kitelepítettek a szüleimmal együtt. Végül 1953-ban, a Nagy Imre-kormány alatt váltam újra félszabad emberré. Elkezdtem visszaszivárogni az irodalomba, megjelent egy-két versem, de főleg fordítottam. Aztán lettem a színjátszó-rendezői vizsgát, gyárakban vezettem színjátszó csoportokat. Közben összeállt egy vékonyka kötetre való anyag, és megjelent a *Füst és fény*. Amilyen „szerencsém” volt, 1956 októberében nem keltett nagy feltűnést.

És újabb hét évet kellett várni a Délkör című könyvére.

Mindig kevés verset írtam. Én a verset az irodalom kamarazenéjének tartom. Csak azt írtam meg versben, ami más műfajba nem való. Barátom és mesterem, Pilinszky János is ebben élt, hogy csak a sűrítményből legyen vers.

Hibetetlen, mennyi műfajban alkot! Verseket, novellákat, regényeket, színműveket, tárcákat, filmeket, hangjátékokat.

Tudatosan törekedtem erre. Nagyon sokáig „tanultam” drámát írni. Régtől vágytam rá, de csak harmincöt évesen írtam meg az első egyfelvónásosomat. Még később, ötvenöt évesen kezdtem el regényt írni. Hosszú időn keresztül készültem a különböző műfajokra. Csak amikor biztos voltam a dolgomban, akkor vágtam bele. Borzasztóan fontosnak tartom, hogy minden a maga műfajába kerüljön.

Mikor dől el, hogy egy mű vers, tárcsa vagy éppen regény lesz?

Nálam a gondolat megszületésekor eldől a dolog.

Hogy telik egy napja?

Reggel egy kávé, némi torna, és vár az íróasztal. Akkor érzem jól magam, ha legalább délig írok. Ha csak egy nem jól megformált kisebb szöveget rendbe teszek, már egész nap jó a közérzetem. Minden áldott nap dolgozni kell! Habár mostanában már nehéz, nagyon rossz a szemem, alig látom a betűket.

Hogy jön akkor ide a miniszterség? Minek vállalt bivatalt egy ismert író?

Soha életemben nem vágytam még csak hasonlóra sem. Amikor Medgyessy Péter felkért miniszternek, kétszer nemet mondtam. Hosszú rábeszélések, családi és baráti konzultációk után arra az álláspontra jutottam, hogy az élet megbosszulja, ha az ember egy fantasztikus labdát nem fogad el. Magyar írók ritkán ér ilyen elismerés. Egy évre elvállaltam. Épp ezért nagyon keményen dolgoztam, sokat akartam végezni.

Rögvest a támadások keresztüszébe került. Számított erre?

Az ellenzék összetűzést bekalkuláltam, ennek ellenére meglepett a mérhetetlen indulat, amivel fogadtak engem. De ami igazán váratlanul ért, az a saját oldalon, a polgári baloldali sajtó enyhén szólva barátságatlan hangja velem szemben. Semmi támogatást nem kaptam, sőt gyakran átvették az ellenzék rágalmait. Nagy csalódás volt.

És persze beleszöppent a barikádharok közepébe.

Valóban, akkor zajlott a Nemzeti Színház körüli csetepaté, az operaházi csata, és folytathatnám.

Ám látványos sikereket is elért.

Létrehoztam a filmtörvényt, elkezdtem a színházi törvény előkészítését. A filmtörvényért máig hálás nekem a szakma, ám a színházi törvény mostanáig nem készült el. Tető alá hoztam az angliai magyar Magic évet, vitalizáltam a múzeumokat, azóta létezik múzeumok éjszakája, siker és

pezsgő élet a múzeumokban. A színházak állami támogatását hetven százalékkal emeltem. Az összes magyar zenekar állami támogatása száz százalékkal nőtt. Jólesett, hogy amikor lemondtam, a múzeumigazgatók, a zenekarok ünnepélyesen elbúcsúztattak, megköszönték a munkám.

Annyi díjat kapott, mint égen a csillag. Fontosak önnek az elismerések? Lehet sorrendet felállítani?

Aki azt mondja, nem érdekli az elismerés, az hazudik. Vannak fontos és kevésbé fontos díjak, de végül ez is visszajelzése annak, hogy nem hiába dolgozik az ember.

Színház. A sok bemutató közül talán máig a legnagyobb siker a Komámasszony, hol a stukker?

Ez az első egészestés darabom, 1966-ban írtam. Ifjúságom édes madara. Közel ötven produkció született itthon és világszerte, és még soha nem bukott meg.

A Bulvár című darabját az Újpesti Színházban mutatták be. Ez nem új mű, de aktuális, nem öregedett meg.

Kecskeméten, 1980-ban volt az ősbemutató. Fényes Szabolcs írta hozzá a zenét. Azóta nem játszották, nagy öröömre Újpest megkeresett, hogy rendezsem meg, bemutatná a *Bulvart*. Élveztem a rendezői munkát. Kitűnő gárdát sikerült összehozni.

Atírta a komédiát?

Nem nyúltam hozzá. Pontosan az érdekelt, hogy amit a hetvenes évek fél-történelméről megfogalmaztam, mennyire hat, érvényes ma.

Számít a közeg? Az, hogy hol mutatják be a művet?

Természetesen számít, de engem kevésbé érdekel a színházi guruk hierarchiája.

CSERNÁK EDIT

Botos Zoltán kiállításához¹

Sok szeretettel köszöntöm az egybegyűlteket, elsősorban az alkotót, Botos Zoltánt.

Egy idézettel szeretném indítani a beszédemet, valószínűleg, sokunk számára ismerős a szövegrészlet, hiszen mindannyiunknak kötelező olvasmány volt egykor. Azonban az előfordulhat, hogy általános iskolásként nem ez a részlet ragadott meg bennünket...

„Milyen szerencse az emberiségre ez a Jézus, ez az isten, aki ember volt. Az Istenről nem tudom, milyen, a Jézusról tudom. A Jézus ösmerősöm, és mindenkinek ösmerőse. Tudom, mit csinált, tudom, hogy gondolkozott, még az arcát is ösmerem. Nem az tölti el lelkemet megnyugvással, hogy ő uram nekem, de az, hogy ismerősöm.

Kétezer évnek előtte élt ezen a földön egy ismerősöm, milyen világokat összekapcsoló gondolat! Az akkori emberekből és az utánok valókból is por lett, a porból fű lett, a fűből tudja Isten, mi lett, de ő, az én ismerősöm, mindig élt, mindig volt és mindig lesz.

Ha elutazom messze, idegen országokba, idegen népek közé, az arcok mások, az állatok is mások, a füvek is mások, az ég is más, minden más, már azt kell hinnem, kietlen, megborzasztó elhagyatottságomban és magányomban, hogy nem is ezen a világon vagyok többé, mikor egyszerre valamely emberlakta telep szélén élembe bukkan egy kereszt és azon egy sebkettől vérző pléhember, az én ismerősöm.”

A *Szent Péter esernyője* című regényből való az idézet, ahol Mikszáth Jézust az ismerősének, egész pontosan az *ösmerősének* nevezi. Megkönnyebbüléssel tölti el őt, hogy a világon bárhol előbukkanhat egy pléhkereszt, rajta az ismerős alakkal, akiről tudja, hogyan gondolkodott, hogyan élt, akinek ismeri még az arcát is. Most itt is megjelenik a pléhkereszt, és megnyugvást hoz. Úgy tűnik, hogy ez a gondolat ma ugyanúgy érvényes, mint 1895-ben, a regény megírásának idején.

Lehetne a kiállítás címe éppen ezért: *Ismerőseim*. De félreértés ne essék: ez nem az a megközelítés, ahogyan a közösségi oldalakon értelmet kap ez

¹ A kiállítás 2022. július 5-én nyílt a nógrádi Megyeháza galériájában.

a szó, azon a fórumon mára módosult a szó jelentése. Itt, ezen a tárlaton annál sokkal melegebb, barátságosabb tartalmat jelent. Hiszen most már tudjuk Mikszáthtól, hogy Jézus is lehet az ismerősünk. És mellé még az a rengeteg ember, akivel életünk során találkoztunk, és valamilyen módon nyomot hagytunk egymás életében.

Mi határozza meg azt, hogy kit jegyzünk meg találkozásaink során, mely mozzanatok gyakorolnak ránk hatást? Miért felejtünk el egyes embereket, és miért jegyzünk meg olyan erősen másokat?

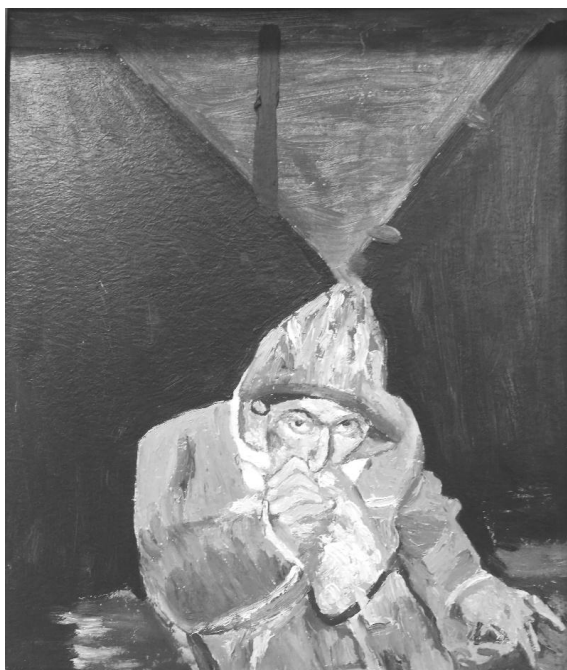
Akiknek ismerjük az arcát, életét, cselekedeteit, azok az ismerőseink. Bizalmat és rokonszenvet érzünk irántuk. Valahogyan így vagyok a Botos Zoltán által megjelenített emberekkel. Úgy érzem, mindegyiküket ismerem, de legalábbis láttam már őket valahol, valamikor. Embertípusok megjelenítői, akiket látunk, ám ő egy kicsit megfordítja a dolgokat, más nézőpontból vizsgálódik.

Mire koncentrálnak egy kép előtt álldogálva? Arra, amit a festő szeretne. Úgy, ahogy ő szeretné.

Zoli szűrője egészen sajátos: a látvány, a jelenet teljesen közönséges, mondhatni átlagos, nem fest elképesztő eseményeket. Egy meghitt városrészlet, utcakép, egy szép kert részlete. Emberek, akik a nagyvárosokban ugyanúgy megjelennek, mint az apró falvakban.

Fókuszálja a figyelmet egy jelenségre, de egymásnak ellentmondó gondolatokat ébreszt: amit pozitívnak gondolok, itt borzongatóvá válik. Ami félelmetes lehetne, itt boldogságot sugároz. A nyomasztó derűssé válik, az első pillanatban kedvesnek tűnő pedig a szívünket nehezíti. ...

*Botos Zoltán:
A szíjpuzó fű tánca*

A feleségét csókoló férj látványa a világ bármely pontján érvényes. Foglalkozás, életkor, társadalmi helyzet – mindez lényegtelen. Egyetlen dolog állandó minden esetben: érezhető benne az asszonyi sértődöttség, a harag, ami a világ minden asszonyát megérintette már Jakutföldtől Afrika déli csücskéig. Azért ismerős, mert valódi. A jelenet azért fontos, mert örök időktől fogva létezik, bolygónk bármely szegletében. És ez valószínűleg így is marad. Emiatt az állandóság miatt illeszkedik az idő folyamába. A pillanatot megelőzi egy másik, valami, ami csak a kép szereplői számára valóság, számunkra ismeretlen, ha az alaphelyzetet át is éltük már valamilyen módon. És bár a csók kedves, mondhatnám, vidám, mégis szomorú a kép. Épp attól, amit nem tudok, a titkos szomorúságtól, amit az asszony rejt. A bánat ismeretlensége intimitást hordoz.

Botos Zoltán: Valakit vár

A bennünket körülvevő világ szépsége a festményeken néha olyan nyomasztó, hátborzongató, rejlik mögöttük valami fenyegetés, a kertrészletek, tájképek szinte fájdalmasan szépek. Ezzel ellentétben azok az alakok, akik a társadalom kivetett rétegeiből származnak, életigenlést fejeznek ki. A várakozó egy örömlány, a cím is ezt sugallja, a testtartás is. Nők milliárdjai számára maga a szó kimondása: prostitúció – borzongást kelt. Ez a

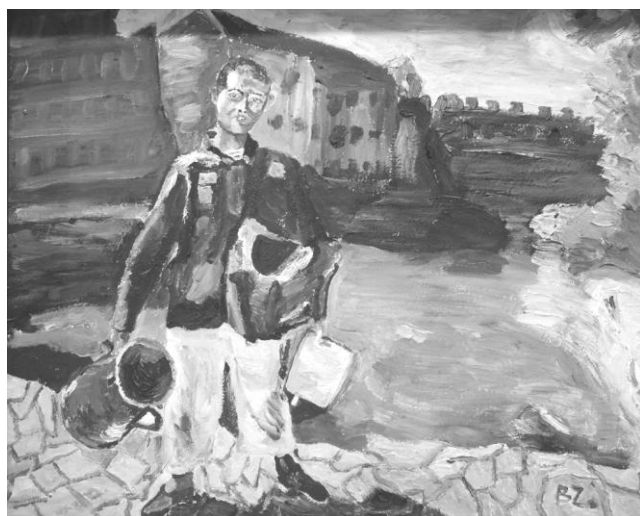
nő viszont mosolyog, s a mosoly valódinak tűnik: nem kelt szánalmat, ahogyan a hajléktalan és a szipuzó fiú egy pillanatra sem taszít.

A báméskodó kislány, a festősegéd, az edényárús: ők a mindennapjaink részei. Egyszerűségük ez esetben maga a szépség. A megfigyelés végtelenül pontos: a kislány nagyon komoly, a férfi nagyon fáradt. Minden mozdulat és minden arckifejezés hiteles, amit a vásznon látunk.

Talán ez a különös zöldessárga, amely olyan gyakran megjelenik, ez kapcsolja össze a festményeket. Kikacsint a képről, szinte keresem magamon, magunkon ezt a színt, olyan, mintha mindenütt ott lenne. A szuggesztív ecsetkezelés, a különös érzékenység lenne Botos Zoltán festészetének titka? Bevallom, hogy nem tudom megfejteni. Talán így jó. Nem kell értenem, elég, ha szeretem.

Szeretem ezeket a figurákat is, akiket látok. Úgy érzem, sorsom a sorukkal összefonódik. Az őseMBER számára a barlang falára megfestett vádász ugyanúgy egy sorstárs volt, mint számunkra a fazékárús. Az emberi élethelyzetek, életutak ábrázolására való törekvés is egyidős az emberiséggel. Ez az emberi szándék állandó, örök, mint Krisztus arca az ábrázolásokon. A lényeg nem is az örök szón van, hanem azon, hogy emberi. És emberséges. Ez a legfontosabb.

Kedves közönség, kedves ismerőseim, – azt hiszem, mondhatom ezt így, hiszen eltöltöttünk együtt közösen egy fél órát – a kiállítást ezennel megnyitom.

Botos Zoltán: Fazékárús egy kőpárkányon

ZENTAI LÁSZLÓ

Von Alexander, a csirkefogó

Regényrészlet

Öreg, de úgy is mondhatnánk, hogy vén csirkefogó állt a Sastér sarkán. Ott vigyorgott a henger alakú hirdetőoszlop előtt, a Szentlélek utca torokolatában. Még talán ma is támogatná azt a hatalmas vasmonstrumot, mert az 1924-es esztendőben maga sem tudta eldönteni, hogy valójában melyikük támaszkodik a másikra. A fémhenger tele volt városi reklámokkal: „Gollnhofer kifőzdéjében legjobb a savanyú pájsli, és ott készítik hozzá a legeredetibb knédlit”, meg „Holzmann szabászata egyedülálló női konfekcióruházattal várja a nagyságakat”, és „Hofmannék párizsi maxim kávéjával csak Hofferék dobostortája tud vetekedni”. Ugyanakkor a Kolostor utca közepén „Daniszek fagyalttköteménye viszi el a pálmát” az egész városban. Úgy tűnt, hogy a vén csirkefogó ragaszkodik a hatalmas vashengerhez. Odacövekelt az oszlophoz, széles karimájú fekete kalapjában, amellyel így sem tudta eltakarni rettentően huncut mosolyát. Azt sem lehetett tudni, hogy ki rögzítette a fotográfiát. Meglehet, hogy a nővére, aki híresen szép kiállású asszony volt a városban, és önzetlenül nevelte Alexander aprócska lányait. Majdnem biztosra vehető, hogy Ottilia von Galbavy kattintotta el a masinát, mivel ő kísérte ki azon a kora tavaszi napon az öccsét. Azt sem tudni, hogy miért fényképezte le. Talán azért, mert biztos volt benne, hogy csak a '30-as évek végén látja ismét az öccsét.

Alexander von Galbavy ennyire ritkán látogatta meg a családját. Az a valaki, tehát minden bizonnyal Otti tanti volt, aki örökre fölvarázsolta a fotóra. Talán éppen a családjától jött ki a Sastér 2.-ből, ahol az első emelet 4.-ben az ötesztendő lány, Ottilia dajkálta a háromesztendő hűgát, Mária Magdolnát. Az édesanyjuk, a néhai Mária Magdolna von Galbavy akkor már a lajtaszentmiklósi katolikus temetőben nyugodott. Máig sem derült ki, hogy önkezével vetett véget az életének, vagy Alexander magatartása segítette a halálba. Másod-unokatestvérek voltak. Akkoriban még senkit sem zavart, ha ilyen közeli, vér szerinti rokonok házasodtak össze, mert a maradék úri vagyont egyesíteni kellett, ha élni akartak. Meg hát 1918 őszén már a tótok is nagyon akarták a hatalmat. Ezért rettenetes gyorsasággal menekülniük illett a Nagyszombat melletti Óturáról Bécsbe.

Édes nővére, az a gesztenyebarna szemű, gyönyörű kiállítású Ottilia tanti, már 1899 tavaszán Sopronban élt nagyanyjuknál, aki még a kiegyezés előtt költözött a városba.

Von Alexander minden bizonnyal ebből a Sas téri házból lépett ki, hogy belépjen a fotográfiai halhatatlanságba. Évtizedekkel később elbontották a vasmonstrumot, amely abban az időben úgy kongott, ha valaki megkopogtatta az oldalát, hogy az utca végén lévő Szentlélek templom bejáratánál is hallani lehetett. Csodálatos, egyben megrendítő, hogy a gyermekeit és a kegyetlen körülmények között eltávozó feleségét folyton elhagyó Alexander az idők végezetéig támaszkodni fog ehhez a hatalmas és lélektelen vashengerhez a fotómasinával megörökített emlékezetben. Mert ez a kép örök, és a kegyelet sem segíthet a feleségén, azon a szőke hajú másod-unokatestvérén, aki talán éppen ebben az időpontban emeli meg a forró vizes dézsát lajtaszentmiklósi otthonuk mosókonyhájában. Nyolcadik hónapban várandós Alexander harmadik gyermekével...

Sándorunk ott, az oszlop mellett nem is sejthette, hogy a két, nagy ritkán látott leánya hét unokával ajándékozza majd meg, akiket persze sohasem fog látni. Arra sem gondolt, hogy a Jóisten így „torolja meg” Alexander goromba, mélységesen magának való, ostoba csirkefogóságát, mert hogy odafönt bizony másként mérik az emberek földi életét. Mindent precízen betáraznak, mindent lajstromba vesznek, és amikor eljön az ideje, akkor ráolvassák. Nincs mellébeszélés, nincs magyarázkodás, nincs szemlesütés, de van elszámolás arról, amit elkövettünk. Talán még arról is, amit csak el akartunk követni. A Jóisten bölcsességére bíztatik, hogy a jók, a közepesen jók, az átlagosan jók, az átlagosan rosszak vagy a nagyon rosszak serpenyőjébe kerülünk, s onnan felemelkedhetünk-e egy magasabb minőségbe, vagy egyszerűen, a tetteinknek megfelelően lepottyanunk az irtózatos mélységű pokol legsötétebb bugyraiba.

Sándorunk ott, az oszlop mellett Óturára gondolt, valamelyik Istentől nagyon elrugaszkodott őseire, akinek a teste Nagyszombat temetőjében nyugszik a törvényes felesége mellett. Az említett őst valamiért egyházi szertartás nélkül földelték el, merthogy többszörös bigámiával vádolták, hiszen nemcsak Óturán volt egy gyönyörű felesége, hanem Nicaraguában is. Igaz, az azték származású, rézbőrű szépséget, egy gazdag dohánygyáros egy szem leányát csak az ottani előljáróság előtt fogadta hitvesül. Kicsalt, kikunyerált az ottani apósától egy kosárnyi pénzt, mondván, hogy az ő kötelessége előkészíteni a lakodalom utáni életüket. A mézeshetek elteltével azonban ebből mégsem lett semmi. Hamar visszazökött Európába. Mire az első asszonyához hazaért, addigra a majdnem egy tucat kö-

tegnyi pénzből semmi sem maradt. Úgy elkártyázta az antwerpeni kikötő kocsmájában, hogy a szállást csak a nicaraguai apósától kapott pecsétgyűrű árából tudta kifizetni. Amikor végre hazaért, a nagyszombati asszonyának csak annyit mondott:

– Bocsáss meg, egyetlen drágám! Nem sikerülhet az embernek minden üzleti útja – mosolygott asszonyára kínosan az istentelen, cinikusan föl-kent gazember. Rájátszott minden mondatára, rátett minden gondolatára, még azokra is, amelyeket ki sem mondott.

Minden bizonnal ezt a mosolyt és a magabiztos, képmutató hazudozást örökölte Alexander. Borzasztóan okos vigyorral verte át a feleségét. A szomszédok úgy mesélték, hogy néha nemcsak át-, de meg is verte, szabályosan ütötte, ahogy éppen az aktuális dühe diktálta. Bevégezte, amit akart, azután rögvést elhagyta az óturai kastélyt. Nyugalmat erőltetett magára és diadalittas lendülettel bevonult Nagyszombatba, hogy megváltsa menetjegyét Bécsbe, mert ott is volt egy közös lakásuk, amit olykor-olykor kiadtak, de többnyire magának használta, ha megunta az óturai kastély sajátságosan értelmetlen börtönét...

Von Alexander annak érezte. Egy pillanatig sem gondolta, hogy akár maga is lehetne az a börtön. Senkit sem engedett nagyon közel magához, még Otti tantit, a saját nővérét sem, aki pedig méltósággal viselte öccse kiszámíthatatlanul viharos viselkedését. Gyönyörű gesztenyebarna szemével folyton nyugtatta, csitítgatta. Semmilyen egyéb mozdulatot nem tett, csak egyszerűen és félreérthetetlenül ránézett. Tekintetéből az látszó-dott, mintha egyetértene a másikkal, de valójában blokkolni akarta az öccse indulatait. A szeme meg sem rebbent, ha lecsapott Alexanderre. Annyira sikerült megbénítania a testvére indulatát, hogy az inkább elvonult a kastély valamelyik eldugott szobájába. Nem akart vesztes lenni. Úgy gondolta, semmiképpen sem lehet elviselni, ha egy szoknyás kerekedik föléje. Még akkor sem, ha az esetleg a saját nővére. Meg különben is, ő a férfi, ennek az egész elszegényedett, elnéptelenedett, kóválygó családnak a feje. Nála kezdődik minden rang, és nála is végződik. Elvégre, amit Mátyás király adott nekik, az még most is megvan, csak ebben a szétesett országban valahogy nem ér már semmit. Ki tudja, hogy miért lett így, pedig még őfelsége, Ferenc József is megerősítette, hogy a nemességük minden körülmények között: bizony-bizony, jogfolytonos! De mit ér az a jogfolytonos adómentesség, amelyhez egy picinyke javadalom sem párosul, és ez esetben nem kell adót fizetni. Tudta ezt a Galbavyak többsége. Az öreg nagymama is, a nagypapa is, és Otti tanti is megértette, hogy dolgozni kell, hogy varrni kell, mert valamiből élni kell. Tehát a Sas tér most

a kastélyuk udvara. Odaképzelték az óturai tornácot, és a maguk szolgájává szegődhetnek, ha már ilyen lett ez a huszadik század. Mert bizony élni kell. Élni tovább. Akkor is, ha oda a pergamenjük, amelyről már ők sem tudják, hogy merrefelé rejtették el az istenek. Egyedül Alexander nem értette meg az új évszázad szavát. Úgy vélte, hogy semmi sem változott, mert a háborúk jönnek, meg mennek is, de a Galbavyak maradnak! A kastélyt elkobozták az új állam pribékjei, de a rangját, élete laza esszenziáját nem tudták elvenni. Mondta is a gyönyörű szemű nővérének:

– Otilia, te szépségem kincse! Nincs benned büszkeség, tartás? – kérdezte olykor gúnyosan. – Idegeneknek varrod a ruhákat, akik késve fizetnek, ha fizetnek! – toldotta meg oly heves indulattal, hogy zengett tőle az egész, valószínűtlenül kicsinyke szoba. Nem tervezték nagy helyiségnek, az ablaka is kicsi volt, az sem a térre nézett. Csak egy kopott lábú asztal pöffeszkedett benne két székkal, meg egy hatalmas, tömött próbababa és a pedálos varrógép. Ennyi fért el benne, ezek is ugyancsak szűkösén. Éppen annyi, amennyit el tudtak hozni a kastély cselédsorából, mert minden odamaradt, amikor a tótok megszállták a kastélyukat. Furcsa helyzet volt, mert a szobalány futva mondta nekik, hogy most aztán gyorsan menjenek, mert a kapitány úr reggel már itt akar lakni. Tehát nem maradt idejük csomagolni. Amit sebtében fölraktak a lovas szekérré, azt elvitték a nagyszombati állomásra, a többi odamaradt annak a tót kapitánynak. Otti tant éppen erre gondolt, amikor hallgatta az öccsét. Hirtelen mindkét kezét magasra emelte, s úgy válaszolt:

– Nem fogod te ezt soha megérteni, Alexander! – legyintett a testvéérére. Talán még sóhajjal sem kísérte a szavait. – Te csak éled a magad életét, de nekem, a mamának meg a lányaidnak kenyeret kell adni, tehát dolgoznom kell! Tudok varrni, sokan jönnek hozzám, pedig senkit sem ismertem ebben a városban! – szúrta oda egyre hangosabban Alexandernek. Meg sem engedte, hogy válaszoljon, azonnal folytatta: – Te találkoztál az életedben egyszer is a felelősséggel? Mit gondolsz, hogy a te büszke, de teljességgel érthetetlen csavargásaidból megterem a vacsoránk? Aligha Alexander, aligha...

Mindketten hosszan, nagy kitartással hallgattak. Az ifjabb Galbavy tudott volna mit válaszolni a nővérének, de kékvérűsége nem engedte, inkább csak rendíthetetlen büszkeségének engedett, és megsértődött. Mosolyt erőltetett az arcára, de merev tekintetével elkerülte a nővére szigorú szemeit. Azoktól valahogy mindig félt. Félt a szépségüktől, mert nagyon hasonlítottak néhai felesége szeméire. Hajdanvolt asszonya szintén magas szárú cipőt hordott. Ugyanúgy, ahogy Otti tanti, akivel édes-unokatestvé-

rek voltak mindhárman. Alexander mindenhova vitte magával az asszonyt. Úgy cipelte szőke, göndör hajú unokahúgát, mint egy mutogatni való viaszbabát. Cipelte Pestre, Bécsbe, Pozsonyba, Sopronba. Mindig valahol letette és otffejtette, ha elment. Amikor a második lányuk, Mária Magdolna is megszületett 1919 nyarán, egyszerűen Pesten felejtette az újszülöttet meg a megmaradt vagyonkájáért valóban nagyon megszeretett unokatestvérét. A nagyobbik csöppséget, az alig kétésztendős Ottiliát fölkapta, azt mondta az asszonynak, hogy sétálni viszi az akkor terebélyesedő Népligetbe, ám akkoriban már nagyon dühöngött a vörös kommün, tehát ha akart volna, akkor sem tudott volna visszamenni értük. Elmeneült az utolsó vonattal Bécsbe. Vitte magával a kétévest. Ebben a lépésében nem volt semmi logika, hiszen ha a családja egyik felét kimenekítette, akkor miért hagyta ott csecsemő gyermekével a másik felét? Pesten nagy volt a zűrzavar. Puskaropogás tombolt mindenütt. Mondták a menekülők, hogy messze még az a tengernagy, de a vörösök már fejvesztve menekülnek, és közben, „ami biztos, az biztos” alapon a kedvükre öldökölnek, elemelnek mindent, ami még mozdítható...

– Akkor most lemegyek a térre – törte meg a csendet Alexander. – Megnézem, hogy milyen az idő – tette hozzá. Kényszeredetten mondta, mert valamit muszájból akart mondani, ha már azt tényleg annyira muszáj.

– Nem is vagy kíváncsi a lányaidra? – dörgött rá hitetlenkedve Otti tant. Szúrtak ilyenkor a szemei. Istenkísértésnek gondolta testvére tehetetlenkedő típródását. – Most jöttél, s már el is akarsz menni? Megérdemelnéd, hogy egyszer alaposan verjen meg a Jóisten! De nagyon alaposan, és akkor, amikor nem is számítasz rá!

– Nem akarok elmenni, csak lemenni, mert mindig mehetnékem van. Minek kátozol, minek zajozol velem, semmi értelme! Tudod, hogy nem bírok egyhelyben sokáig megmaradni. Mindig is ilyen voltam. Amikor kicsik voltunk, akkor is gyakran megszöktem mellőled. Emlékszel?

– De akkoriban gyakrabban láttalak, sokkal sűrűbben találkoztunk! – kardoskodott tovább a nővére. – Mondta is az édesanyánk, hogy ebből a férfigyerekből világcsavargó lesz, akár a kétszernősült dédöregapja. Emlékszel, Alex? – fordult kissé megenyhülve a testvéréhez. Rideg mosolya, titokzatosan mély hanghordozása kísértetiesen hasonlított Karády Katalinéra. Gyönyörűségesen ülő, mélybarna szemeinél csak a hóvirág csillogású fogai vakítottak jobban. Hatalmas és fegyelmezett szempillái néha-néha megrebbentek, zuhanórepülésben pihentek meg, olykor félúton. Ha valamiféle lelket feszítő szavak hagyták el a száját, akkor Otti tant mélybarna szempillái azonnal megfeszültek, és a szavak ívéhez igazodva,

rendben felsorakoztak. Megerősítették a torkából felbugyorgó hangját. A fejében az egész csak később rögzült. Arcjátéka mutatta meg, hogy befogadta-e Alex válaszait, és ugyanabban a pillanatban exponálta-e az esemény sorokat, vagy úgy tett, mintha kottaszöveget olvasna, vagy egyszerűen az egészből nem akarna elfogadni semmit. Különösen azt a telibe találó, csodásan dallamos szószerkezetet szerette ismételtetni minden alkalommal, amelyik az egyre ritkuló találkozásai alkalmán buggyant ki belőle, amikor rendszeresen összezörrentek, mert akkor határozottan jólesett emlékeztetni Alexandert, hogy milyen is az a „világcsavargó”, tehát milyen is lehet az ilyen, a valóságban az öccséhez hasonló ember.

– Nem emlékszem, de biztosan így van. S ha te mondd, nővérkém, akkor... – mélyen meglátta Alexander. Oly lassan gyűrte maga alá a szavakat, hogy az orosz Ványa Ványadovics is megirigyelhette volna a világ bármelyik égtájának bármelyik színpadán. Gyorsan elindult, aztán a szobaajtónál hirtelen mégis megállt, de lehet, hogy megingott. Így fordultában megkérdezte:

– Nővérkém, te szépségem kincse! Mi a fenének froclizol engem állandóan? – emelte meg a hangját. Vett egy bődületesen mély, kanyargós ívű levegőt, amitől az arcizmai teljesen eltorzultak. A kalapja is följebb csúszott a homlokán. Összeakadt a tekintete Otti tanttal. – Ne nézz már így rám! – ordította. – Úgy tudsz bámulni engem, ahogy Karády a Halálos tavaszban!

– Te pedig elviselhetetlenül goromba vagy, Alex! És szörnyűségesen könyörtelen zsarnok, mert azt hiszed, hogy a Föld miattad forog a saját tengelye körül.

Otti tant egy gyors, határozott mozdulattal mindkét lábát levette a varrógép pedáljáról. Fölkelt, eltépte a varrótű alatti cérnaszálat, és kiment a szobából. Alexander még mindig ugyanúgy állt az ajtó előtt, ahogy fordultában meggémberedett a teste. Mozdulni sem tudott. Lehet, hogy akart, de tényleg nem tudott. A nővére majdnem egy fejjel magasabb volt nála, negyvenes éveiben járó csodaszép díva, akinek pontosan ezek a jellegzetes felugrásai hasonlítottak leginkább a győzelmi ki- és bevonuláshoz, mert mindig nagy tekintélyt sugároztak a körülötte élőkre.

Azt persze ebben a pillanatban nem lehetett pontosan meghatározni, hogy most ki, miért és valójában miféle oktan ostobaságon sértődött meg. Az okát nagy valószínűséggel csak a pedálmeghajtású Singer varrógép sejtette, de valójában az sem lehetett biztos benne. Látható, érzékelhető volt, hogy mindenki csak a saját makacsságát akarta palástolni, különös kegyetlenséggel rejteni a rejthetőt, amit egyikük sem akart tudomásul venni. Egész gyerekkorukban ugyanezeket a csökönys helyzeteket élték

át, járták körbe, de sohasem jutottak a végére. Körkörös mozgással ficánkoltak a maguknak készített akváriumban, ahol köztudottan csak von Galbavyak tartózkodtak. Valahol ott, a messzi Óturában, az elhanyagolt kastélyban, amelyben a boldogság hiányzott legjobban, de béke honolt minden tárgyon, minden szobában, minden lakosztályban. A kastélyban, ahol a horgolt csipketerítőkkal fedett, smaragdzöld zsöllyékben minden okosnak vélt gondolat megfeneklett.

A cselédszoba kopott kanapéján ülve panaszkodtak a másokra az öreg komornyiknak, aki az elmúlt majdnem háromnegyed század minden Galbavyjáról tudott. Néha többet is annál, amit tudnia illett arról a családtagról. Szerette vagy utálta, imádta vagy gyűlölte őket, de minden jelen időben és minden múlt időben, minden haragban és minden kibékülésben ott volt. Még az egyik Galbavy születésénél is vele hozatták be a dézsában felforralt vizet. Alig bírta megemelni, merthogy kortalanul is öregnek számított, de a bába egyre csak kiabált: „Károly, kérem, követelem, hozza már azt a vizet, mindjárt megérkezik a gyerek!”

A legifjabb Galbavy talán majd talpraesettebb lesz. Kihúzza magát, és odakiáltja az embereknek, hogy méltó a Mátyás királytól kapott nemesi rangra, és higgyék el a szolgálók, hogy nem fog szégyent hozni erre az istenverte családra. Az újszülöttet nem lehet majd kártyaszobák homályába kényszeríteni. Meg fogja mutatni, hogy ez a család nem csak akkor volt bátor, amikor azt a nyavalyás huszita vezért adták át az óturai határban a Nagyszombatban állomásozó fekete sereg kapitányának. Minden Galbavy ezzel az óhajtással jött az árnyékvilágba, de élete során többnyire pontosan ez maradt ki az életéből. A bátorság, amire születni kell, de egyetlen világrajövetel sem garancia a meglétére, mert tudatosan fel kell építeni, egyik kockát a másokra, majd azt a harmadikra és az összes lépésre a teljes karakánság felépítéséig. Olyan kurázszi szükséges, amit nem tanítottak egyetlen iskolában, hanem hozták magukkal. Legbelül szenvedték ki magukból, és adták tovább évszázadokon keresztül. Nem könnyű, talán meg sem lehet magyarázni ezt az erőt, de nyomon követhető minden lépésben. Otti tant lelkében, testnedveiben hordozta a bátorságot, a folytonos lélekjelenlétet, de öccséből hiányzott a merészség szikrája is. Tolta maga előtt az életét. Ismeretlennek és idegennek tartott mindent, amit őfőméltósága nem tapasztalt meg. Konokul elutasította az összes praktikumot, amire építeni lehet, csak azért, hogy megőrizhessen valamit az úri szabadságából. A nővére másként élt. Védte a családját, a família múltját, mert felrakta egymásra a kockákat, egyetlen lépést sem hagyott ki, és nem akarta, hogy akár egy mozaik is elvesszen a múltjukból a jövőjük érdeké-

ben. Büszkén vállalta a jelent, sőt az elviselhetetlennek látszó megpróbáltatásokat is könnyedén lerázta magáról, mert pontosan tudta, hogy csak így emelkedhet föl, vissza abba a szellemi méltóságba, amit kötelessége megőrizni, és valójában senki sem tudott tőle elvenni. A legszentebb kötelessége mindezt a képességét továbbadni gyermeklánya unokahúgainak. Otti tanti ugyanakkor konok volt. Katolikus létére nyakas kálomista, mert amit kimondott, abból akkor sem engedett, ha már meggyőzték annak ellenkezőjéről. Ő vitte a háztartást, a család cselédjeként, pénzkereső varrónőként tevékenykedett, akinek az óturai nagyanyjukat is el kellett tartani, és persze az öccse gyermekeit. A szépséges csöppnyi lány Ottiliát és húgát, a hamvasan szőke Mária Magdolnát, akinek olyan loknikban gondördött a szőke haja, hogy csudájára jártak a Sas téri asszonyok. Otti tant annyira büszke volt erre a két csöppségnyi lánykára, mintha az övéi lennének. Sajnos, neki nem adatott meg, hogy az első háború után visszamenjen a vőlegényéhez, a nagyszzebeni polgármesteri hivatalban nótáriusként dolgozó Szekendy Istvánhoz. Elválasztotta őket a Duna, meg az új csehszlovák határ. Szekendyt pedig nem tanácsolták el a hivatalából, merthogy az anyai dédnagyanyja még tót volt, csak az apai őseit hívták Szekendynek, amazok meg csak a magyart beszéltek. A szerelemben meg majdnem mindegy, hogy milyen nyelven gyakorolják, csak megértés legyen, meg egészség, a többivel az emberek elboldogulnak. Otti tant nem mehetett a friss Tótországba, István meg nem akart eljönni Sopronba. Még Pressburgba sem tudott eljutni, mert a munkája nem engedte. Tudtak azért egymásról, menekülő magyaroktól kaptak néha egymásról hírt, de így volt ez elboronálva a Jóisten nagykönyvében. Alexander nővérének maradtak az unokahúgai, meg a magas szárú, bokafogó cipőí, a pedálos Singer, meg a virágkészítő Fleischmann néni, akit gyakran nénizett, pedig mindössze nyolc esztendővel korábban látta meg a napvilágot, mint ő. Csuda muris volt, ahogy a művirágkészítő, Otti tanti és az öccse, meg a nagymama Lakatos Lincsiel vasárnaponként kiültek a frissen felállított Széchenyi-szobor háta mögötti padra, hogy eldiskurálhassanak a világról, sápadt és hófehér arcukat megcirógassa egy villanásnyi pillanatra a napsütés.

Ültek, már majdnem bele a délbe, delezőszögben a napsugarak alatt, idilli fényben. Nem törődtek azzal, hogy Bismarck halála óta Németországban új, Amerikából pénzelt kancellár készülődik a háborúra, azt követően pedig e világrész újra felosztására. Ezek a csendes, vidéki teremtések nem is sejtik, hogy közel egy évtized múlva nem a sparhelten bugyogó húslevesre várnak, hanem a légoltalmi pincékben vacogják végig az angolszász bombák fülsiketítő robbanását. Szent Miklós napján nagy földindulás lesz

majd ebben a városban, Otti tant és a nagymama majd odavesznek egy későbbi bombatámadásban. Hiába nagyon értelmetlen már a rombolás, de azért zuhanórepülésben boldogan süvítenek a vadászgépek, géppuskázzák a pályaudvari vagonokban összezsúfolódott sebesülteket. Halálhörgés, izzadság és sötétbarnára pörkölődött emberhús szaga keveredik majdan. Hiába a vagonok tetejére feszített vöröskeresztes zászló, a marhavagonok tetején pattognak a 16 milliméteres géppuskagolyók. Csak megmarad az elkövetkező holnapokra is a tehetetlenség, a kiszolgáltatottság, a türelmetlenségben fogant jajveszékelés az eszeveszett embertelenségben. Azonban most még Széchenyi István daliás szobra néz Döbling felé. Mögötte lassan fölállnak a von Galbavyak, meg a művirágkészítő, meg Lincsi néni, aki már egy évtizede melljük szegődött. Menni kell, mert odahaza megfőtt már a húsleves. Lassan a lányok is hazaérnek a Szent Orsolya rendház délelőtti nagymiséjéről. A lányok Filoména nővérrel együtt imádkoztak a lelkek üdvösségéért. Bár még nem ismerik, de a nyugati meg a keleti diktátor lelkéért is imára kulcsolták szűzies, selymesen apró kacsóikat. Így hiteles, így ártatlan, így szentséges az érintetlenség jegyében. Persze Mária Magdolna és Ottilia sem kedveli Filoména nővért, mert nagyon erélyes, hamar piros nyelvet ragasztat velük a homlokukra az iskolarend szigorú szabályai szerint. A nővér szerintük csúnya és igazságtalan. Bizonyára azért, mert maga is tudja, hogy nem állt a legjobb helyen, amikor a Jóisten osztotta a szépséget. Persze az illendőség azt kívánja, hogy úgy fogadják el Filoménát, ahogy a Teremtő adta nekik, mert ennek a kedvesnővérnek a flastromát egyetlen harangzúgás sem tudja megváltoztatni. Olyan marad, ahogy a Jóisten a kedvesnővér Filoménát földi képmására teremtette meg...

A déli harangzúgás továbbra is ott találta őket, az egész kompániát a Széchenyi-szobor mögött. Noha tudták, hogy csupa kinszenvedés délidőben ott ücsörögni. A harangok ilyenkor elárultak valami egészen természetes csodát a hatalmas nándorfehérvári győzelemtől. Mégis végigfutott hátukon a félelem. Az is lehet, hogy csak a hátuk mögött futott el a régmúlt idők szele helyett a délelőtti diákcsínytevés fura, örökös emléke, mert mi lett volna, ha a lányok összeszólalkoznak Filoménával. Egyszer a jólnevelt lányoknál is betelik a pohár, még akkor is, ha az kicsi, bár a fogmosó pohárnál valamivel nagyobb, de abból az aprócskából is kicsoroghat az indulat. Akkor újra meglesz a piros nyelv, ami megalázó, de a valóságban már nincs akkora jelentősége a kislányok elkövetkezendő életében, mert kaptak már ilyent az elmúlt években, néha indokolatlanul is gyakran. Filoména nővér meggyőződése szerint ők voltak a csínytevők,

ők meg nem tiltakoztak, sőt olykor büszkén viselték, hordták az érdemtelenül kiosztott újabb billogot. Nagy ritkán nem a homlokukra kellett felragasztani, hanem az állukra. Csak a nagyszünetben vehették le. Ellenőrizte is a kedvesnővér, hogy az általa szigorúan meghatározott időpontban adták-e le a pedellusi irodán. Mindenki így nevezte az iskolaszolga négy négyzetméteres kuckóját a bejárati lépcső mellett. Valójában hasonlíthatott volna valami irodaféléhez, meg nem is, mert senki sem hívta portának, pedig az volt, és tele volt az egész falfelület kisebb-nagyobb méretű kulcsokkal. Különböző nagyságú lakatok sorakoztak az asztalon. A dobozokban útbaigazító táblák sorakoztak. Ha rendezvényt tartottak az épületben, akkor kiragasztották végig a folyosókon. Vendéget csak a rendház gyönyörűséges nagytermébe engedtek be, szigorúan csakis a nyilvános iskolai ünnepek alkalmával.

Ottília tanti pattant föl először. Hátranézett, hogy a szobor mögött nem állt-e meg az idő, nem illetlenkedtek-e a bárgyúság tompa pillanatjai, és selymes tapintásukkal nem érintették-e meg a Domonkos templom harangjait. Nem történt semmi különös. Minden úgy mozgott, úgy vibrált, ahogy a hatalmas tér akarta, ahogy a város akarta, ahogy az emberek akarták. Tanti szólította fel a többiket, hogy induljanak. Vége az ellazsált délelőttnek, a napozásnak. A lányok már várják a húslevest, melynek tetején aranykarikák kergetik egymást. Muris, ahogy a sárguló metélttészta magukba szívják a hús levét, ahogy megdagadnak, és kéjesen csúsznak le a Galbavyak sikamlós torkán...

(...)

ÁDÁM TAMÁS

Búcsú a kedvestől

Jött, aminek jönnie kellett: roncsolt család,
szétfagyott szerelmek, anyagi csőd. Vagdalkozások,
gyűlöletnyilak. És ha ez kevés lenne: autóbaleset,
gégemetszés, gerincműtét, combnyaktörés és a rák.
Mindet legyőzted. Eddig. A sok gyógyszertől
elvékonyodott a bőröd, tintakék foltok mindenhol,
mint vihar előtti felhők. Élni akarásod tavaszként
rögült bennem.

Mindenszentekkor krizantémot vittünk édesanyád
sírjára, a meredek hegyoldalba vágott sírok között
ballagtunk, amikor elestél, majdnem ott maradtál.
Most odaértél.

Ritkán mosolyogtál. Egy hét távollét után tértél haza,
köcsögfát faragtam neked, meghatódtál,
órákig nézted. Régi vágyad teljesült.

Az utóbbi hetekben hosszú éjszakákat átbeszélgettünk,
felidéztük a szép és keserű pillanatokat, tán éreztük,
nem sok emlékezésre lesz már lehetőségünk.
Végignevettük az Isten hozta, őrnagy urat. Sok tervet
dédelgettél: munkát vállalsz, kézenfogva sétálunk
a Balaton partján, és újra elmegyünk a nudista strandra,
ahol szabadnak éreztük magunkat, bár rossz volt a lángos.

Háromszor hívtam a mentősöket, akik nem vettek
komolyan, a földről emeltünk fel egy fiatalemberrel.
Amikor nehezen vetted a levegőt, nagyon megijedtem,
hörögtél, majd elcsendesedtél. Megcsókoltalak,
már nem lélegeztél.

Puskin, a kaukázusi juhászunk megsértődött, mert nem te vitted neki az ételt, hetekig nem evett. Kiszaggatta az összes muskátlit, amit rossz kezeddél ültettél.

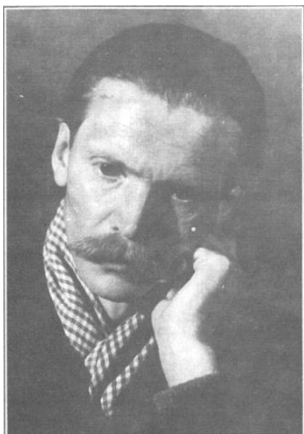
Megpróbáltak újraéleszteni, reménytelen vállalkozás. Órákig feküdtél félmeztelenül a padlón, nem mertem odanézni, végül jött a temetkezési vállalkozó. A koporsóba simuló fekete műanyag sercegett. Lepedőmmel takartalak, hogy később is érezd, mennyire szerettelek. Mégsem búcsúzó, egyszer még látlak.

Zilahi Nono: Sóbaj a mindenségért

VASVÁRI ZOLTÁN

Hatvan éve hunyt el a hazai cigányság nagyszerű kutatója, Erdős Kamill (1924–1962)

Hatvan esztendeje, 1962. július 2-án hunyt el Erdős Kamill etnográfus, nyelvész, romológus.

1924. május 16-án született Budapesten. Apai ágon református poroszlói családból származott, anyai ágon Edvi Illés Gergely evangélikus lelkész, mártír gályarab volt nevezetes őse.

Fiatal ludovikás tisztként vett részt a második világháborúban, és francia hadifogsága idején szerzett súlyos tüdőbajt, ami egész jövőjére kihatással volt: állandóan gyöngélkedő egészsége miatt soha többet nem vállalhatott sem katonai, sem rendes polgári állást. Élethelyzetét súlyos betegsége mellett tovább nehezítette, hogy hazatérve hamar kiderült, osztályidegen származása, ludovikás tanulmányai és nyugati hadifogsága miatt gyanakvás övezi személyét, sehol nem alkalmazzák. Valójában az egészségügy segített rajta, kórházzról kórházra vándorolt, végül 1952-ben Gyulán telepedett le, ahol az ottani szanatóriumban lelt otthonra. Gyógykezelték, illetve segédkönyvtárosként tevékenykedhetett, és meg is nősült, a laboratórium vezetőjét, Müller Máriát vette feleségül.

Erdős nem volt tanult néprajztudós, e tekintetben rövid tudományos életútja sok hasonlóságot mutat pl. a palócföldi Perőcsényből származó, szintén a második világháború poklából hazakerült Együd Árpáddal¹.

Máig érdekes kérdés, hogy a második világháborút és a francia fogságot megjárt huszoneves fiatalembernek mi ébresztette fel a cigányok iránti érdeklődését, empátiáját. Elsősorban a nyelvükkel foglalkozott, de gyűjtötte a szokásaikat, hiedelmeiket is, csakúgy, mint folklórnjuk és anyagi kultúrájuk sok jelenségét.

¹ Folyóiratunk 2021/2. számában jelent meg Koczó József írása a száz éve született Együd Árpádról (a szerk.).

Erdős Kamill és felesége, Müller Mária

Özvegye így emlékezett vissza indulásának éveire: „Férjem a fogságból betegesen jött haza. TBC-s fertőzést kapott. Most miután kiderült betegsége, beutalták a Korányi TBC-szanatóriumba, és ott egy Baranyi Dezső nevű cigányprímással került egy szobába. Balassagyarmati volt. No, most nagyon összebarátkozott

vele... sok olyan nótára (magyar nóta), dalra tanította Baranyit, amit az nem tudott. Baranyi viszonzásként megtanította a kárpáti cigány nyelvjárásra.

Ragadt rá a nyelv. Kikerült a kórházból, szabadidejében a Terimpexnél dolgozott ekkor, nagyon sokat járt a Mátyás téri cigányok közé. (...) Tetstett neki a cigányok kötetlen, szabad élete. Néha egész délutánokat ült és hallgatta a beszédjüket, figyelte az életüket”.²

Egzotikum-keresése azonban csak lassan alakult át tudományosabb érdeklődéssé, mégpedig a felesége és a gyulai múzeum akkori igazgatója, Lükő Gábor hatására. Később Gyulán az oláh cigányok által beszélt nyelvjárást is elsajátította. Közben elolvasta, áttanulmányozta, majd részben be is szerezte az 1950-es években elérhető magyar és külföldi szakirodalmat, megrendelte a *Journal of the Gipsy Lore Societyt* és az *Études Tsiganest*. Emellett megbízást adott a magyar sajtófigyelő szolgálatnak a hazai újságokban megjelent cikkek, rádióban és tévében elhangzott cigány témájú műsorok gyűjtésére. Ezek is megtalálhatók gyulai hagyatékában.

Élete végéig hitt abban, hogy tudományos tevékenységével lerombolhatja a cigányságról kialakult hamis képet, és bízott abban is, hogy írásai nyomán a társadalom nagyobb türelemmel és megértéssel fogja kezelni problémáikat.

Erdős elsőként vetette fel egy cigány múzeum létrehozásának ötletét, életében azonban ebből nem lett semmi, annak ellenére sem, hogy kapcsolatban állt a kor legnagyobb tudósaival. Levelezett Ortutay Gyulával, Gunda Bélával, Ujváry Zoltánnal, Nyárády Mihállyal, Bodgál Ferencsel,

² Gurzó K. Enikő: *Erdős Kamill, a cigánykutató* – <https://magyarmuzeumok.hu/cikk/erdos-kamill-a-ciganykutato> magyarmuzeumok.hu

Mándoki Lászlóval, Sára Sándorral, Martin Györggyel és még sok más ismert személyiséggel.

Már 1876-ban felvetődött az első cigány néprajzi múzeum megalapításának gondolata, de majd' egy évszázadig ez annyiban is maradt. Erdős 1960-ban adott be egy kérelmet a Művelődési Minisztériumnak, melyben egy cigány gyűjtemény felállítását kérelmezte, ám ő sem járt több sikerrel, mint elődei. Két évtizeddel halála után a cigány művészetek bemutatása érdekében 1983-tól a Néprajzi Múzeum és a Magyar Művelődési Intézet szervezett több országos kiállítást, és a két intézményen kívül még számos gyűjtőhely alakult. 1995-ben a rendszerváltás idején alakult pécsi Cigány Kulturális és Közművelődési Egyesület nagy erővel kezdte el megszervezni a baranyai cigányság történetét, életét bemutató kiállítás anyagának gyűjtését, amelyből 1996 februárjában jött létre a Sarokmúzeumban a *Romák Baranyában* című állandó kiállítás. 1996 nyarán meg is alapították az Erdős Kamill Cigány Múzeumot, melynek kapuit 1998. május 16-án, a múzeum névadója születésének 75. évfordulóján nyitották meg a Rácz Aladár Közösségi Házban.

Bár a hazai néprajzos szakma és a szűk cigány értelmiség egy része fenntartásokkal tekintett munkásságára és célkitűzéseire, a nemzetközi cigánisztika képviselői hamar felismerték jelentőségét. Tragikusan rövid élete során számos elismerésben részesült. 1958-ban tagjául választotta a londoni Gypsy Lore Society, 1959-ben pedig a Magyar Néprajzi Társasággal egy időben a párizsi Association des Études Tsiganes. Pécssett cigánymúzeumot neveztek el róla.

A rendkívül agilis, céltudatos kutató 38 évesen hunyt el. Sírja a gyulai józsefvárosi temetőben található, ahol a hozzá kötődő évfordulókon megemlékezéseket tartanak. A Békés megyei városban szobra és emléktáblája is van. Nekrológiát, benne rövid, de nagy jelentőségű tudományos életútját bemutatva Dankó Imre tette közzé az *Ethnographia* 1962. évi 4. számában.³

Felbecsülhetetlen értékű hagyatékát, levelezését, tanulmányainak kéziratait, fotográfiáit, hangfelvételeit, továbbá szakkönyvtárát özvegye adta át csekély összeg ellenében az Erkel Ferenc Múzeumnak.⁴ Összegyűjtött

³ Dankó Imre 1962. †Erdős Kamill (1924–1962). *Ethnographia* 73/4. 616–619.

⁴ A hazai cigány folklór értékes kincsei, félévszázados cigány hangfelvételek találhatóak az Erkel Ferenc Múzeumban. A gyűjtött anyagokat tartalmazó 32 db hangszalagon rögzített 60 éves hangfelvételek nélkülözhetetlenek a népköltészet, népzenei kutatások szempontjából, ezért felülmúlhatatlan értéket képviselnek. Erdős Kamill 1961-ben készítette utolsó hangfelvételeit. Az Erkel Ferenc Múzeum digitalizálta ezeket, így a teljes anyag az MTA Zenetudományi

publikációit *Erdős Kamill cigánytanulmányai* címmel a Békés Megyei Tanács jelentette meg Vekardi József és Czeglédi Imre szerkesztésében.⁵ Hagyatékának rendkívül gazdag anyagából 1977-ben rendeztek kiállítást.

Erdős Kamillnak sajátos kultusza teremtődött a hazai cigányság körében. Nem volt egyetemen képzett néprajzos, autodidakta módon szerezte tudását, amit kutatásai során használhatott. „Hiszen Te beszélsz cigányul, szereted őket, a kórházban, ha csak módodban volt, mindig kerested a társaságukat. Mi lenne, ha nemcsak spontán, kedvtelésből foglalkoznál velük, hanem módszeresen, hivatásszerűen?” – javasolta Erdősnek felesége, Müller Mária azután, hogy az 1950-es évek közepén férjét leszázalékkolták. Erdős lelkesen fogott bele, hogy előbb tudományosan felkészüljön, majd belevesse magát a magyarországi cigány kultúra/folklor kutatásába – idézte férje ciganisztikai indulását özvegye az *Ómellelte a kutatómunkában* című, a *Közös Út – Kethano Drom* roma magazinban 1993-ban megjelent visszaemlékezésében.⁶

Erdős az ország összes könyvtárából megszerezte a cigányok néprajzával foglalkozó magyar és külföldi szakirodalmat, és rangos szakemberekkel levelezett, konzultált. Külön sajtófigyelőt is fizetett, aki informálta őt a hazai cigányságot érintő történeésekről. Súlyos betegsége ellenére így szervezte meg kutatómunkáját: telente olvasott, írt, levelezett, és kipihente a nyár fáradalmait. Nyaranta ugyanis több hónapos gyűjtőutakra ment. Járt a vidéket, megismerte a Magyarországon élő cigány közösségek életmódját, nyelvét, folklorját és tárgyakat, ruhákat, eszközöket, amuletteket gyűjtött.

„Kamill úgy ment közénk, mint cigány” – írta Müller Mária. Bajuszt növesztett, zöld szalagos kalapot hordott, ami a lókupec cigányok jellegzetes fejfedője, és úgy viselkedett, hogy befogadták, megosztották vele életük részleteit. Halála után a cigány fantázia mesét, mendemondát is költött „Karcsi, a Lungo” alakja köré – számolt be felesége az említett írásban. Még arra is találtak magyarázatot, hogy „cigány létére miért szőke, fehér bőrű és kék szemű”. Azért, mert lengyel cigány gróf.⁷

Intézete jóvoltából ma már digitális formában áll a kutatók rendelkezésére. Az alábbi linken bele lehet hallgatni ebbe a páratlan anyagba Erdős Kamill bevezető kommentárjával: Erdős Kamill gyűjtéséből – YouTube: <https://www.youtube.com/watch?v=eNWHVphUv00>.

⁵ *Erdős Kamill cigánytanulmányai*. Békés Megyei Tanács, Békéscsaba, 1989.

⁶ özv. Erdős Kamillné 1993. *Ómellelte a kutatómunkában*. *Közös út – Kethano Drom*. Roma Magazin. I/1. 38–40.

⁷ *Erdős Kamill, a kultikus cigánykutató* – <http://regi.reformatus.hu/mutat/erdos-kamill-a-kultikus-ciganykutato/>

Bár egyes vélekedések szerint jelentősége túlértékelt, Erdős Kamill meghatározó hatást fejtett ki a magyarországi cigányügyre. Az országban fellelhető minden cigány nyelvi csoportot megismert, és megalkotta a cigánykutatás ma is használatos fogalmi hálóját. „Ha megnézzük a mai magyarországi csoportokat, az általa meghatározott kategóriákat használják a kutatók” – állapította meg Landauer Attila, az MRE cigánymissziós referense.⁸ Erre példa, hogy foglalkozás alapján állított fel csoportokat, az oláhcigányságot többek között lókereskedőkként, üstfoltozókként és sátorosokként csoportosította.⁹

*Sátoros oláhcigány férfi három gyermekével. Kisterenye, Nógrád megye.
Erdős Kamill felvétele, 1959.*

Gyűjtőkörútjai során megbizonyosodott arról, hogy nincs egységes cigány kultúra, minden csoport kultúrája más és más. Az etnográfus a magyarságba képzelte integrálni a cigányságot: „Nemzetközi méretekben sincs senki, aki olyan határozottan, olyan meggyőző érveléssel fejtette volna ki a hagyományos cigány életvitel tarthatatlanságát, mint Erdős Kamill tette a magyarországi cigánykérdésről írt, francia nyelven közétett tanulmányában”¹⁰ – írta Vekerdi József cigánykutató, az Erdős összegyűj-

⁸ uo.

⁹ A magyarországi cigányság. In: *Erdős Kamill cigánytanulmányai*. Békéscsaba, 1989. 42–56.

¹⁰ Erdős Kamill 1959. La notion de mulo on „mort-vivant” et le culte des morts chez Tsiganes hongrois. *Etudes Tsiganes*, Paris, 1–9.

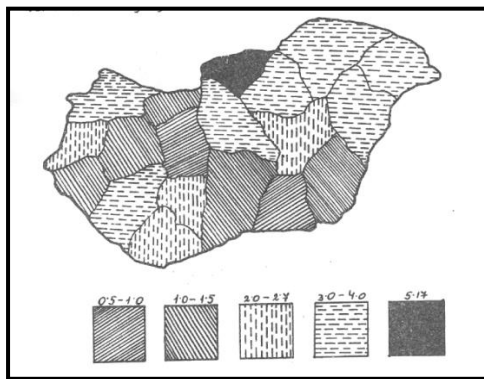
tött tanulmányaihoz készült, kutatótársa életútját, jelentőségét összefoglaló tanulmányában.¹¹

* * *

A továbbiakban Erdős Nógrád megyei gyűjtéseit és az azokból született publikációit mutatom be.

A nógrádi cigánysággal először az 1940-es évek végén budapesti szanatóriumi gyógykezelése alatt találkozott. A Korányi TBC-szanatóriumban ismerkedett össze betegtársával, a balassagyarmati Baranyi Dezső cigány-prímással, aki elkezdte megtanítani neki a kárpáti cigány nyelvjárást.

A Nógrád megyei cigányságról szóló legfontosabb munkája az *Adatok a Nógrád megyei „kárpáti” magyar cigány varázslásához*,¹² De további írásaiban is találunk adatokat, megjegyzéseket a nógrádi cigányságra vonatkozóan, mint a kárpáti magyar cigányság jellegzetes csoportjáról. *A magyarországi cigányság*¹³ és *A ma élő magyar cigány nyelv*¹⁴ című tanulmányában részletesen bemutatja a hazai cigány népcsoportokat és nyelvjárásukat, köztük a nagy számban Nógrád megyében élő kárpáti magyar cigányokat.

A térkép forrása: Erdős Kamill 1958. *A magyarországi cigányság. Néprajzi Közlemények* III/1–2. 173. és Erdős Kamill cigánytanulmányai. Békéscsaba, 1989. 56.

A térkép a cigányok létszámát mutatja az összes népességben a megyei lakossághoz viszonyítva % arányban. Erdős a megyei tanácsok és a mun-

¹¹ Vekérdi József 1989. Erdős Kamill szerepe a hazai és külföldi cigánykutató-sokban. In: *Erdős Kamill cigánytanulmányai*. Békéscsaba, 7–14. (Idézet a 7–8. oldalon.)

¹² *Erdős Kamill cigánytanulmányai* 17–22. és 1957. *Magie des Tziganes Hongrois „des Carpathes” du comitat Nograd. Psyche*, Paris, juin-juillet, 236–244.

¹³ *Erdős Kamill cigánytanulmányai* 42–56.

¹⁴ *Erdős Kamill cigánytanulmányai* 139–166.

kaügyi minisztérium (Pogány György és Bán Géza) adatközlései alapján készítette (1957. évi adatok). Jól látszik, hogy az '50-es években Nógrádban éltek legnagyobb számban cigányok. Magyarországon ekkor kb. 200 ezer cigány élt.

Erdős munkásságának kiemelkedő részét jelentették gyűjtőútjai. Publikációi és hagyatékban maradt, kiadatlan írásai e gyűjtőutak során szerzett anyagaiból születtek. 1956-ig csak véletlenszerűen gyűjtött a környezetébe került cigányoktól. Különösen sok kórházi adatközlője volt. 1956-tól kezdődtek a tudatos és szakszerű, széleskörű és alapos szakirodalmi felkészülésre alapozott nyári gyűjtőútjai az ország különböző tájaira az egyes cigány népcsoportokat felkeresve. Ezen utak közé tartozott 1956-os Nógrád megyei gyűjtése, amikor is főleg Balassagyarmaton gyűjtött. 1957 nyarán – az előző évi súlyos tüdővérzéséből felépülve – ismét Balassagyarmaton és környékén gyűjtött a kárpáti cigányok között. 1959-ben a kisterenyei cigányságot kereste fel és készített róluk számos, életmódjukat dokumentáló fényképet.

Sátoros oláh cigány család. Kisterenye, Nógrád megye. Erdős Kamill felvétele, 1959.

Ebédet főző cigányasszony. Kisterenye, Nógrád megye. Erdős Kamill felvétele, 1959.

Egyik legkorábbi, fontos publikációja az *Adatok a Nógrád megyei „kárpáti” magyar-cigány varázsláshoz* a Néprajzi Közleményekben jelent meg 1957-

ben.¹⁵ Az írás adatközlés, amely 1956-os Nógrád megyei gyűjtései alapján született. Erdős publikációjának döntő részére jellemző ez a saját szemével megtapasztaltakra támaszkodó, megbízható adatközlőkre alapozott és komoly forráskritikával ellenőrzött tényközlés a folklór és az anyagi kultúra bármely területéről, amelyekről éppen gyűjtött és adatait közreadta.¹⁶ Az írásban a szerelmi varázslás (10 tétel), rontó varázslás (4 tétel), elhárító varázslás (27 tétel), szerencsevarázslás (15 tétel), gyógyító varázslás (22 tétel) és szépségvarázslás (2 tétel) praktikáit, gyakorlatát, hiedelmeit adta közre a nógrádi gyűjtés alapján. Erdős figyelmet fordított arra is, hogy mennyire széles körben ismert, általánosan elterjedt, illetve ritka, kihalóban levő vagy invariáns szokásról, hiedelemről volt szó. Két példa erre. A szerelmi varázslások között jegyezte le egy 20 éves balassagyarmati asszony közlését az egész magyar nyelvterületen ismert hiedelemről: „*Ha egy lány meg akarja nyerni egy fiú szerelmét: akkor annak levesében megforgatja viselt barisnyáját (felszolgálás előtt) és beletesz még a levesbe egy szőrszálat, melyet szeméremtestéről tépett. – Utána a maradék levest a kúszóba alá önti. (Előzőleg a kúszóba alját felássza.)*”¹⁷ A szépségvarázslások között egy, a nógrádi cigányság között ritka hiedelemre bukkant egy szintén balassagyarmati, 55 éves asszonnyal beszélgetve: „*Nagypénteken, éjjel után kimennek a lányok a legközelebbi folyóhoz (Ipoly) és ott hajukat megmossák »bollo« vízzel. Az egyik fűzfa alatt*

¹⁵ 1957. *Néprajzi Közlemények* II/1–2. 157–164. és még ebben az évben franciául is: 1957. *Magie des Tziganes Hongrois „des Carpathes” du comitat Nograd. Psyche*, Paris, juin-juillet, 236–244.

¹⁶ „Jellegzetes példa Erdős Kamill kritikai érzékének erősödésére a nagypénteki hajmosás népszokásának felgyűjtése. A magyarságnál és más, környező népeknél közismert néphagyomány, hogy amelyik asszony vagy lány nagypéntek éjjel folyóvízben, fűzfa alatt megmossa a haját, szép lesz a haja. Ezt a hagyományt kárpáti cigányoktól (Nógrádban) hallott változatban Erdős is közölte. Később oláh cigányok között Békésben is találkozott vele, azzal a bővítéssel, hogy csak a Tisza vizében (*ando Tisa paji*) érvényesül a hatása. Ez idő tájt már gyanakvóbb volt Karcsi, és rákérdezett: »*Vi tu keres kadi?*» (»Te is csinálod ezt?«) – »*Óna, sako berš*« (»Igen, minden évben.«) – válaszolta az asszony cigányul, majd magyarul folytatta: »Attól ilyen selymes a hajam.« Karcsi nem szólt semmit, de a beszélgetés során később puhatolózott, hogy merre járt életében az asszony, és kiderült, hogy színét sem látta a Tiszának, amely kissé messze folyik Végegyháza vidékétől.» (Vekerdi 1989. 9.) Ugyanez az alapos kritikai érzelme mutatkozott meg pl. a cigány rézöntő mesterség tényleges gyakorlatát kutatva.

¹⁷ Erdős Kamill *cigánytanulmányai* 1989. 17.

*megfésülük, a harmadik alatt befonják. Sokan szomorúfűzfa gallyra csavarják hajukat és úgy mennek hazá. Ezáltal szép hosszú hajuk lesz.*¹⁸

A Néprajzi Közlemények 1957. évi következő számában gyűjtései során szerzett újabb adatait publikálta, ezúttal a *Terhesség, szülés, gyermekágy, szoptatás a magyarországi cigányoknál* címmel.¹⁹ Békés és Szolnok megyei gyűjtései mellett a balassagyarmati és karancssági kárpáti cigányoktól szerzett adatait közli, többek között a magzatelhajtó szerekről, a váltottgyermek hiedelemről, a csecsemők és kisgyermekek betegségeinek kezeléséről stb.

A Néprajzi Közlemények 1958. évi 1–2. számában²⁰ újabb, gyűjtéseken nyugvó adatait közli, immár rövidebb kommentárokkal, értelmezésekkel a *Cigány temetés* témakörében. Két, egymástól nyelvészetileg és etnikailag is eltérő cigány csoport temetési szokásait tette vizsgálat tárgyává: a khe-rãre (oláh) és a kárpáti cigányokét. Ez utóbbiaktól Nógrád megyében, főképpen Balassagyarmaton gyűjtött. A felgyűjtött szokásanyag ismertetése során kitért a halottjósulás, a halál elkövetkezése és a koporsóba tétel, a virrasztás, a temetőbe menetel, a lélekváltás (*pomãna*), a gyászmegszakítás, a halott-tisztelet és az élőholttest-kultusz szokásaira és hiedelmeire.

Végül két, nagyobb terjedelmű, máig meghatározó jelentőségű, elméleti és módszertani iránymutatást adó tanulmányát kell bemutatnom.

A *magyarországi cigányság* című tanulmánya szintén a Néprajzi Közlemények 1958. évi 1–2. számában jelent meg.²¹ Ebben kísérletet tett a hazai cigányság (törzsek, nemzetségek) elhatárolására és definiálására. Anyanyelvük szerint kétféle cigányt különböztet meg: cigány és nem cigány anyanyelvűt. A cigány anyanyelvűek pedig szintén két, egymástól élesen különböző csoportot alkotnak: a kárpáti és az oláh (vlax) cigányt nyelvet beszélőket. A kárpáti magyar cigányokról a legtöbb ismeretet nógrádi gyűjtései során szerezte. Így írt róluk a tanulmányban: „*Idegenekkel szemben »magyar cigányoknak« vallják magukat, de újabban – nevük mellől – egyre inkább elbagyják a »cigány« jelzőt, sőt kifejezetten tiltakoznak és sértésnek veszik, ha azt*

¹⁸ Erdős Kamill *cigánytanulmányai* 1989. 22. Lásd még a 16. jegyzetet.

¹⁹ 1957. *Néprajzi Közlemények*, II/3–4. 258–263.

²⁰ 1958. *Néprajzi Közlemények* III/1–2. 107–127.

²¹ 1958. *Néprajzi Közlemények* III/1–2. 152–173.

mondják rájuk: cigány. »Mi magyarok vagyunk« – így beszélnek.²² Ők alkotják a cigányság legműveltebb és legbecsületesebb rétegét.²³

Utolsóként *A Békés megyei cigányok. Cigánydialektusok Magyarországon* című tanulmányát említem.²⁴ Ennek függelékében a 33 éves, balassagyarmati Baranyi Dezső prímástól lejegyzett kárpáti magyar cigány szöveget adott közre magyar fordításával együtt.²⁵

Sátoros oláh cigányok. Kisterenye, Nógrád megye. Erdős Kamill felvétele, 1959.

²² Érdekes, de egyáltalán nem meglepő párhuzamként említem, hogy a 19. századi néprajzi gyűjtők ugyanezt tapasztalták a palócok között: a palócok mindig a következő faluban laktak, a kérdezettek önmeghatározásuk szerint becsületes katolikus magyar parasztemberek voltak.

²³ 1958. *Néprajzi Közlemények*, III/1–2. 154–155.

²⁴ 1989. *Erdős Kamill cigánytanulmányai* 57–88.

²⁵ 1989. *Erdős Kamill cigánytanulmányai* 85–86.

ZÁHORSZKI MÓNIKA

Egy régi ház emlékei¹

Szeretném megköszönni településünk vezetőinek, hogy a Pálfalvi Nándor írásait illusztráló grafikák elkészítésénél megtiszteltek bizalmukkal, köszönöm az elismerő figyelmet munkáim iránt.

Kevesen tudják, az író nagyorosi szülőháza csak néhány háznaira volt a saját gyermekkorom helyszínétől a falu Újváros részén. Erről a házról és környezetéről legtöbbet a *Papírház* c. regényéből tudhatunk meg, amely gyermeki szemmel meséli el az író későbbi otthonának tervezését, építését a háború előtti időszak nagyon szegény és viszontagságos körülményei között.

Az emlékeim a Pálfalvi-házról nekem is ebbe a kisgyermekkorba nyúlnak vissza. Jóval később, a 80-as évek elején, de a gyermek gazdag képzeletének őszinte csodálatával néztem a lefutó kövezett ösvény és az óriás fenyők menedékében megbújó mesebeli tündérlakra. Kicsi gyermekként is megragadták figyelmem az apró részletek, és ebben az udvarban mindig volt látnivaló, mint egy megbűvölt, úgy álltam az út felé néző kapujában, figyeltem a kertet. Az ösvény mentén dús, árnyas növényzet, számomra idegen virágokkal, sziklakert gazdag és változatos tarka növényekkel, a fenyők árnyékából a fény felé nyújtózó hatalmas virágok, napfényben ragyogó kövek, a rózsák mellett színes, fényben csillogó üveg-gömbök. A növényzetből kicsi szobrok, mesebeli törpék vigyázták a kertet. Amikor esténként gyermekkorom meséit hallgattam, ez a ház jelent meg a képzeletemben, mint a Jótündér kertje vagy a törpék lakhelye az Óperenciás-tengeren túlról. Az orgonabokrok mögött még talán az aranyalmát termő fa is ott volt a szépen szóló madárral, és ha nem láttam, az bizonyára csak azért volt, mert nemcsak én, de senki sem láthatta.

A természethez közel mindent átszótt az élet, kerestem itt nyíló illatos ibolyát, pirosuló szamócát, láttam a kövek között és a fák törzsén kúszó borostyánt, a madáritatóban csillogó víztükröt. A ház mögötti vizes mélyedés szinte már az erdő folytatása volt, a saras víz felől esténként békák hangos koncertje zengte be a kertet. Az udvarban mindig észrevettem

¹ Elhangzott 2022. április 14-én Nagyorosziban a Pálfalvi Irodalmi Ünnepek alkalmából.

valami mozgást, a fenyőkön ugráló mókust, az itatóban fürdő madarat, a sziklakertben napozó gyíkot, a párkányon sütkérező cicát, a virágoknál cikázó pillangókat, méheket, az avarban motozó sünt vagy a közeli csatornából odatévedt vízisiklót. Mindez mások számára talán jelentéktelen semmi-ség, számomra mégis napról napra csodás felfedezés, igazi kaland volt. Természetes volt az állatok közelsége, hogy az itt élőknek valamilyen szinten a természet az otthon része, és a kert ehhez egy átkötő szerepet tölt be. Egyértelmű volt, hogy a háziállataink mellett ezek az állatok is velünk élnek és fontos szerepet töltenek be, így nem bántottuk őket, inkább madárete-tőt, madáritatót, sünfészket, mókusházat készítettünk nekik.

A dús növényzet mögött a fenyők ágai közt beszűrődő áttört fényben szinte csak sejteni lehetett a kővel kirakott házat, különös tetejével, nagy ablakaival, a padlás tornyában apró szobával. Gyermeki képzeletemet különösen megragadta ez a toronyszoba, de melyik gyermek ne álmodna egy ilyen vadregényes zugról, ahol játszhat, felfedezhet, összegyűjtött kin-cseit biztonságos rejtekhelyen őrizheti?

Mint a poros padláson talált régi kincsesládában lezárt titkokra, úgy lel-tem rég elfeledett gyermekkori emlékekre a regények olvasása és a rajzok készítésének hosszú órái során. Megfakult jóleső érzéseket, emlékeket hozott ismét napfényre az alkotás folyamata. Ha kinyitom a gyermeko-rom képzeletbeli padlásán talált titkos ládikát, előbújnak a régi emlékek a faluról, az emberekről, annak a kornak a mindennapjairól, értékrendjéről. Gondolatok születnek, azokból vonalak lesznek, és mindez testet ölt vé-gül az elkészített rajzokban. Őszintén örülök, hogy részt vehettem ebben a munkában, remélem, ekkora örömmel fogadják mindazok, akik meglá-togatják a Szabadtéri Kiállítást, ami nagyoroszi alkotók közös munkája. Településünknek egy újabb szép látnivaló, az érkezőknek pedig egy prog-ramlehetőség, ami feltöltődést nyújt.

Szeretettel ajánlom Pálfalvi Nándor írásait, amelyek a múltunkról is szólnak, melyek hozzánk szólnak, emlékekről, melyek még sokunkban maig ott élnek.

A szabadtéri kiállítás készült Pálfalvi Nándor író tiszteletére, aki Nagy-orosziban töltötte gyermekkorát, munkáiban sorra megemlékezik az itte-ni tájakról, emberekről, Nagyoroszi múltjának mindennapjairól.

*„Magam vagyok a vers, nem a sorok, szavak, a rímek,
hanem a szívnek minden fájdalma, reménye,
amit kimondani sem volna szabad.”*

Pálfalvi Nándor: Ahogy a madár

...Ha többen álmodnak egyszerre, az a valóság kezdete

A megnyitón elhangzott szöveg szerkesztett változata:
Siklai Istvánné – Záhorszki Mónika

Záhorszki Mónika grafikája

*Szabadtéri állandó kiállítás nyílt Pálfalvi Nándor szülőfalujához kötődő írásai-
ból, mely az év minden napján, minden napszakban látogatható.*

A **Pálfalvi Nándor Szabadtéri Kiállítás** létrehozása egy merész, közös álmunk volt. Álmodtuk azt, hogy ebben a Börzsöny lábánál meghúzódó kis falunkban a művészet adta eszközökkel és lelkesedéssel, szeretetünkkel létrehozhatunk egy olyan állandó tárlatot, amely községünk nagy szülőtte, díszpolgára, író, költő, újságíró, valaha rádiós és televíziós munkatárs és szerkesztő műveiből ad ízelítőt. A MI Pálfalvi Nándorunkat mutatja meg! Ami rólunk, nagyorosziakról is szól! Álmodhattunk, hiszen a ma 91. életévébe lépő művész rajongásig szerette, szereti szülőföldjét, s bár 1931. április 15-én nem itt látta meg a napvilágot, imádott édesanyja a

balassagyarmati kórházban szülte, de ebben a faluban töltötte nehéz, ám páratlanul szép élményekkel teli gyermekkorát. A legfontosabb éveket, ami az alkotó fantáziáját íróvá érlelte.

„Írónak születtem, semmi más nem akartam lenni” – vallotta egy önéletírásában.

Különös „álom” volt ez akkoriban, amikor szülei – négy testvérével együtt – igen szerény körülmények között nevelték, s már 7 évesen dolgoznia kellett. Felsejlik előttünk, hogy milyen kitartóan, milyen ösöktől örökölt daccal tanulhatott, milyen erős akarással kellett legyőznie a természeti és társadalmi akadályokat. És ha a tehetség szorgalommal párosul, az ember fia elérheti az álmait. Ugyan ezek eléréséhez Pálfalvi Nándornak el kellett hagynia a falut, de mindig hazavágyott Nagyorosziba.

„Egy kicsi, ősi világ volt ez, amit oly hosszú időn át nem találtam többé. Ez az emlék kísért a fővárosba is, amikor kollégista lettem, majd katona és később újságíró. Mindenütt megőriztem a falu, a természet közelségét. Újságírói munkám többnyire a faluhoz kötött, irodalmi munkásságom is erre épült, a régi élményekre és az újakra” – olvashatjuk egyik visszaemlékezésében. Ez összecseng kedvenc írója, példaképe, a szintén nagyot álmodó, valaha a szomszédos Horpácson élő „nagy palóc”, Mikszáth Kálmán véleményével:

„Aki falun született, az meg nem szabadulhat a falutól, hiába tépi el az összes gyökereket, melyek oda fűzték, hiába feneklik meg a városban, a falu utána jön, mint a kásértet és hűja baza maga után.”

Önéletrajzi elemeket is tartalmazó írásaiban konok őszinteséggel beszél az itthon megélt fájdalomairól, szegénységük viszontagságairól, de a tájról, az emberekről megható szeretettel szól. A *papírbáz* című önéletrajzi ihletésű regényéért Gyergyai Alberttől szóbeli dicséretet kapott, a professzor Móricz: *Légy jó mindhalálig* c. regényének „egyenestől leszármazottjának” nevezte a művet. Kevesen tudják, hogy a regények mellett verseket, gyermekmeséket, gyermekverseket is írt, melyek közül több szintén kapcsolódik az orosz tájhoz, a művész itt megélt élményeihez.

Pálfalvi Nándor, a mi Nándor bácsink gyakorta hazalátogatott feleségével, Gabriellával. Szívesen jött író-olvasó találkozókra, könyvbemutatókra, s akikkel találkozott, visszaálmodták magukat a közös múltba, előkerültek a történetek, melyek hosszú évek távlatában is összekötnek.

A mi álmunkban az volt a jó, hogy többen álmodtuk és így valóra vált. Volt, aki az ötletet adta, aki a szövegeket válogatta, aki illusztrációkat készített hozzá, volt, aki táblákat ácsolt és volt, aki díszes faragásokat készített. A kiállítás megálmodói elsődleges szempontnak tartották, hogy a nagyorosi származású író-költő műveit szintén nagyorosi alkotók, művészek, mesteremberek öntsék kézzelfogható formába. Ezt a megkereset-

tek örömmel vállalták, és legjobb tudásuk szerint dolgoztak e – talán országosan is egyedülálló – szabadtéri irodalmi kiállítás létrehozásán.

Köszönet Siklai Istvánné ötletgazdának, a művelődési ház vezetőjének, Gál Zsuzsanna Évának, a helyi értéktár képviselőjének, Záhorszki Mónika grafikusnak, Laczkó–Bobák Baláznak és édesapjának, id. Laczkó János ácsoknak, Nagy Zsolt asztalos, fafaragónak és Babicska Károlynak, Nagyoroszi község polgármesterének, aki mindannyiuk munkáját koordinálta. Köszönettel tartozunk mindazoknak, akik a kiállítás létrehozásában segítettek.

A Pálfalvi Nándor Szabadtéri Kiállítás átadására az író-költő 91. születésnapja alkalmából került sor, 2022. április 14-én egész napos program keretében. A Pálfalvi Irodalmi Ünnepe délelőtt a Pálfalvi vers- és prózamonddó versennyel vette kezdetét, ezt követte a szabadtéri kiállítás ünnepélyes átadása, majd a művelődési házban rendezett képzőművészeti kiállítás megnyitója következett zenével-dallal. A program végét egy közös ebéd és kötetlen beszélgetés zárta. A Pálfalvi Irodalmi Ünnepet egy minden évben, az író-költő születésnapjához (április 15.) kapcsolódóan megrendezésre kerülő programsorozatnak szánjuk, egy egész napot az irodalom és a művészet jegyében töltve.

Állandó szabadtéri kiállításunk tablóin részleteket olvashatnak Pálfalvi Nándor megjelent irodalmi alkotásaiból, a róla szóló írásokból. Az idézetek kiválasztásánál fő szempontunk volt, hogy a gazdag irodalmi életműből az író-költő Nagyoroszival kapcsolatos írásait emeljük ki. Az egymást követő táblák ösvényszerűen vezetnek végig időrendben egy életút főbb állomásain, térben pedig településünk jellegzetes helyszíneire érkezünk: anya-gyermek kapcsolat – a szülői ház, az orosz hegyek, a kőbánya, a fenyves, a kastély, a templom, a határ: benne a földek, szőlők, erdő-mező s a patak. Ezzel párhuzamosan a gyermekkor, az ifjúság évei, a szerelem, a család témaköréhez társul a falu mint háttér. Sokféle irodalmi műfaj nyelvezetén alkotott: regény, líra, életrajz, mese, gyermekvers – az általa képviselt műfajok sokszínűségéből igyekeztünk a kiállításon is példákat bemutatni. Írói hitvallását, életművére visszatekintve Kardos Gy. József összegezte.

A szabadtéri kiállítással szeretnénk közelebb vinni az ide látogatókhoz, a falu lakóihoz az irodalmat, a művészetet, Pálfalvi Nándor munkásságát. A hétköznapi emberek számára is kézzelfoghatóvá tenni a költészetet, a művészetet az intézmény falain túl, nemcsak ünnepeken, hanem a mindennapokban is.

A kiállítás megtervezésénél figyelembe vettük a fenntarthatóságot, a tartóság mellett igyekeztünk döntően természetes anyagokat használni. A tablók faragással díszített fa tartóelemei szervesen illeszkednek a tájba, abba a környezetbe, amely oly gyakran visszaköszön a Pálfalvi-írásokban is. Amikor

szülőföldjéről olvasunk körülöttünk a látóhatáron az orosz „hegyek” magasodnak, ha a templomról szóló mesét olvassuk, felnézve ott magasodik a tornya, ha a harangokról olvasunk, halljuk a hangjukat, az írásokban csivitelő, kuvikoló, pittyegő madarak pedig ott cikáznak körülöttünk a fák közt – a kiállításban így egyesül, így válik szerves egészzé az irodalom és a táj.

A szabadtéri kiállítás tablói a Fő út felől haladva:

1. *Pálfalvi Nándor Szabadtéri Sétány köszöntőtábla* (fekvő 100x90cm)
2. *Köszöntőtábla hátoldala – Önéletrajza* saját szavaival (fekvő 100x90cm)
3. *Viselem gondjait* – vers (álló tábla 50x90cm)
4. *Anyám arca* – vers (álló tábla 50x90cm)
5. *Örökké veled + Párbeszéd Gabriellával* (részlet) – versek (álló tábla 50x90cm)
6. *Ahogy a madár* – vers (álló tábla 50x90cm)
7. *Templomtorony* – szöveg: a *Planétás asztron* c. regény részlete (álló tábla 50x90cm)
8. *Írói hitvallása* – szöveg: Kardos Gy. József: *Abonnan jöttem* (álló tábla 50x90cm)
9. *Az új ház* – szöveg: a *Papírház* c. regény részlete (álló tábla 50x90cm)
10. *Fecske rakott fészket* – gyermekvers (álló tábla 50x90cm)
11. *Bobóka és barátai* – szöveg, gyermekmese (álló tábla 50x90cm)
12. *Honnan van ennyi kő a patakban?* – szöveg: a *Fészkekfosztogató* c. regény részlete (álló tábla 50x90cm)

Készült: Nagyoroszi Község Önkormányzata megbízásából
2022. évben

A Nagyoroszi Művelődési Ház és Könyvtár olvasótermében 2021-ben felavatásra került a *Pálfalvi Nándor Olvasórézslég*, ahol az író-költő teljes életműve – több, mint 50 könyve – megtalálható és kölcsönözhető.

Nehéz szavakba öntetni a megvalósulás gyönyörűségét. Az irodalom tükrén át most szülőfalunk múltjába is visszatekinthetünk. Azt szeretnénk, ha a szabadtéri kiállítással az irodalom a mindennapjaink része lenne, egy az ifjúkor békésebb világába vezető emlékezésösvény. Hisszük, hogy a művészet győz a világban zajló zord valóság fölött!

A kiállítás szabadon látogatható az év minden napján.

Helyszín: *Nagyoroszi Művelődési Ház és Könyvtár parkja*
2645 Nagyoroszi, Kertész út 45.
info: <https://nagyoroszi.hu/palfalvi-nandor/>
nagyoroszimuvhaz21@gmail.com

Pálfalvi Nándor honlapja:

<https://sites.google.com/site/palfalvinandoriro/koenyveim>

BERÉNYI KLÁRA

Artemisz

A sosemvoltage kergetem,
foltos a zerge testemen,
kopott.
Fogyok,

mint Holdam, ki velem halad,
ezüst volt, s ma: perecdarab.
Gyarló
sarló.

Kolonc tegezem, íjam is,
Daloljak? Hangom is hamis,
s medvém
kedvén

csak rontok vele, most ezért
már némán járom erdejét,
körbe-
körbe.

Kisbogár a kő alatt

Hagyjál békén, túl nehéz vagy, mért kísérsz voltaképp?
Nézd, anyányi ködleányok szoknyafodrán lóg az ég.
Teljes Hold van, itt az úton kisbogár a kő alatt,
nézd, a lélek ritka selyme, úgy vasaltad, elszakadt.

BALAJTHY FERENC

Már nyílnak a kertben

Petőfi 200

Verők vernek, békítők békítenek,
Önmegváltód lesz aljasult galád!
Hol vannak a Földönkívüli terek,
Ahol semmi se hazug és csalárd?

Ahol örök az, ahogy, ha szeretnek,
S nem a vak gyűlölet szava csahol.
Hol lehetsz hívők közt ősi eretnek,
Majd kikaparnak földrögök alól!

Mentés másként a gépemen új élet,
Nem falra festett ördögi csendélet,
Az önmegváltó, – már Istent keres!

Attila megbocsájtja lom versemet,
Nyílnak a virágok, s kertünk illatos,
Kéklik, tisztul: Tisza, Duna, Maros.

A nap majd fordul (Veszélyes vírusok virulásakor)

Isten könnye gyöngyeső, nevetése
Nap, érdemes még bíbelődni vele!
Föld elszökhet, leszakad az Úr ege,
Mivé válhat embernek jóreménye?

Élő sorsverte hihetné, az sincs már,
Lét gyémánttengelye úgyszólván kibillen.
Letarolt az ég, levegő nincs itt lenn,
Kékfestőzött tó is mind halálmintás.

Lesz, aki mégis eget-földet művel
Sírással vagy bokrosodott derűvel,
Derék roppan, a csigolya csikordull!

Ha érdemes lesz, akármi is egykor,
Kiszárad az agy, a szív vére elfogy,
Záporozzon eső, a Nap majd fordul!

PRAZNOVSZKY MIKLÓS FERENC

Petőfi Sándor születésének bicentenáriuma elé A költő jubiláris születésnapjai

Nem nevezhető korainak a legnagyobb magyar költő születésének kétszázadik évfordulójáról a megemlékezések sorát megkezdeni, hiszen az Országgyűlés még a tavalyi esztendőben 2022–23-at Petőfi-émlékvé nyilvánította. Megfelelő anyagi támogatottság mellett egymás után látnak napvilágot a programtervezetek, a nagyobb központi intézményhálózatok a sajtó bevonásával tartják ismertetéseiket elképzeléseikről. Már készülőben vannak az eseményhez kapcsolódó különböző kiadványok, melyeknek egy része már elhagyta a nyomdát. Gondot fordítanak a Petőfi-emlékhelyek felújítására, állagmegóvására. A költő életével kapcsolatos új kiállítások kerülnek megrendezésre szülőhelyén és szerte az országban. Különösen gazdagnak ígérkezik a Petőfi Irodalmi Múzeum programkínálata. Az emlékév kiemelten fontos feladata a Petőfi Klubok hálózatának kialakítása. Ebben csatlakozásukkal Nógrád megye három települése vesz részt: Salgótarján, Balassagyarmat és Pásztó. Erre a különleges születésnapra országos jelentőségű mozgalom bontakozik ki. Különleges nagy esemény ez úgy országosan, mint megyei, települési szinten.

Visszatekintve irodalmi nagyjaink személyes, jubiláris évfordulóira, megállapítható, hogy Nógrád megye két illusztris nagysága mellett a Petőfi-emlékezet az ő árnyékukba húzódott. Azonkívül, hogy Madách és Mikszáth születésnapjairól szinte évről évre beszámol a sajtó, addig Petőfi születésnapjáról, még a jubiláris évfordulókon is alig esik szó a széles néptömegeknek célzott heti- és napilapokban. Még a másik nagy jubileumi, születésének századik évfordulójáról szóló megemlékező írást is hiába keressük a megyei sajtóban. Jelentősebb emlékező írással másfélszázados emlékezés-kor Csukly László révén találkozhatunk. Természetesen ez nem jelenti Petőfi teljes mellőzöttségét, hiszen az 1848-as forradalom, majd szabadságharc, a márciusi ifjacról szóló írások egyik központi alakja maga a költő, a forradalmár. Ugyanakkor más esetekben is gyakorta jelentek és jelennek meg a sajtó hasábjain Petőfi versei, és róla szóló írások, tanulmányok.

Kitekintve az országos sajtóra, fővárosira és vidékire egyaránt, már sokkal árnyaltabb a kép. Talán tekinthető a Petőfi-kultusz nyitányának az az 1873. január 1-jén megjelent írás, amely *Petőfi születésének ötvenedik évfordulóján* címet viseli, és nem más írta, mint Jókai Mór. A továbbiakban a negyedszázados léptékben megjelent jubiláris születésnap megemlékező írások gyűjteménye olvasható különböző lapokból. Azonkívül, hogy a tisztelet, a hála és a kegyelet motiválták a – többnyire név szerint ismert – szerzőket, stílusuk, nyelvezetük mellett, társadalmi korrajzként is igen érdekesek, tanulságosak, különösen a fiatalabb korosztálynak.

Petőfi születésének ötvenedik évfordulóján
Megjelent *A Hon* című lap
1873. január 1-jei számában. Írta: Jókai Mór

Most ötven éve született.

És nemsokára huszonöt éve lesz, hogy meghalt.

Ma szelleme aranymenyegzőjét üljük, jövő évben az ezüstmenyegzőjét egy hibátlanná lett halottnak.

Miről beszéljünk ma?

Arról-e, hogy milyen jókor született? Vagy arról, hogy milyen jókor halt meg? Vagy arról, hogy még most is él?

Minden nagy ember fölött tartott emlékbeszédnél két nevezetes mondas jut eszembe – és lehangol.

Az egyiket Byron mondta valami Huxley nevű commentátornak, mikor az Shelley felett emlékbeszédet tartott: „a parentatió szép volt, de jobb szerettem volna, ha Shelley tartotta volna azt Huxley felett.”

A másikat Eötvös mondta nekem, mikor egy nagy halottat kísértünk ki a temetőbe: „látod, milyen rész az emberi szív, most arra gondolunk, te is, én is, szegény barátom! Kár, hogy balsors érte, de jó az Isten, hogy nem én rám mérte.”

Az utódok emlékbeszéde a halhatatlanok felett olyan, mint a napfogyatkozás. A sötét test bebizonyítja, hogy ő egészen be tudja takarni a fénylőt.

Petőfi annak a kornak a szülötte volt, mely mint fényes emlék élni fog örökké, mint fényes remény soha többé, mely a magyar nemzetet új életre kelté, mint új életre ébreszté Petőfi a magyar költészetet.

Amint az a kor be volt fejezve, vége volt az ő küldetésének is.

Csillaga nem várta be, míg beborul az ég, lefutott teljes fényében s nem látta senki, hová esett le? De mikor szét pattant az a meteor, mindenkinek jutott egy szikra a csillagtűzből, s szikrái világítanak még most is elszórva az egész földön, minden nemzet előtt.

Mikor meghalt, vérét hagyta a hazának, lelkét az emberiségnek, s midőn hazája el volt temetve, az ő szelleme tiltakozott az egész világ előtt nemzetének koporsó födele ellen.

Az ilyen halál méltó volt az ilyen élethez. Kezdetnek is szép a halhatatlansághoz.

A külföld a magyar nemzetet látja Petőfi költeményeiben. A lelkesült, – szabadságért vágyó, – láng szívű, – őszinte, – testvérszerető, – ellenségverő magyar nemzetet! – A költő verseiben.

Oh, mi jókor történt halála!

Az utókor, az új nemzedék megleli Petőfi műveiben a delejes összeköttetést a múlt idők eszméivel, s talán hevül is azoknál; ámbár a koreszméket kifejező költeményeinek némelyike az új kor gyermekeinél inkább éget már, mint gyújt. De mind az műveiben, a mi tisztán emberi, mind, a mi szívbeli érzést fejez ki, oly véghetetlen nagy, oly elragadó szép, oly bűvösen melegítő, hogy érezni fogjátok mindig, amíg emberek lesztek, ha nem lesztek is már magyarok. Azok megannyi élő emberalakok, kikben olympi istenek fehérvére, az „Ichor” lüktet.

Van e szerelmi dalok közt két igen szép költemény, mely együtt Petőfi életében egy szép románcot képez. Az egyiknek ez a refrainje: „Csak tégedet ne ismernék!” A másodiknak pedig ez a kezdete: „Élet, halál... nekem már mindegy!”

A költő ott felejtette lelkét egy szép ifjú leány arcán, kit mindennap bámult a színházban. Hanem a szép hölgy páholyban ült: gazdag magyar bankár leánya volt, ki őt észre sem vette tán. A költő pedig büszke volt és szerelmes. Bátran odament a gazdag bankárhoz, s megmondá neki, hogy ő Petőfi, költő, semmi más, hanem azért szép leányába szerelmes, s azt nőül akarja venni. A bankár derék magyar ember volt – és okos ember. Azt felelte a költőnek: „Én önt jól ismerem és becsülöm; de leányom szívével ő maga rendelkezik; látogassa ön meg házunkat, s ha leányom hajlamát megnyerheti, én nem tagadom meg beleegyezésemet.”

Petőfi ezzel le volt fegyverezve. Ha akadályt talál maga

előtt, szenvedélye vagy azt, vagy őt törte volna össze; de amint ily finomul a rendes polgári perutra lett utasítva, elmosolyodott, s többé nem kínoztta a szivét a szép delnő bámulásával.

Első ideálja, a bájos bankárleány aztán egy más kitűnő magyar tudóshoz ment nőül, ki szinte világhírt szerzett azóta nevének, mint legtöbbet emlegetett magyar államférfi és financiér. Jól járt vele. Mostani férjének fényes palotája van, a hajdani kérőjének pedig még csak sirhalma sincsen.

Semmije sincsen, senkije sincsen már e földön.

Apát, anyát, nőt, gyermeket, mind elvitt magával oda, ahol ő lakik.

Ha élne még, hogy állna most itt a világon egyedül! Mennyire egyedül!

Mégis jókor halt meg.

Sírját nem ismerjük, emlékszobra nincsen, társulat nem viseli nevét, s vándoroljunk el azon mauzóleumhoz, melyet önmaga emelt magának, műveihez, s azokból megtudjuk, hogy milyen jókor született, milyen jókor halt meg, milyen halhatatlan lett... Többet nem tudok mondani Petőfiről.

Hát nem volt-e igaza Byronnak? Nem volt-e igaza Eötvösnek?

75 éves Petőfi
Megjelent a *Pesti Napló* című lap
1898. január 1-jei számában.

Aki maga volt a lánggal lobogó tűz; aki jött, keresztül hasította az eget s eltűnt, mint a meteor; aki mintha csak azért élt volna, hogy a próféta fénylő szekerén átvonulhasson a halhatatlanságba. Petőfi Sándor ma volna hetvenöt éves.

Ha nem esett volna el a harc mezején, ha a végzet azt rendelte volna, hogy lassan fogyjon el, mint a gyertyaszál, ma mint hetvenöt esztendőös öregember nézné az új embereket, akik áhítattal tekintgetnének fel glóriás alakjára.

Jó Isten! Már mi is öreg sorban vagyunk, túl „az életútjának közép felén”, mi, akik abban nőttünk fel, hogy volt egyszer, régen, nagyon régen egy költő, aki örök időkre szóló dicsőséget szerzett a hazájának. Amikor mi, vén fiuk születünk, már legendás alak, már oltárkép volt... és csak ma volna hetvenöt éves.

Mily régen veszítettük el! S mily fiatal volt, amikor elvesztettük!

Gyerekkéség, és mégis, akarva, nem akarva, elgondoljuk egy percre: „Mi volna akkor, ha a végzet másképp határoz? Ha ma is élne?...” Mert

az ember voltaképpen sohase tud megnyugodni a változhatatlanban, s a naiv képzelet még onnan se fordul vissza, ahol a logika szerint már semmi keresni valója...

Ha élne!... Egész sereg céltalan, bolond kérdés tolul elénk. Mily remekműveket adott volna még nemzetünknek? Micsoda szemmel nézné az új időket? Öregén is az volna-e, akinek halhatatlan fiatalságában látjuk? Igen, Nem. Igen, mert ha volt lélek, amely nem változhatott, az övé volt az. Nem, mert a természet törvényei alól nincs kivétel, az öregember csak rom...

Bolondság itt a találgatás... Mi az, amit az évekkel magába kellett volna szívnia, hogyan viselné a kort (az aggságot és az új időket), miképpen élne, hogyan szólana – bizony nem lehet ezt elképzelni.

Csak egyet. Azt, hogy igen, ő is öregember volna, törődött, alighanem beteges, s valószínűen: szomorú öregember. S mi látva aggságtól, szenvedéstől megtört alakját, azt mondanók magunkban: „Ó, mint bánthatja az a gondolat!...”

De kedves volt, az istenek előtt is, holttestén át fújó paripák száguldottak a kivívott diadalra... Nem lehetett az, hogy ágyban, párnák közt haljon meg, hogy lassan hervadjon el, mint a virág.

Fiatalon hal meg, akit az istenek szeretnek, hogy lehetett volna hetvenötéves ő: a lánggal lobogó tűz, a perzselő szenvedély, a halhatatlan, örök fiatalság?!

Petőfi születésének századik évfordulóján

Megjelent a *Friss Ujság*

1922. december 30-i számában.

Száz esztendeje, hogy a Nemzeti Géniusz különös kegyességében megajándékozott bennünket e lánnglelkű, tüneményes szellemű apostollal és prófétával. Messze világító üstökösként ragyogott fel a magyar égboltozaton és bevilágította a messze földet. A pályája is az üstököséhez volt hasonló: ragyogva bukkant fel, szédítő iramban hagyta maga mögött a végtelenséget, aztán eltűnt az éjszakai sötétségben. Évszázadok alatt csak néha látható ily tünemény, s akiknek megadatott, hogy gyönyörködjenek félelmetes szépségében, áhítattal és babonás félelemmel adják tovább gyermekeiknek és unokáiknak a nagy esemény és ritka csoda hírét.

Száz esztendeje, hogy megszületett és már háromnegyed évszázad múlt el azóta, hogy átköltözött a halhatatlanságba. Csak egy negyed évszázadot

élt, de ez az arasznyi lét oly gazdag kincsesháza lett az örök értékű alkotásoknak, amilyenhez fogható alig volt még a földön. A világ minden népe hódolattal adózik e lángelme megnyilatkozásainak, és amikor a világ népei Petőfi szellemének hódolva meglátni kénytelenek azt a népet és az országot, amelynek talajából ez a hatalmas szellem kisarjadzott, Petőfin keresztül a tisztelet és meghatottság érzésével néznek arra a kicsi, megnyomorított és megtépázott nemzetre is, amelynek ő, az apostol és a próféta örök dicsősége lészen.

Mert apostol volt és próféta, vezér és jövőbe látó, mint ahogyan minden igazi lángelme, vezér és próféta, bármely csillagzat alatt látja is meg a napvilágot. Ő itt született. Itt, ahol a szenvedők milliói epedve várták az apostolt, aki kivezesse őket a szolgaságból. És ő megjött és betöltötte hivatását, melyet a Nemzet Génusza szánt neki. A világtörténelem – mondja egy híres tudós – nem más, mint a szabadság tudatában való folytonos haladás, szüntelen erősödés. Ezt a tudatot erősítette Petőfi, és ezzel belemarkolt a világtörténelem szekerébe. Mert ki tudja, jön-e 48 után 49, ha Petőfi lángoló szelleme nem önti a magyarok lelkébe a szabadságszeretet hatalmas vágyát. Ez a mindent megmozgató vágy lett az események lendítő ereje, és ez az erő nem ismert megállást.

De nemcsak a szabadság volt a bálványa. A haladás, fejlődés, az emberi jogok, kultúra és civilizáció imádatában is példát adott nemzetének, mily irányban kell haladnia, ha az európai nagy népek asztalánál akar helyet kapni. És akik kortársai voltak, követték a példát, a szabadságnak, a politikainak csak úgy, mint a szelleminek, azok voltak a legtántoríthatatlanabb hívei, akik érintkezésbe jutottak magával Petőfivel, nagy szellemének lenyűgözhetetlen erejével. Akik látták, hallották őt, ma már kevesen vannak. De az erejét mindannyian érezzük még ma is, és az erőnek varázsa még mindig leküzdhetetlen... És ezért rettegik őt meg ma is a szabadság és felvilágosultság ellenségei. Ma is, mint háromnegyed évszázaddal ezelőtt. Ez az ő nagyságának, emberfelettségének a legcsalhatatlanabb mértéke.

Petőfi esztendeje
Megjelent a *Szabad Szó* című lapban,
1948. január 1-jén. Írta: Kelemen János

A 48-as centenáriumi első napján ünnepli a magyar nép legnagyobb költőjének, Petőfinak 125. születésnapját. Szébb és méltóbb nyitánya nem is

lehet a jubileumi évnek, 1848 szellemét, tanulságait, példamutatását és ösztönzését a nép és a szabadság nagy költőjén érthetjük és érzékelhetjük legtökéletesebben. A korszak máig időszerű vágyai és törekvései benne tudatosultak legtisztábban.

Szabadságmozgalmak, forradalmak, a nagy történelmi pillanatok más, békésebb alkatú költőket is megihletnek. Nálunk, 1848-ban az első diadalmos pillanatok hatására mindenki forradalmár lett. Az lett a szelíd Jókai, a megfontolt Arany, s annyi más alakja irodalmunknak. S nem megalakulásból, alkalmazkodási készségből lettek azok. A márciusi napok felszabadították őket is, megszabadították kételyeiktől, aggályaiktól. De mégis – s bár őszintén, meggyőződéssel álltak a szabadságharc ügye mellé – késő öregségükben úgy gondoltak vissza 1848-ra, mint csillogó, földöntúli csodára, fiatalságuk romantikus fellobbanására. Nem érezték már valóságnak, eleven történelemnek.

Egészen más Petőfi magatartása 1848-cal szemben. Neki a forradalom nem romantikus kaland volt. Rajongó, csodálatos szavakkal üdvözölte a feltámadt tengert, a nép megmozdulását, mint vihardár, úgy cikázott az izzásig hevített légkörben, de szeme mindig a földön volt.

A kivívott szabadság nagyszerűségét minden ízében átélte, de a forradalom akadozó menete, a lehetőségek elmulasztása, a célok zavarossága és tisztázatlansága égő hiányérzettel töltötte el. Csupa lelkesedés és önfeláldozás, s egyben csupa keserűség, csupa kritikai magatartás – ez az ő forradalmi szerepe. 1848–49 alakjai közül ő élte át legjobban a magyar szabadságharc minden mozzanatát, és minden szükségletét. Mert a forradalom egyetlen szereplője sem volt annyira a nép fia, mint ő.

Nem 1848-ban, s nem politikai verseivel lett a nép és a szabadság költője. Az alföldi magyarság mélységéből jött, a magyar jobbágy sorsát, keserves életét, elnyomottságát gyermekkora óta ismerte és átélte. De megismerte parasztságunk emberségét, elpusztíthatatlan szabadságvágyát, emberi igényeit.

Az ő költészete ennek az emberségnek, ennek a paraszti igényességnek a kifejezője. Versei tisztító zivatart keltettek a 40-es évek áporodó, kiszikadó lírájában, a városi úri különcök élettől, földtől, magyarságtól távolálló „almanach-költészetében”.

A nép nyelvén, a nép hangján fejezte ki a magyar paraszt néma harcát a feudális Magyarország ellen. Szabó Dezső szép hasonlatát idézve: „Mint ahogy a sasnak karma nő, a vadkannak agyara, úgy lett ennek az elgyötört közösségnek Petőfi, minden organikus érdekének megtalált orgánuma.”

Az ő szemének kellett először rávetődnie az Alföldre, szomorú pusztáinkra, néma falvainkra, hogy megszépüljön, emberségesebbé, parasztibbá váljék az elnyomó úri Magyarország, az ő versei mondták ki először úgy a szabadságot, hogy az csakugyan az egész dolgozó nép szabadságát jelentette.

Es sokkal több volt ő, mint a parasztok bajainak énekese. Szerte az országban jobbágyok milliói sínylődnek még, de Petőfi költészetében a jobbágy, a paraszt már a nemzet vezető tagjává emelkedik. Magyar nemzet – ez a fogalom Petőfinél a dolgozó nép közösségét jelenti, s a nemzet csak szabad, független hazában élhet, Habsburgok nélkül, német járom nélkül.

300 esztendő magyar függetlenségi hagyományai olvadnak össze Petőfi költészetében a nép társadalmi harcával, szabadságvágyával. A magyar történelem e kettő áramát senki tisztábban és következetesebben, senki bátrabban és felelősségteljesebben nem fejezte ki, mint ő.

A 67 utáni romlott magyar közvélemény elnéző mosollyal s egyben álnok célzatossággal kócos, beszámíthatatlan ifjúvá stilizálta Petőfi történelmi alakját.

Forradalmisága gyermekbetegség lett, amelyből - mondták – „kinőtt volna, ha tovább él, a nép költőjéből pedig romantikus álmodozót faragtak, a puszták és betyárok cigánydalmokát. Elsikkasztották, meghamisították meleg emberségét, nagy tanításait a világszabadságról, a népek békéjéről. Az urak és a szolgák hazájában ünnepelt költő lehetett az a Petőfi, aki éppen most 100 esztendeje, 1847. szilveszterének éjszakáján írta: „Csak a zsarnok s a szolgálélek: e kettő az én ellenem.”

Nincs már többé felettünk zsarnok, s megkínzott népünk annyi sötét évszázadok után szabaddá egyenesedik. Nem kell már szégyenkeznünk és alakoskodnunk: végre szabadon ünnepelhetjük Petőfit.

Így élt Petőfi
Megjelent a *Nógrád* című lap 1973. január 7-i
számában. Írta: Csukly László

Akik Petőfi születésének százötvenedik évfordulója alkalmával közelebbről szeretnének megismerkedni halhatatlan költőnk életútjával, a sok rendelkezésre álló mű közül talán a legnagyobb izgalommal Hatvany Lajos „Így élt Petőfi” című hatalmas, 1900 oldalas művét olvashatják, amely az 1955–1957 között kiadott műnek második, bővített és javított kiadása. Hatvany Lajos műve szerves folytatása Endrődi Sándor „Petőfi napjai a

magyar irodalomban” és kiegészítője Ferenczi Zoltán úttörő Petőfi-életrajzának. A kortársi emlékezések, s az újabban felvett levéltári adalékok nyomán követi végig Petőfi életét, magában foglalja a költő halála után a különböző lapokban, folyóiratokban, önálló kötetekben vagy a levéltárakban fellelhető dokumentumok jelentékeny részét.

Egy nagyon változatos, küzdelmes élet legnagyobb és legszebb munkáját veheti kezébe az olvasó, hisz’ Hatvany ahhoz a nemzedékhez tartozott, amely harminc esztendővel Petőfi halála után született, „úgy hordta az ő fiatalon megszakadt életének gyászát, mint az apák, akik halott fiuk emlékét megmaradt leveleiből keltegetik, mint az anyák, akik porladó testének nyomát elviselt ruháin tapogatják.”

Mint egyik méltatója megállapította, Hatvanynak két csillaga volt: Petőfi és Ady, és egész életében hűséggel követte csillagait. Az indítást talán a budapesti egyetemen Gyulai Páltól kapta, akiről később „Gyulai Pál estéje” címen a magyar memoár-irodalom legszebb alkotását írta. Alapító tagja volt a Nyugat című folyóiratnak, amelynek harcaiban a liberális polgári gondolat elkötelezettje lett. A haladó hagyomány ápolásával történelmi távlatot és hitet akart adni az irodalmi forradalomnak. Ady ugyan teljes mértékben egyetértett törekvésével, több nyilatkozatát ismerjük, amelyben kifejti a régi, hasonszórú magyarokkal való közösségét. „Se Ballassinál, se Petőfinél újabb félének, modernebbnek nem tartom magamat” - mondta. Hatvany mégis ellentétbe kerül a Nyugat vezérkarával. Hatvany írta: „Az uraknak nem volt érzékük a múlt, az irodalmi folytonosság és a történelem iránt. Azt hitték, a Nyugat minden megjelenése napján minden két héten újra kezdődik a világ”. Ez a véleménykülönbség nem akadályozta meg abban, hogy a magyar irodalom egyik legtisztelretméltóbb mecénása legyen. Mint az ország egyik leggazdagabb családjának tagja, a Hatvany-Deutsch vagyon örököse szinte minden tehetséges költőket támogatta hosszabb-rövidebb ideig.

Részt vesz az őszirózsás forradalomban, a Nemzeti Tanács tagja. Forradalmi tevékenységéért, amikor 1927-ben emigrációjából visszatér, bebörtönzik. Másodszor a fasiszmus elől menekül emigrációba, ahonnan csak 1947-ben tér vissza. Itthon tiszteletbeli egyetemi katedra várta, de a személyi kultusz éveiben ismét mellőzés a sorsa. Elsősorban Ady- és Petőfi-kutatásaiért 1959-ben Kossuth-díjjal jutalmazták. Halálakor, 1961-ben az egykori mágnást, harcos haladó életéért a szocialista Magyarország gyászolta.

Haladó hagyományaink tisztelete tette Hatvany Lajost a Petőfi-emlékek áldozatos gyűjtőjévé. Mint bevezető tanulmányában elmondja, szinte egész életében ennek a célnak szentelte ideje nagy részét, de hányattatott

élete folyamán sok anyag elveszett, az összegyűjtött cédulák rendszerében zavar keletkezett és ez megnehezítette a munkát. A hatalmas mű egyébként a fellelhető kortársi megnyilatkozások hűséges sorjázása, amelyeket a szerkesztő-szerző lábjegyzetekben állandó figyelemmel, bírálattal kísért. A sok emlékirat, röpirat, tanulmány, tárcsa, újsághír tanulmányozása közben mindig éberrel figyel arra, hogy mennyi azokban a Jókai-hutás, mennyi az utókor kegyeletes belemagyarázása. Majd minden nagyobb egység után következik a „summázás”, amely alatt a tudós szerző a maga összegző véleményét adja.

Legyen szabad a hatalmas anyagból egyetlen apró részletet idézni a módszer bizonyítására. Idézi többek között Vahot Imre útijegyzetét, amelyben elmondja, hogy az orvosok és természetvizsgálók kassa-eperjesi nagygyűlésén találkozott Pulszkyval, aki elmondta neki, hogy pompás szécsényi angolkertjében van egy lak. „hol hajdan Rákóczi vára volt, ezen kellemes csendes lakot ő tehetségesebb, de szegény magyar költőknek ádándja át használatul, s emellett élelemmel is ellátandja őket. A többi közt lángeszű Petőfinket szándékozik legelőször is ez idilli lakással megkínálni.”

Ezt a hírt kürtöli világgá a Pesti Hírlap 1846. őszhó (október) 10-i száma is. De Hatvany azonnal cáfol is: megírja, hogy mihelyt Pulszky telelár-mázta az országot mecénáskodásának hírével, éppen Petőfivel szemben mutatkozik smucig nyárspolgárnak. Idézi Degré Lajos visszaemlékezéseit, aki megírja, hogy Petőfi, miután hiába egyezkedett Emichhel művei kiadásáról, levélben Pulszkyhoz fordult, hogy előlegezze neki a szükséges összeget. Választ nem kap, ám egy társaságban összetalálkoznak. Ott van Lisznyay is. Pulszky előbb készülő regényéről beszél, amelyet éppen a kölcsön reményében Lisznyay buzgón dicsér és eleve hatalmas műnek titulál. Majd, amikor Pulszky kiélvezte a dicséreteket, közli Petőfivel, hogy mivel szécsényi jószágán sokat kellett költekeznie, Petőfi kívánságát nem teljesítheti. Mire Lisznyay elkeseredetten fakad ki: „Edd meg a regényedet, ha tudom, hogy nem adsz pénzt, bizony nem dicsértem volna”. Az adalékok közlése után pedig a summázásban elismeri, hogy Pulszky „Életem és korom” című emlékirata sok érdekes adatot tartalmaz, de Petőfivel szemben, sem mint mecénás, sem mint bíráló nem viselkedett rendesen.

Akik Petőfit szeretik és csodálatos életét ismerni akarják, nagy haszonnal forgathatják Hatvany Lajos gazdag tartalmú művét, amely tisztelgés a szerző csillaga előtt.

Megkezdődött a Petőfi-emlékév Kiskőrösön
Megjelent a *Napi Magyarország* című lap
1998. január 2-i számában.

Szilveszter éjszakáján nagyszabású rendezvénysorozat kezdetének lehetnek részesei a kiskőrösi polgárok. Éjféli harangszóval köszöntötték ugyanis a város szülötte, a magyar költészet kimagasló alakja, Petőfi Sándor születésének 175. évfordulóját. Praznovszky Mihály, a Petőfi Irodalmi Múzeum főigazgatója, az Évfordulós Emlékbizottság elnöke a költő szülőházánál tartott megemlékezést, útjára indítva ezzel a millenniumi irodalmi évfordulós programsorozat egyik önálló rendezvénysorozatát.

Oláh Pál, az Országos Petőfi Sándor Társaság elnöke az MTI-nek elmondta, lényegében egy másfél éves programsorozat vette kezdetét a születésnapjára való emlékezéssel zárul majd Fejéregyházán. Az 1997 tavaszán megalakult Országos Petőfi Emlékbizottság feladatának tekintette, hogy koordinálja valamennyi érintett szervezet tevékenységét – fejtette ki a társaság elnöke. Olyan nagyszabású, a kötetek, kiadványok megjelentetését, konferenciák rendezését, színházi, zenei események szervezését is átfogó programsorozatot dolgozott ki, amellyel méltó módon tisztelghet a költő emléke előtt. A bizottság munkájában számos intézmény részt vett, egyebek mellett a Művelődési és Közoktatási Minisztérium, a Magyar Tudományos Akadémia, a Petőfi Irodalmi Múzeum, a Petőfi Társaság, a Magyarok Világszövetsége, a PEN Klub, valamint a fővárosi, a kiskőrösi, a kiskunfélegyházi önkormányzatok, a Bács-Kiskun Megyei Közgyűlés. A kiskőrösi Petőfi Sándor Művelődési Központban szilveszter este 20 órakor kezdődött és hajnalig tartó program kiemelkedő eseménye az új Petőfi Emlékmúzeum kulcsátadása és megnyitása volt.

A szoborparkkal szemben épült intézmény Kerényi Ferenc irodalomtörténész és Zalatnay Pál látványtervező munkája. A múzeum ad otthont ezentúl az állandó kiállításnak, s ide került a Petőfi Képtár anyaga is. A szabadtéri ünnepség a hagyományos koszorúzást követően fáklyás felvonulással zárult az evangélikus templomnál, ahol a költőt, Petrovics Sándort 175 évvel ez előtt megkeresztelték.

ISTENES TIBOR

Tudatunk álmát

Illatok fényeit ízleli ajkam,
Fotonok folynak az ínyemen,
Fénytöréseket hallok halkán,
Tagolt érzet a végtelen.

Szeleken utazó mámorok,
Fényárban haladó álmok,
Lélekcseppekből záporok,
Előre megírt irányok.

Életem nem más, csak látomás,
Becsapnak színek és árnyak,
Víziók mozgása a változás,
Míg a lelkek egyhelyben állnak.

Ki lehet bennem az észlelő,
Ki érzi bennem a létet?
Kicsoda festi a képzelő,
Személyes egyéni rendet?

Hogy tudok úszni a semmiben,
Hova jutok a végén?
Lebegek magamban, mindenkiben,
Isteni törvények élén.

Elengedtem az érzetem,
Elszállt az egóm árnyán,
Örök rendben az életem
Közös tudatunk álmán...

ISTENES TIBOR

Honnan kél?

Honnan kél a dal, ez a tiszta rezgésű csodás ének,
Mi legördül szemem tisztaságán, garatom nedves végtelenjéből az
elveszett időn át?
Mitől nyugszanak meg a vének,
A kik elterülnek fiatalságuk falán és ácsolnak fafejükből keresztet és
bitófát?
Hogyan vetít a szemem belőlem magamnak új világot,
Leandert, rózsát, kard és hóvirágot,
Miközben ketyeg az óra a perceim felett és magába gyűr, felemészt,
A szétszórt, izzó, magát is gerjesztő féktelen szeretet?
Honnan, hová halad bennem az álló idő,
És hogyan tekeredik múlttá a jelenben tobzódó láncravert jövő,
Azt nem tudhatom.
Tudatlanul érzem csak a napfényes jeges tekintetekben,
A pergő képek összemosódásában,
A mozgásnak képzelt rezgések között,
Hogy vad gondolatok a szelíd tettekben
Lebegnek tiszta bensőm fölött.
Még új hang zeng belőlem,
Még új képeket szül bennem a fény,
Hangok lobbannak és él tőlem,
A színekben csobbanó halvány remény.

RADNAI ISTVÁN

Nagyapa hazatér

Ismerem Mátét, iskolaelső volt.

A nagyapja és az ópapa jóbarátok voltak. Bankban dolgozott az enyém. Az övé mérnök volt. Ópapa mellényzsebből átadott neki húszezer koronát, becsületszóra. Húszezer koronát aranyban. Vett egy telket belőle, és stílusos vidéki házat tervezett.

Pasaréten akkor legfeljebb kertészet és tehenészet működött. Erdős hegyek közt, egy dombon a szántók szélén ez lesz az első villa, dicsekedett. Majd meglátod a favázás verandámat!

Még maga Máté, az unokája sem látta volna meg soha, ha anyám nem vitt volna arrafelé sétálni, és nem mesélte volna el a villa történetét.

A nagyapja bevonult, úgy ahogy kell: „megállj, kutya Szerbia!”. A felvirágozott vonat már az orosz frontra indult.

Máténak én meséltem el a később államosított ház történetét. Azt sem tudta, vajon merre lehet. Egyébként is legendának tartotta a létezését, bár a nagyanyja emlegette. Annyian meséltek arról, hogy elvették ezt, elvették azt. Voltak náluk vendégek, akik valami üzletet, sőt gyárat emlegettek. Egyedül a suszter nem emlegetett semmit, talpalta a folt hátán folt cipőket és árulta a saját készítésű cipőkrémet, amíg szövetkezetbe nem tereltek. Talpalta tovább a cipőket, ült a háromlábú széken. Nem is járt vendégségbe, csak kalapált a boltjában. Csak a cégtáblát cserélték le. Az én cipőm is lyukas volt, nem csak Máté kinőtt cipője, amit elől ki is kellett vágni. Volt ugyanis még egy háború, de az már a mi életünkben.

Ópapán segített volna a berolnizott arany, elvégre a pénztárterem igazgatója adott a bank hírnevére. Volt pénze, az aranyat berolnizta. Ópapa póttartalékos, nem hívták be. A bank nagyhatalom.

Nagyapám egymillió koronája a pánccéltéremben pihent. Állampapírokban. A nagy orosz állam nem megy tönkre, gondolta, amikor orosz kövnyeket vett. Anyám hallotta – a gyerek mindenre figyel –, ahogy Schrameck bácsinak dicsekedett. Egy-egy viccre is emlékezett anyám, amit egymásnak meséltek. Volt köztük szalonképes is. A többi csak férfiak közt hangzott el, nem volt hölgyek fülének való. Anyámról azt hitték, már régen alszik.

A hiperinfláció után a családunk kisebb lakásba költözött.

Hallottam róla és az eladott antik bútorokról, dédanyám falánkságáról pedig legendákat. A sok éhezés a háborús időkben visszaüt.

Máténak megmutattam, ez az a ház, amely valaha az ő családjuké volt.

A sofőr az utcán mosta, fényesítette a batárt. A rendszám, az állami autót az jelentette, hogy nem tanácsos a környéken nézelődni. Ilyen reprezentatív autót csak nagykutyának utaltak ki. A ZISZ a Sztálinról elnevezett gyárban készült. Az Opel-gyárat negyvenötben egyszerűen leszerelték, és párezer kilométerrel arrébb tették. Így történt, hogy Hitler és Sztálin ugyanolyan kocsiból integettek a díszszemléken. Tulajdonképpen váltották egymást, mint a szövőnő, reggel hatkor, amikor a sziréna jelezte, hogy vége az éjszakás műszaknak és leváltották, a helyére állt a másik.

Vagy ötvenszer lehullottak a levelek. A mi ferencjósokánk a franciskánusok attemplomában naponta elmondja: „Mindent megdöntöttem, mindent megfontoltam!” Szent Péter eleinte még megróttta, aztán ráhagyta. Tizenötben vége a hadi sikereknek, tizenhatban – még a teljes összeomlás előtt – békésen elaludt ő császári és királyi felsége a tábori vaságyon. Tizennyolc éves kora óta katonának képzelte magát. Schratt Katalin a megmondhatója, nyikorgott-e, ahogy egy vaságyhoz illik.

Máté nagyapja az eltűntek listájára került. A Breszt-Litovszki felemás béke sem varázsolta haza. Lev Trockij világforradalmár azzal csak időt nyert.

Egyetlen fia felcseperedett. A képe előtt néhány évig gyertya égett. Estétként imádkoztak.

Máté szüleiről nem tudok semmit. Ő maga karriert futott be kilencven után. Többször látom a tévében.

*

A hajógép dohogott. Nem lehetett tudni, hogy ez még a tenger vagy már az Ob. Nemzetközi társaság gyűlt össze a fedélzeten. Amire még emlékezett: a Transzszibériai vasutat Novoszibirszknél érik el. Ha nem jön újabb ukáz. Ha nincs szén, vesztegelnek a semmi közepén. A folyással szemben nem tudnak haladni. Márpedig az ellátás akadozott. Szerencséjük volt, valahol a tajga és a tundra határán legalább fát kaptak szén helyett.

Vagy egy hete küszködtek felfelé a tengernyi folyamon, Novoszibirszk nem akart közeledni. Ott kapnak szenet, mondja a második tiszt. A hajó hirtáztatta a gyomrukat, bizonytalanul lépkedtek a fedélzeten. Ennél a kis sebességnél gorombán meg-megdobta az örvény. Az öreg lehányta a másodtiszteket, nem jutott el a korlátig a tisztikantinból. Kikötöttek ivóvízért. Az élelem is fogytán volt. A kacskakezü hegylakó halála után nagy volt a nyüzsgés.

Novoszibirszkben kiürítettek a részükre két kocsit. Az utasokat egyszerűen leszállították. Az öregnek a valamikori szalonkocsiban jutott hely. Annyi kitüntetés húzta félre a kabátját. Mindent vagy semmit! Azt hinned, hogy összevásárolt néhányat. Nagy tisztelet övezte. Ennyi elismerést kapott. Vajon azért, mert annak idején ő is a cár ellen harcolt? Végre legalább Novoszibirszk, a hajó mehet nélküle, ahová akar!

Elindult az expressz. Két világ határáról halad mindig csak nyugatnak. Elindult, hihetetlen!

Itt, a világ végén a főmérnöknek az, nemcsak a tundra. Még mindig és még sokáig. Szibéria.

Ott nem hullott le a lomb, egyszerűen ráfagyott a fára. Hogy eszébe jutott-e a pofaszakállas uralkodó ígérete, ki tudja? Mielőtt a levelek lehullának – így szólt az elhíresült mondása.

Nyár lesz, mire hazaér, ha egyáltalán.

Ő még fogolyként is jobb ellátást kapott, mint a többiek. A komisszárrok kivételeztek vele, mert szükségük volt szaktudására. Kiemelték a barakkból. Később saját szobája, majd önálló lakása lett a gyári lakótelepen. Most útnak indították. Már nem is remélte, elbizonytalanodott az új körülmények között.

Két napig álltak a nyílt pályán, egyre hidegebb volt a vagonban. Kiderült, hogy elakadtak a hóviharban, még az Urált sem érték el. Perm vagy kétezer kilométernyire van Novoszibirszktől, nincs ember, aki felfogja, hogy ez mennyi! Egy Moszkva melletti táborba kerültek. Le kellett adni a ruhájukat. Fürdő. Három napig tetűirtás. Elkülönítés. Orvosi vizsgálat. Elkülönítés. Kalória, másfajta étkezés. Valamilyen por, néha tableta. Puffók lett az arca, mint a barokk anyalkáké.

Egy hónap múlva kisebb csoportokra osztották őket, a gulágosokkal együtt indultak haza.

– Kérem, én nyugdíjas főmérnök vagyok.

– Maga itt most szabaduló hadifogoly – mondta tagoltan az egyenruhás, minden szóra külön nyomatékot helyezve.

Ilyen parolit még nem látott.

– Megtehetném. Megfenyíthetném.

Aztán legyintett a belügyi százados.

– Menjen!

Ez volt az első és utolsó eset, hogy megszólalt. Odaállt, ahová állították. Ment, ahová beosztották. Itt nem változott semmi! – gondolta magában.

Megérkeztek Záhonyba. Itt magyar szó járta, de semmivel sem kedvesebb.

Kapott két papírt.

– Ezzel váltson jegyet! Magatartási szabályok, figyelmesen olvassa el Zsebpénz.

Szigorúan nézett rá. Odatette az ujját.

– Itt írja alá, meg itt, meg itt!

Ilyen szúrós szemű emberrel még nem találkozott.

A vonat befutott a Nyugatiba. Egy külső vágányon félreállították. Kiderült, hogy figyelték egész úton. Egy civil ruhás kísérte ki. Lepecsételték a papírját. Nem kell jegy a buszon, villamoson. Elég, ha ezt felmutatja, adták vissza a nyílt parancsot.

Itt mindenki magyarul beszél – motyogta magában, mintha csodálkozna.

Megkérdezték, hogy a város melyik részére megy. Zavarba jött, mert annak az utcának még neve sem volt, amikor bevonult.

A telepen teljesen elszokott a városi élettől. Ráadásul a városok is megváltoztak. Műszaki ember lévén sok mindenről tudott, és el is látták információval. A szabadalmi joggal édeskeveset törődtek. Behoztak járműveket, berendezéseket azzal, hogy tessék lemásolni! De ő ezzel nem elégedett meg, ami a gyártelepet elhagyta, jobb adottságokkal rendelkezett. Figyelembe vette a hőmérséklet szélsőséges ingadozását és az utak állapotát. Időnként el kellett kísérnie az anyagbeszerzőket és kiválasztani, amire szüksége volt.

Kint volt az utcán, teljesen magára utalva. Nézelődött. Erre a megváltozott városra és a pusztítás nyomaira, a belövések helyén látható csupasz téglára és a csonka házakra nem számított. Persze az épületek stílusa is meglepte, annyira más minden, mint Szibériában.

A saját házánál mogorván fogadták. Kijött valaki és a kapun keresztül rászólt. Pisztolytáska volt a derékszájában. Megmondta, kit keres.

– Itt ne keresse! – fordult vissza. Becsapta az ajtót és eltűnt a házban. Ezt a viselkedést ismerte. A világ egyébként olyan ismeretlen volt a számára, mintha nem is a hazájába került volna vissza. A szavakat is kereste. Látta, hogy akiket megszólított, akiktől segítséget kért, mintha megijedtek volna tőle.

A Pasaréti téren bement a plébániára. Bement a neveket. Ilyen híveket nem temettek mostanában, volt a válasz. Csodálkozott, hogy a pap reverendában van. Ezek szerint nem ferences barát. Hová lettek a szerzetesek? Azt mondta egy járókelő, hogy menjen a rendházba, neki nem jutott volna eszébe a papoknál érdeklődni. Az új templom tornya eligazította. A környék ismeretlen volt, az utóbbi negyven évben épülhetett ki ennyire. Ő szinte telepesnek számított, amikor eszébe jutott a városon kívül építkezni.

A pap becsukta a vastag könyvet. Próbálkozzon a tanácsnál, magyarázatul hozzátette, az előjáróságon. Röstelkedve megjegyezte, hogy elfogyott a pénze.

– Honnan szabadult? – kérdezett vissza nyersen az ismeretlen pap. Nem tudhatta, hogy az állam helyezte oda a papot.

Kifordult az ajtón. Dicsértessék, jutott eszébe, maga elé mormolta. Az ajtó mögül nem jött válasz.

Kifelé menet látott egy barátot habitusban, a ferencesek barna öltözkéiben. Az ő idejében is ilyen ruhában jártak a kolduló barátok. A szabatos kifejezések persze nem jutottak eszébe, körülírta őket. Papot, pópát odakint csak akkor látott, ha kiutaltak neki egy transzport új munkaerőt. Irdatlanok a távolságok, szökni nem érdemes.

A tanácsnál sorolta a neveket. Mindegyikre a fejüket rázták. Abban az utcában nem lakik.

– Voltam a régi házamban, ott tényleg nem.

– Mondja még egyszer a nevét! – szólt erre a hivatalnok.

Ránézett, az állapotára, aztán a kezére, amelyben valami iratokat szorongatott.

– Szerepel a nyilvántartásban. Holttá nyilvánították. Határozat van róla.

Szédült az éhségtől. Megtántorodott.

– Hozok vizet – állt fel az ügyintéző. Mintha kicsit nyüzött lenne ez az ember – gondolta magában a szőke asszony, és a fejét csóválta. Bár nem erősen, a hajtincsei mégis átrendeződtek. Kisimította az arcából.

– Itt van az összes papírom. Egy orosz nyelvűt is elővett.

– Amnesztia?

Ráhagyta.

– Hol kaphatok segílyt?

Az ügyintéző egy emelettel feljebb küldte, azzal, hogy majd jöjjön vissza.

Aztán telefonált valahová, közben lapozta a telefonkönyvet.

Egy ilyen nevűt talált. Megmondta a címet. Hozzátette:

– Nem én mondtam.

Gyalog indult el. Legalább három kilométer.

Délutánra ért oda.

Máté nyitott ajtót, a vendég megmondta a nevét.

– Így hívták az apámat.

– Meg a nagyapádat – válaszolta az ismeretlen.

– Mama – szólt be a szobába –, gyere ki!

– Megismersz, Gréti? – szólalt meg a szibériai főmérnök.

NAGY ZSÓFIA

Palóc konyha

Aszaltszilva-leves

1 liter aszalt szilva, $\frac{1}{2}$ kg füstölt disznóoldalas, 3 dkg zsír, 2 kanál liszt, 1 kiskanál pirospaprika, pici törött bors, 2–3 kockacukor

A jól megmosott aszalt szilvát 1 liter vízzel feltesszük főni, hozzá tesszük a füstölt disznóoldalat. Ha a hús és a szilva is jól megfőtt, zsírral, liszttel szép világossárga rántást készítünk, teszünk bele paprikát, sót, borsot, feleresztjük egy pohár hideg vízzel, és azonnal a szilvaléhez öntjük. A rántással még öt percig főzzük és ha nem elég édes, teszünk bele néhány kockacukrot.

Kapros, tejfölös leves

2 kanál apróra vágott zöldkapor, 1 kanál zsír, 6 deka liszt, 1 kisebb reszelt hagyma, 1 kiskanál pirospaprika, kevés só, 2 kanál ecet, 2 dl tejföl.

A lisztből zsírral világos rántást készítünk, vízzel feleresztjük, belereszeljük a hagymát, beletesszük a sót, paprikát, ecetet, kaprot és felforraljuk. Tálalás előtt tejjel elkeverjük, minden személyre egy egész tojást főzünk bele és zsírban pirított, kockára vágott zsemlyét adunk hozzá.

Paprikás rizs

Egy kanál zsírban jó fej reszelt hagymát megfuttatunk, beleteszünk édes pirospaprikát, fél pohár paradicsomlevet és egy fej zellergumót megreszelve. Összeforraljuk, beleöntünk egy nagy pohár rizst és vízzel fel-feltöltögetve üvegesre főzzük.

Tepertős krumplis gombóc

Negyed kiló krumplit hajában megfőzünk, megpucoljuk, áttörjük, adunk hozzá egy kevés sót, egy tojást, s annyi liszttel, hogy közepes keménységű legyen, összegyúrjuk. Ujjnyi vastagra nyújtjuk, és tenyérszerű kockákra vágva megtöltjük, majd gombócokat formálunk belőle és forró lobogó vízben kifőzzük. Tálra szűrjük és tejjel leöntve azonnal tálaljuk.

Töltelék: 15 dkg tepertőt megdarálunk két szelet friss kenyérrel, és hozzáadunk 1 kanál tejfelt is.

A vizet, amiben kifőtt, bezöldségeljük, így lesz zöldséglevesünk is.

Almás bukta

60 dkg liszt, 1 tk. só, 4 dkg élesztő, 4 ek. cukor, 2–3 ek. zsír, 2 tojássárgája, 3–4 dl tej, alma.

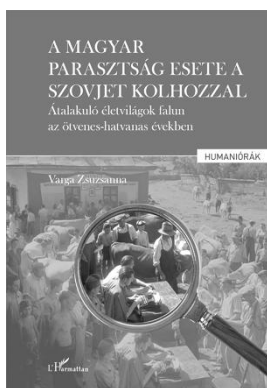
A liszthez hozzáadjuk a sót, a langyos cukros tejben felfuttatott élesztőt, a zsírt, a tojássárgáját és jól kidolgozzuk. Letakarjuk, és amikor a duplájára kelt a tészta, ujjnyi vastagságúra kinyújtjuk, négyszögeket vágunk belőle, majd mindegyikbe egy megpucolt almadarabot teszünk. Szórunk rá *csimetet* (őrölt fahéj), és összecsomagoljuk. Kizsírozott tepsibe rakjuk egymás mellé, megkenjük olvasztott zsírral és szép pirosra sütjük.

ALABÁN PÉTER

Kollektivizálás és a parasztság reakciói

Varga Zsuzsanna: *A magyar parasztság esete a szovjet kolhozokkal. Átalakuló életvilágok falun az ötvenes-hatvanas években*

„Prés alatt a közép- és kisparasztság” – fogalmazott Varga Zsuzsanna több korábbi előtanulmányában, illetve a később megjelenő 204 oldalas kötetében, immár külön fejezetben tárgyalt, „A kollektivizálás hullámvasútján” című írásában.¹ A nógrádi születésű történész, az MTA doktora, az ELTE BTK egyetemi tanárának legújabb kötete nem csupán egy a rendszerváltást követően jelentős számban megnőtt, a szocialista mezőgazdaság történetét érintő vagy feldolgozó agrártörténeti témájú munkák sorában, hanem – új és nemzetközi összevetésre ösztönözve – a ma-

gyarországi kollektivizálás elhúzódó, többszakaszos folyamatának (1949–1961) ellenállási, alkalmazkodási és túlélési mechanizmusait elemezve utal a Kádár-korszak további időszakában is folytatódó érdekérvényesítési küzdelemre, amely a szovjetizálásra törekvő hatalom és a parasztság között zajlott. A három kollektivizálási kampány során a parasztok mindössze kétszer tudtak rövid időre (1954–1955, 1957–1958) visszatérni az egyéni gazdálkodáshoz, az egyéni és kollektív életpályáikban kiszámíthatatlan mozgások és „hullámvölgyek” követték egymást, fenntartva a bizonytalanság érzését.

A könyv megjelenése korántsem előzmények nélküli, amelyre annak több fejezete is utal: az egyes alapul szolgáló korábbi tanulmányok mellett a szerző angol nyelvű szintézist készített a hazai mezőgazdasági szö-

¹ Varga Zsuzsanna: A falusi társadalom feszültségócai az 150-es évek közepén. In: *Múltunk* 2006/4. 222–239.; ill. Varga Zsuzsanna: A kollektivizálás „hullámvasútján”. A tétesztetés három szakasza. In: *Rubicon* 2018/9. 4–15.

vetkezetek négy évtizedes történetéről², kiemelve a történészek közötti, leginkább a kollektivizáláson túlmutató szovjetizálás egészéről szóló vitákat is. Utóbbiakra utalva a könyv nem maradt visszhangok, reakciók nélkül sem. Ezek sorában a legújabb ilyen disputa az MTA Filozófiai és Történettudományok Osztálya által „A szovjet típusú rendszer időszakának vitatott kérdései” címen rendezett – könyv formájában is publikált³ – konferenciáján, vagy – Valuch Tibor történész (EKKE BMK) kezdeményezésére – a BBC History magazin 2022. évi, a Kossuth Kiadó által megjelenő utolsó hat lapszámában keltett nagy visszhangot a szakmai körökben. Varga Zsuzsanna szerint miközben a parasztság az 1960-as években már a kényszerrel és erőszakkal szemben túlélésre alkalmas stratégiákat alakított ki, a szovjet kolhozmodellől eltérő, „magyar gazdasági csodaként” értékelhető, „hibrid rendszerű” agráriumot nyugati „tudás és technológiatranszfer” hatásmechanizmusok is érték (pl. amerikai technológia alkalmazása a zárt kukoricatermesztésben). Megjegyzi ugyanakkor, hogy „a magyar agrárszféra az 1980-as évek első felében olyan paradox helyzetbe került, hogy az előző időszak fejleményeinek köszönhetően számos területen a nemzetközi élvonalban szerepelt, a hazai gazdasági környezet mégis olyan kedvezőtlenül alakult, hogy a megszorítások kimerítették a fejlesztésre szánt tartalékait.”⁴ Álláspontjával szemben Csikós Gábor és Ö. Kovács József – az általuk kortársi tapasztalattörténeteknek nevezett, levéltári forrásokra, levelezésekre, a nomenklatúra körében keletkezett iratokra, újságcikkekre épülő kutatásokra alapozva – a vidéki lakosság által elszenvedett erőszak nem kellő hangsúlyozását, már-már hiányát veti fel, de számos egyéb ponton is más következtetéseket fogalmaznak meg.⁵ A többszereplős vitában Földes György írása⁶ az 1956 előtti és

² Varga, Zsuzsanna: *The Hungarian Agricultural Miracle? Sovietization and Americanization in a Communist Country*. The Harvard Cold War Studies Book Series. Lexington Books, Lanham, Maryland, 2021.

³ Rainer M. János (szerk.): *A szovjet típusú rendszer időszakának vitatott kérdései*. Kronosz Kiadó, Pécs, 2022.

⁴ Varga, Zsuzsanna: *The Hungarian Agricultural Miracle? Sovietization and Americanization in a Communist Country*. The Harvard Cold War Studies Book Series. Lexington Books, Lanham, Maryland, 2021. Ebook – Adobe Digital Editions. 308.

⁵ Csikós Gábor – Ö. Kovács József: Elbeszélés és történeti magyarázat – „Magyar agrárcsoda” és a források vétőjoga. *ArchívNet* 2021/4–5. <https://www.archivnet.hu/elbeszeles-es-torteneti-magyarazat-magyar-agrarcsoda-es-a-forrasok-vetojoga> – utolsó letöltés: 2022. július 30.

⁶ Földes György: Az erőszakról. In: *BBC History* 2022/5. 66–67.

utáni viszonyok különbözőségére, egyben – főként már 1953 után – arra a gazdasági, társadalmi és politikai viszonyokban egyaránt érezhető kiegyenlítődésre hívja fel a figyelmet, amely érezhető javulást hozott az életviszonyok terén, s amit a magyar társadalom is realitásként vett tudomásul a hatvanas évek második felétől.

A fenti viták tükrében különösen érdekes tehát kézbe venni a monográfiát, amely elő- és utószóval, közel 30 oldalas bibliográfiával ellátva, a történeti bevezetőt követően nyolc fejezeten keresztül tárgyalja a drámai megpróbáltatás-sorozatot az áldozatiság és az aktív cselekvés köztes állomásait rekonstruálva. Fogalomtárában több, fókuszba helyezett kifejezés közül a „megküzdés” megannyi módozatát, emberpróbáló léthelyzetét – a kutatási eredményeit most összegző egyetemi oktatóként – nem csupán feltárni kívánja az olvasók előtt, hanem – túlmutatva az elemzéseken – új típusú, „belső monológ” generálására törekszik a még élő idősebb és a fiatalabb generációk között a kötetben tárgyalt időszak átélt és megtapasztalt eseményeinek tudásátadására ösztönözve.

A magyar mezőgazdaság szocialista korszakát kelet-közép-európai kontextusban is feltárni kívánó munka a sztálini agrármodell átvételét, a kulákkérdés iránymutatásait, a hazai termelősövetkezeti csoporttípusok (I–IV.) jellemzőit veszi alapul a bevezetőben, majd feltárja a falvakban zajló folyamatokat. „A kulák: a kizsákmányoló” – fogalmazta meg még belügyminiszterként Kádár János, a hatalom által eszközölt mértéktelen elvonás és a büntetőszankciók együttes hatására pedig többségük 1950–1951-re a gazdasági ellehetetlenülés állapotába kerültek, s ettől kezdve a „maga ura parasztság” vállára is komoly terheket raktak. A földhöz és addigi életformájukhoz való ragaszkodásukat kilátástalannak ítélve a kis- és középparaszti réteg tömegesen ajánlotta fel földjét az államnak, s gyerekeiket arra biztatták, hogy a mezőgazdaságon kívül vállaljanak munkát. Nógrád megyében már a második világháborút megelőzően is a kis- és törpebirtokos családokból sokan és gyakran vállaltak idénymunkát a szén- és bazaltbányákban, illetve Salgótarján ipari üzemeiben, a kétlakiság létforma pedig ezt követően csak tovább terjedt. 1950 végére a lakosság egyharmada már az „iparba ingázott”, egyes helységek esetében pedig komolyabb passzív ellenállásba ütközött a téveszkek szervezése. Varga Zsuzsanna családi kötődés révén foglalkozott az ekkor is alig 900 fős Mihálygerge példájával, amelynek „makacssága” a szervezett ellenállás helyi szimbolikája lett, 1953-ban pedig a kollektivizálás elakadásával járt. A szigor erősödése, valamint a helyszíni elszámoltatások ellenére a beadási és

az adóhátralékok nem csökkentek, azaz a falusi lakosság kollektív büntetése a Rákosi-korszak végére kudarcot vallott (62–85).

A könyv következő fejezeteiben a válaszreakciók mellett a parasztság követelései, az ellenállás és az alkalmazkodás stratégiái jelennek meg: az 1952. évi „padláslesöpréseken” túl így a Nagy Imre első miniszterelnökségével (1953–1955) kezdődő „új szakasz” politikája, majd az előző irányvonalhoz való visszatérés „hullámvasútként” váltakozó periódusa (kollektivizálás-dekollektivizálás-kollektivizálás), továbbá a nyomásgyakorlás, az agitáció más módszereivel (például a módos gazdák megnyerésével) zajló téveszesítés harmadik szakasza (1959–1961). Sokat számított, hogy nincstelenekből vagy módosabbakból állították föl a termelészövetkezetet („bőrkabátos” és „mezítlábas” téeszek), miközben több helyen a falusi lakosság igyekezett húzni az időt különféle kifogásokat találva a belépési nyilatkozat aláírásának halasztására. Egészen biztos, hogy számos olyan eset volt, amikor a szervezők nem alkalmaztak fizikai erőszakot, mert másképp is el tudták érni a belépést, ám a zsarolás annál inkább jellemző volt.⁷ Habár sokan nem vélték hosszú életűnek a termelészövetkezetek létét, már nem volt visszaút. A kötet 1961 után is tárgyalja a hatalom és a parasztság viszonyát megemlítve, hogy végül a sztálini modell utolsó kritikus maradványelemeit az 1967. évi III. törvény⁸ „távolította el” többek között a garantált munkadíjalap létrehozásával (160–161).

A könyv utolsó fejezete visszatér a kétlakiság témaköréhez az állampárt számára problémaként megmaradt falusi munkásság kapcsán. Miképp az a kollektivizálás utolsó szakaszánál bebizonyosodott a vezetés számára, hogy „a kétlakiak hiába töltötték el éveket a munkásosztály körében, ez a közeg nem sokat hatott rájuk, továbbra is kitartottak földmagántulajdonuk mellett, oly módon, hogy a munkásként dolgozó családfő megtartotta munkahelyét, s valamelyik családtag, például a feleség lépett be a földdel a termelészövetkezetbe” (166–167). A 60-as évek végére a kettős foglalkozás hármas jövedelemforrással bírt a vegyes foglalkozásszerkezetű falvakban: az iparban-építőiparban, közlekedésben, szolgáltató szektorban történt, ingázást/bejárást igénylő, ám kedvezményekkel (pl. SZTK, jobb nyugdíj) kiegészült fizetésért végzett munkavállalás mellett a mezőgazdaságból helyben szerzett (illetve megtermelt) kétfajta (téesz és háztá-

⁷ Varga Zsuzsanna: A kollektivizálás „hullámvasútján”. A téeszésítés három szakasza. In: *Rubicon* 2018/9. 13.

⁸ <http://jogszabalyfigyelo.hu/index.php?id=5xv1j3o5jg04nmpid&state=19940727&menu=view> – utolsó letöltés: 2022. július 30.

ji) jövedelem származott (173), amely alkalmazkodási stratégiát az MSZMP KB Mezőgazdasági Osztálya sokkal inkább tekintett gazdasági/jövedelmi, semmint politikai kérdésnek. Az 1968-as új gazdasági mechanizmus hatására a több lábon álló falusi munkásság átlagos jövedelme meghaladta mind a téeszparasztság, mind az ipari munkásság átlagát, vagyis még akkor is jobban járt egzisztenciálisan, miközben az üzemekben csekély volt az érdekérvényesítő szerepük (175), sőt gyakran hátrányos megkülönböztetés érte őket. Utóbbi részben az alacsonyabb iskolai végzettségből adódott: a falusi származásúak között magas volt azok aránya, akik nem végeztek el a nyolc osztályt.⁹

Az egyéni gazdálkodáshoz vezető út ellenben lezárult tehát, 1962–1964 között pedig újra megugrott az agráriumból kilépők száma: ekkor mintegy 180 ezer fő hagyta el a mezőgazdaságot (172). A munkásságba újonnan belépők összetétele vegyes képet mutat, amelynek egyik fő jellemzőjét Valuch Tibor az alábbiakban összegezte: „többsége különböző paraszti rétegekből, napszámosok, agrárproletárok, az ötvenes évek parasztpolitikájának miatt a földtől átmenetileg vagy tartósan menekülő birtokos parasztságból került ki. Számukra – különösen a kor megkezdésénél hektikus politikai és társadalmi viszonyai közepette – fokozott nehézséget jelentett az új munkaszervezeti formákba történő beilleszkedés, az üzemi hierarchiába történő betagozódás, a munkamozdulatok elsajátítása. A parasztságból munkássá válás nem új jelenség a 20. század magyar történelmében, de ilyen tömeges méretűvé válása igen. Ennek következtében a hatvanas évek végére a magyar munkásság egyik legfőbb jellemzőjévé az átmenetiség vált, ami együtt járt a hagyományos munkáséletforma felbomlásával, illetve átalakulásával.”¹⁰ Az osztálytudat tekintetében még mindig kezdetleges szinten álló, főként betanított és segédmunkát végző falusi munkásságot ért hátrányok ellenére maga a párt is elismerte a munkásság differenciáltságát, egyben az egységesség hiányát.

⁹ A nők helyzete rosszabb volt a férfiakéhoz képest. Kisőrsi Zsófia PhD-értekezésében Vas megye ingázóit vizsgálva állapította meg, hogy „a városi nők számára felkínált munkahelyekre szakképzetlenségük miatt a falusiaknak esélyük sem volt. A vidéki nők – az esetek döntő részében – egymással harcoltak, és nem a városiak elől vették el a pozíciókat.” Kisőrsi Zsófia: *Az államszocializmus ingázóinak társadalmi helyzete és megítélése Vas megyében (1960–1990)*. PhD-értekezés. ELTE BTK, Budapest, 2021. 124.

¹⁰ Valuch Tibor: *Mindennapi történeteink. Válogatott társadalomtörténeti tanulmányok*. Kronosz Kiadó, Pécs. 228.

A fentiekben említettek alapján Varga Zsuzsanna munkája – miképp a címe is mutatja – az 1950-es és 1960-as évekre fókuszál, a szerző összességében azonban a kollektivizálás négy évtizedét vizsgálta, s abban helyezi el most az átalakuló vidék és falusi életvilág sajátosságait. Miközben a teljes folyamat két pólusát képviselők álláspontja („sikertörténet” vagy „zsákutca”) ütközik egymással, az annak eredményeire utaló agrár-modernizációt, illetve a genezisére vonatkozó állami erőszak eszközeit, terjedését és következményét szembe állítva a szerző tárgyilagosan, alulról történő, részben lokális megközelítéssel ad lehetőséget a mérlegelésre, bepillantást engedve az át- és túlélési stratégiákba, a kényszerreakciók különféle formáiba, az egyes paraszti rétegek összefogásra épülő kapcsolatrendszerébe, a hatalommal való viszonyrendszerébe és megváltozott életkörülményeibe.

(L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2021)

LUKÁTS JÁNOS

Számvetések – negyedszázadról

Kaiser László két kötetről

„Az emberélet útjának felén...” – e szavakkal és ezzel az időmegjelöléssel indítja élete fő művét – a Pokoltól a Mennyországig – Dante Alighieri. Az embernek – különösen az alkotó embernek – igénye, szüksége, hogy időnként széttekintsen maga körül, felmérje és összegyűjtse az elévzett és a még tornyosuló feladatokat. Az ilyen összegezések nemcsak az alkotó számára jelenthetnek reális képet a megvalósult tervekről, hanem – az olvasók szemében – magát az alkotót is új színben tüntetik fel.

Kaiser László az elmúlt másfél esztendőben két, merőben eltérő tartalmú kötetbe gyűjtötte és rendezte az elmúlt negyedszázad válogatott verseit, illetve különböző prózai műveit. Egyúttal a saját élet- és világszemléletét is vizsgálat alá vette és gazdagította ezekkel a művekkel.

Kaiser László: Gyerekszoba

Versek

Amikor Kaiser László verskötetét először kézbe vettem és olvasni kezdtem, ezt a címet adtam magamban a könyvnek: *Az élethosszú gyerekszoba*. A szűkszavú(nak tűnő, egyszavas) cím egy sor kibontásra és megfejtésre váró fogalmat (folyamatot, kapcsolatot) tartalmaz. A gyerek természetesen a költő leányát jelenti, aki szülei szeme láttára fejlődik a csecsemőkortól a nagylány korig, e folyamat (ama negyedszázad) során számos vers szól róla, szól hozzá, őt hívja a költő-apa segítségül, és leánya személyén keresztül vall hitet az élet értelméről és tartalmáról.

Az apa óvja gyermekét, ámul a csodán, amely szeme láttára bontakozik ki a környezetében, amelyet családnak neveznek, örömmel figyeli gyermeke önmagára találását, ami egyúttal azt is jelenti, hogy a gyermek idővel (na-

gyon rövid idővel) önálló személyiség lesz. A bevezető verscímében még azt vallja önbizalommal: *A szobád nekem Galaktika*, vagyis a harmonikus, teljes világ, sőt azt kívánja: „tegyél gyerekké, gyermekem!”. Az élet örömeit, értékeit gyermekével együtt akarja megismerni, átélni. De hamarosan ráébred, hogy az idő szigorú zsarnok, különösen, ha két nemzedék számára egyszerre kell valamelyes harmóniát teremtenie: „Jövőből jöttem, kisleányom” – írja a *Robotmesében*, majd fanyar józansággal fogalmaz – inkább a maga számára: „utam az, hogy előtted elmegyek” (*Fogyó időben*).

Maga a gyermekszoba valójában kettős értelmű fogalom, mint „térelem” a családi környezet, játszóhely, menedék gyűjtőneve, kezdetben a gyermeki önállósulás helyszíne. A gyerekaszobában aztán idővel felnő a család leánygyermeké, egyre döntésképesebb személyiséggé válik. Miközben telnek az évek, múlik az idő... S bizony ez az idő másképp hat a bakfis korú leányra, és másképp a középkor éveit járó, töprengő költő-apára.

Az idő kétféle módon telését (múlását) az apa más szavakkal fogalmazza meg –, leányának is szól, de mégis inkább magának küldi a figyelmeztetést: „végül úgysem nekem, / de másnak leszel?” (*Apadal*). A *Gyermekszoba* vers mintha egy korszaknak, egy kapcsolatnak a végleges átalakulását fogalmazná meg, nem szorongással, inkább bölcs tudomásul vétellel: „Innen téged idő űzött, / s idő röpít vissza majd, / innen mész el egyszer végleg, / gyermekkorod addig tart”.

Költők és versolvasók – valamennyien voltunk gyerekek, sokunknak volt gyermekszobája is, most mégis riadtan (de legalább is töprengve) olvassuk Kaiser László sorait a gyermek felnövekedéséről, a szülő (mondjuk ki a szót!) megöregedéséről és az idő feltarthatatlan múlásáról. Nem tragikusnak tekinti a költő ezt a változást, de valamely józan számvetés kap hangot a gyermek és szülője kapcsolatának megfogalmazásában, amit az olvasó hasonló együttérzéssel olvas – és alkalmaz a saját gyerekeire, a saját életére.

Az Idő halad, az élet múlik, az élet értelmét azért még sokáig (mindvégig!) a gyermek közelsége, a személyes kötődés teszi tartalmassá, sőt a költő ki is mondja (vagy kikiáltja?), ha: „nem vagy velem, nem vagyok?” (*Nem vagy velem*). A tudat, hogy a gyermek fölött őrködni kell, később, hogy egyengetni kell személyisége kibontakozását, folyamatosan ad erőt és kedvet, értelmet a felnőtt, a költő életének. És megfogalmazza sokadszor, élet-hosszú élményként a vallomást a gyermekről, a gyermeknek: „Te tudtál csak megtartani, / veled több volt, mint arasznyi / az amúgy is röpké élet, / s hoztál tonnányi szépséget” (*Te tudtál!*).

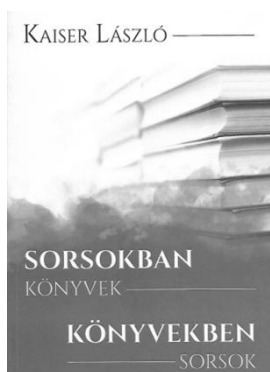
És amiképpen a költő-apa aggódó szeretettel segíti gyermekét az önállóság felé (miközben fél az idő előtt való elszakadástól), látja sok más család (gyermek és apa) riasztó példáján, hogy a családok sorra szétszakadnak, sok gye-

rek utat téveszt, és hogy „hány árva keresi Istenét” (*Valaki altatja gyermekét*). A költő bízik Istenben, akihez fordulhat segítségért és buzdításért, akinek védelmébe ajánlja gyermekét (és minden gyermeket), és a gyermek személye ad az apának, a költőnek is erőt és bizakodást: „érte látok el Krisztusig” (*Itt*).

(*Hungarovox Bt., Budapest, 2021*)

LUKÁTS JÁNOS

Kaiser László: Sorsokban könyvek – könyvekben sorsok

Kaiser László évtizedek óta sokirányú szereplője a magyar kultúra különböző területeinek. Maga is alkotó (költő, próza- és drámaíró, sőt dalszöveg-szerző), továbbá szervező, kiadó, de a színház berkeinek, a film és a szinkron világának is aktív résztvevője. A Hungarovox Kiadó vezető szerkesztőjeként számtalan kortárs író-költő számára teremtett nyilvánosságot, sőt a színházat és a könnyűzene világa alkotóinak is fórumot hozott létre. Ennek a széleskörű tevékenységnek és a hiteles emberi kapcsolatoknak az eredménye lett, hogy számos alkotó, több folyóirat és kultu-

rális intézmény keresi meg, szerzők laudációját (bemutatását) kéri tőle, új művek népszerűsítését, de bizony még gyászbeszédet tartását is. Kaiser László mindezt alkotói tevékenysége szerves és igényes részének tekinti, a „vegyes műfajokat” kedvelő korunkban ezek a „tisztá műfajok” jobbra elismerést hoznak számára. Az emberi sorsok közé folyóiratok bemutatása, városok kulturális életének megszólaltatása, népszerű rendezvények ismertetése társul. És Kaiser László figyelmét el nem kerüli számos magyar könyv (szépirodalom és szakkönyv), amely korok, személyek, alkotók új szempontú bemutatását tartja céljának.

A gyászbeszédet – ugyebár – mintegy utolsó lehetőséget nyújtanak (követelnek!), hogy bennük személyes hangon, baráti közelhajlással foglalja össze a nekrológot tartó az eltávozott személy értékeit, érdemeit, személyes kisugárzását. S ha író, költő, újságíró távozik, akkor az olvasók nevében is „muszáj szólni”. Kaiser László írja: „Fogalmazzak egyértelműen: egy érdekvezérelt, farizeus korban igaz ember, hiteles, hívő ember és hite-

les magyar értelmiségi s költő volt” – a megrázó értékelő mondat mintha nemcsak egyetlen alkotóról szólna, hanem bizonyosan valamennyiről Kaiser elbúcsúztatottjai közül. Máshol így összegezi: „ott vagyunk az emberi lét legfontosabb alappilléreinél: barátság, tanulás, tevékenység, kapcsolatok” – a fáradhatatlan alkotó szól és értékel így az eltávozottról.

Többeket valamelyik kerek születésnapon köszönt (a hatvanadikon, a hetvenedikén), természetesen összegezi az eddig megtett utat és elért eredményeket, s talán még inkább: további művek megalkotására, gondolatok kimondására buzdít. De felvázolja folyóiratok profilját, saját érdeklődési körét, számba veszi „az alkotók seregét” vagy néhányat közülük (például az *Agria* vagy a *Búvópatak* folyóirat világát tárja fel).

„*Sorsok és munkásságok*” – mondja a kötet kezdő gyűjteménye, amely az alkotói élet és a megvalósult mű kölcsönhatását, sikereit vagy óvatos változásait mutatja be –, valójában a jelen és a közelmúlt alkotóinak és műveinek a példáján, továbbá az elmúlt évszázad eredményeinek és emlékeinek a példáján. A sorsok és művek hasonlósága és különbözősége (sokirányúsága) adta Kaiser Lászlónak a szándékot, hogy kötetbe állítsa az egymást erősítő műveket, a megörökölt és a saját maguk által megformált művészi kifejezési formákat.

„*Könyvek és tanulságok*” a címe a kötet záró gyűjteményének. Kaiser László itt különböző témájú, különböző hangvételű írásműveket vonultat fel, recenziókat szépirodalmi alkotásokról, de irodalomtörténeti portrék, a kor (XX–XXI. század) különböző ízlés- és olvasástendenciáit bemutató művek egyaránt szerepelnek itt, egymást részben támogató tendenciával, részben alternatívákat mutatva be, az irodalom (ön)meghatározásának múlt századi és (talán) holnapi lehetőségeiről.

A gyűjtemény hangütését már az első mű megadja: „*Házsongárdi rekviem*” a címe, „megrendítő szépségű, alapos, tudományos hitelességű, egyben művészi igényű” könyv. A közel ötszáz éves kolozsvári magyar temető címében akár evidenciaként is hathat a rekviem megjelölés, pedig itt többről van szó. A múlt, a jelen és a (felrémlő) jövő önmagán túlmutatva ábrázolja az erdélyi magyar sorsot, Kolozsvár helyét, küzdelmét és perspektíváit a jelenlegi és a következő évtizedekben. Az 1990-es évek elején Kolozsvár lakosságának már a negyede sem volt magyar, mára ez a szám 18%-ra csökkent. Alig harminc évvel ezelőtt ötszáz síremlék védelmére nyújtott be kérelmet a temetőt fenntartó társaság. Máig bizonytalan azonban, mi lesz a Házsongárdi temető sorsa, „a könyv esztétikai érdemein túl morált is hirdető és sugalló alkotás”, majd zárómondatként: „Nemcsak a múltunk mindez, hanem a jövőnk is!”

„*Tersánszky és az első világháború*” címen készit Kaiser László áttekintő összeállítást a század első harmadának az egyik legismertebb és legtermékenyebb prózaírójáról, akinek életművét nagymértékben befolyásolta az első világháború, a Monarchia szétesése és Magyarország széthullása. Az (akkor még) fiatal író „virtuskodástól hajtva 1914-ben önkéntesként bevonul”, Galíciában szolgál, Isonzónál, a Piavenál, de nem sok idő fog eltelni, mire eljut annak megállapításáig, hogy „a rablógylkos, aki pénzért öl... ugyanazt cselekszi, mint egy nemzet, amely háborúzik. De a háború még becsstelenebb...” Pályája csúcspontjai közül háborús regény *A margarétás dal*, az *Egy ceruza története*, de egyik mű sem fronthistória vagy lövészárokgény, hanem a háborúban (vagy annak környékén) őrlődők ösztönelete, morális átformálódása, kiábrándulása. A század kataklizmái – kimondva-kimondatlanul – kapcsolódnak egymáshoz, sugallnak egymásnak, de legalább is hangot adnak „a szabadságvágyának és a maradéktalan őszinteségnek”.

Akár valamelyes meghökkentést is kelthet a következő írás(ról készült recenzió, töprengés vagy megtöprengtetés). Sarusi Mihály: *Pincészer* c. művelődéstörténeti vagy mondjuk így: „borológiai” könyvről készített áttekintést Kaiser László *Az ivás (és írás) méltósága* címen. Maga a pincészer (ha nem tudná valaki) „több pincét fölkereső baráti borkóstolót” jelent. A Kárpát-medence évszázados társasági eseményét idézi fel, „nagy hőfokú személyes kötődést a vidékhez, tájhoz, borfajtaához és az emberekhez”. Sarusi megállapítja: „Kultúránk, vagyis európaiságunk és magyarságunk magában foglalja az ivás kultúráját. Már a Bibliában olvashattunk a borivásról...” (Noé ürügyén). Majd (egy-egy olvasók számára némiképp meghökkentéssel) állapítja meg, hogy „a vigadozásra kész magyarság 1956 után lett komor ivó”, majd közli: „egymillió alkoholistával számolnak az orvosok... Valami elveszett tehát az ivás kultuszában, lett baljós cselekvés, netán pótselekvés...” Műve végtanulsága szerint azért mégiscsak megállapítja a szerző is, a recenzens is: „a bor összehozza a különböző nemzetiségű, de tisztességes embereket. Úgy is fordíthatnánk: a tisztességes bor a tisztességes embereket!”

Apáim a könyv címe, *Apákkal és apátlanul* a recenzióé. Kósa Csaba egy családörténet markáns vonalát vázolja fel könyvében. A család birtokában van (megmaradt) a korán elhunyt édesapa irattára, emléke, személyisége, akinek sorsát feldúlja, életét elveszi 1945, a szovjet megszállás és Magyarország tönkretétele. Az író továbblép az eseményeken, régen elhunyt apja emléke után megformálja a mostohaapa képét is. „Mindebben van valami fenséges és hátborzongató. A megörökítéshez annyi tényező összejárása

kellett, köztük a magyar történelem rettenetes szorítása”. A kötelességtudó, értelmiségi mintahivatalnok (az édesapa) helyét az italozó, jellemgyenge párt-nagyfőnök foglalja el (a mostohaapa). Bár (talán szerethető) apa lett ő is, a kétnemzedéknyi családtörténetben valójában három korszak nemzeti és emberi sorsa, a jellemek egymásutánja – és egymást tagadása – mutatkozik meg (mármint a Horthy-, a Rákosi- és a Kádár-korszaké). A két apaalak, az idősödő édesanya és a krónikát történelmi drámává formáló fiú többnemzedékes története mögött ott dübörög a XX. század Magyarország, de akár az egész Közép-Európa históriája is.

A befolyásolás formái a médiában – az igényes és szerteágazó tanulmánygyűjtemény valójában minden tudományos (s talán még inkább) népszerű tudományos írásműre, sajtótermékre, újság- és folyóirat szövegre érvényes (vagy érvényesítendő) írást tartalmaz: „A tudás, az igazi és tisztességes tudás talán nem más, mint lényeglátás”. Ebből az alapmegállapításból indul ki és erre tér vissza a tizenegy szerző négy csoportba osztott tanulmánykötete. Riasztó, elgondolkoztató és mellbevágó a jelen kommunikációs világra teljességgel érvényes megállapítás, miszerint „korunk a jól informált tudatlanság kora”. A megvalósuló művek szerepe és logikai tendenciája pedig „a szándéktól a hatásig, bizonyos formákkal, bizonyos tartalmakkal... Külön elmélkedés tárgya lehetne, hogyan fogalmazta át és tolt háttérbe a politika, a féltékenység, a közepszerűség és a manipuláció meg a piacgarázdság diadala, hogy ne az emberi és tárgyi minőség legyen az elsődleges”.

A sajtó esetében különösen veszedelmes a lényegkiemelés és az elhallgatás manipulált paradigmája, külön figyelmet érdemel viszont a sajtószövegek igényes textológiai, retorikai megközelítése. Az optimistán feltett kérdés így hangzik: „Szép magyar beszéd egyfelől, minőségi tartalom másfelől: kell ennél több? Akár gyakorlat, akár kíváncsi, akár lehetőség: a jó írásba befolyásoló törekvések.” A nyilvánosság szerepe és fontossága egyéni és közösségi értelemben egyaránt hozzájárul(hat) e bonyolult összefüggés eredményességéhez. Tiszteletreméltó vállalkozás Kaiser László tematikus anyaggyűjtése és alkotó rendbetétele. Az alkotó (az író, a költő) ugyanúgy aggályos széttekintéssel teremt rendszert, ad segédeszközt, tűz maga és szerzőtársai elé célt, mint ahogy bevilágítja a mintegy másfél évszázadra terjedő történelmi időszak tendenciáit, a világnézet(ek) fordulatait, az emberi, alkotói, olvasói nézőpontok százféleségét. És mindez mégis egy irányba mutatót, amely irány az ígéretes, termékeny magyar kultúra és a magyar nyelv hitele könyvben, szóban, beszédben.

(*Hungarovox Bt., Budapest, 2022*)

SZERZŐINKRŐL

- ACSAI ROLAND (1975, Cegléd) Radnóti-díjas, Zelk Zoltán-díjas és Bárka-díjas író, költő.
- ÁDÁM TAMÁS (1954, Balassagyarmat) költő, szerkesztő, újságíró.
- ALABÁN PÉTER, DR. (1979, Budapest) történész, iskolaigazgató.
- BALAJTHY FERENC (1946, Mór) Vajda-díjas költő.
- BÁNFAI ZSOLT (1965, Mohács) költő, nyelvtanár, fordító.
- BARÁTHI OTTÓ, DR. (1944, Hatvan) közgazdász, újság- és közíró.
- BERÉNYI KLÁRA (1974, Debrecen) költő, könyvtáros, magyar nyelv és irodalom szakos tanár.
- CSERNÁK EDIT (1975, Balassagyarmat) Horváth Endre-díjas képzőművész.
- HANDÓ PÉTER 1961-ben született. Nógrád megyében él.
- ISTENES TIBOR (1972, Budapest) költő, szerkesztő.
- KAISER LÁSZLÓ (1953, Budapest) költő, író, szerkesztő, dramaturg.
- LUKÁTS JÁNOS (1943, Budapest) magyar-könyvtár szakos bölcsész.
- MAJOROS ISTVÁN, DR. (1949, Hont) történész, az MTA doktora, az ELTE professor emeritusa.
- NAGY ANTAL RÓBERT (1974, Keszthely) pedagógus, költő.
- NAGY ZSÓFIA (1962, Nagykürtös, Velký Krtiř) gasztroszakértő, rovat-szerkesztő, ételkritikus.
- OLASZKA SÁNDOR (1989, Salgótarján) Somoskőújfaluban élő író.
- ORAVECZ TIBOR (1959, Salgótarján) költő.
- PRAZNOVSZKY MIKLÓS FERENC (1951, Salgótarján) nyugállományban lévő nyomdász, lokálpatrióta helytörténet-kutató.
- RADNAI ISTVÁN (1939, Budapest) író, költő.
- SIMEK VALÉRIA (1953, Bakonycsérnye) óvodapedagógus, költő, író.
- VASVÁRI ZOLTÁN (1958, Budapest) etnográfus, művelődéstörténész, néprajzos-muzeológus.
- ZÁHORSZKI MÓNICA (1974, Balassagyarmat) grafikus.
- ZENTAI LÁSZLÓ, DR. (1950, Sopron) költő, író, a Soproni Füzetek főszerkesztője.

A lapszám Zilahi Nono alkotásainak felhasználásával készült.
A külső borítón a *Csiki piros mellénnyel, fehér gyolcs ingben* (vegyes technika, 60x50 cm) és az *Árkosi székegy viseletben* (vegyes technika, 85x50 cm) c., a belső borítóoldalakon a *Fantazmagóriás Hortobágy* (vegyes technika, 80x80 cm),
a *Mérai legény berbéccsel* (szén és pasztell, 32x32 cm) és *A Batul alma*
(szén és pasztell, 80x50 cm) c. kép látható.

Főszerkesztő:
DR. GRÉCZI-ZSOLDOS ENIKŐ

Fenntartó:
SALGÓTARJÁN MEGYEI JOGÚ
VÁROS ÖNKORMÁNYZATA

Főmunkatárs:
DR. CSONGRÁDY BÉLA
NAGY PÁL (Párizs)

Partnereink:

Borítótervező:
RÁDULY CSABA

NÓGRÁD MEGYEI HÍRLAP

Online szerkesztő:
TAJTI BÁLINT

MAGYAR NEMZETI LEVÉLTÁR
NÓGRÁD MEGYEI LEVÉLTÁRA

Tördelőszerkesztő:
HERNÁDINÉ
BAKOS MARIANNA

ARTÉRIA NYELVSTÚDIÓ,
GALÉRIA ÉS KLUB

Készült
a Polar Stúdióban (Salgótarján)

Kiadja: Balassi Bálint Megyei Könyvtár (3100 Salgótarján, Kassai sor 2.)
Felelős kiadó: MOLNÁR ÉVA igazgató

Alapító:
Nógrád Megyei Önkormányzat Közgyűlése

A lap díjai:

Nógrád Megye Madách-díja

Salgótarján Pro Urbe-díja

Nógrád Megyei Értéktár „Nógrádikuma”

Levélcím: 3101 Salgótarján, Pf. 18. ♦ Telefon: 32/521–560 ♦ Fax: 32/521–555
Internet: www.palocfold.wordpress.com ♦ Elektronikus cím: palocfold@bbmk.hu
Terjeszti a Magyar Lapterjesztő Zrt. (LAPKER) ♦ Egy szám ára: 500,- Ft ♦
Előfizethető a Balassi Bálint Megyei Könyvtárban és az elérhetőségeinken.
A Palócföld Könyvek sorozatban megjelent könyvek ugyanitt megrendelhetők. ♦
Kéziratokat és rajzokat megőrizzük, de nem küldünk vissza.
ISSN 0555-8867 (Nyomtatott) 2786-1821 (Online) ♦ INDEX 25925

Palócföld

IRODALMI MŰVESZETI KÖZÉLTI FOLYÓIRAT

Ára: 500 Ft

22003

9 770555 886008

